

Na vijftig jaar. Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura

Nicolaas Beets

bron

Nicolaas Beets, *Na vijftig jaar. Noodige en overbodige opheldering van de Camera Obscura*. De erven F. Bohn, Haarlem 1887

Zie voor verantwoording: http://www.dbnl.org/tekst/beet005navi01_01/colofon.php

© 2016 dbnl

Voorrede.

NA VIJFTIG JAAR. Het is nog niet volkomen vijftig, het is pas achtenveertig jaar geleden dat de *Camera Obscura* hare intrede deed in de wereld der lezenden, maar hare oudste opstellen dagteekenden toch reeds van 1836 en '37, en de maatschappij, waarin alle den lezer verplaatsen, is die van vóór eene volle halve eeuw. Wat kan er in een halve eeuw, en in een halve eeuw als dit boek heeft mogen doorleven, niet veranderen, verouderen, uit het oog verloren, verdrongen en vergeten worden?

Reeds voor meer dan een vierde eeuw (1864) vroeg de Schrijver zich af, of het nieuw geslacht van lezers, dat hij om zich zag, 'niet ruim zoozeer behoefte zou hebben aan ophelderende aantekeningen bij zijn werk gevoegd, als aan de min of meer historische voorrede', die hij aan de toen zesde uitgave liet voorafgaan. En wat hij in dit opzicht vermoedde, werd door hem met ettelijke, toen reeds treffende, voorbeelden van verschillenden aard gestaafd.

Toch kon hij toen nog niet besluiten aan eene behoefte, die nog slechts naar uitgeversstijl 'dringend' kon worden genoemd, te voldoen. Jaar op jaar ging om; de

eene uitgaaf volgde de andere; de behoefte, waarvan spraak was geweest, kon niet anders dan klimmen; maar zelfs bij de 13^e uitgave (1880) scheen ‘het *noodpeil* nog niet te zijn bereikt’. Drie jaar later evenwel moest hij, bij de 14^e, met de verklaring voor den dag komen ‘in den laatsten tijd, mondeling en schriftelijk, door geleerden en ongeleerden, met zoovele vragen bestormd te zijn geworden’, dat hij het nu zijn plicht begon te gevoelen er ‘ernstig aan te gaan denken, in de meer en meer dringende behoefte in den een of anderen vorm te voorzien’. En sinds dat oogenblik hebben zich de vragen en geheele lijsten van vragen, in dagbladen en tijdschriften onder zijne oogen gebracht, of bij minzaam bezoek en beleefd schrijven tot hem gericht, nog zoo sterk vermenigvuldigd, dat bij den drang van het plichtgevoel tegenover zijne lezers, zich ook die eener welbegrepene zorg voor eigen rust heeft komen voegen. Deze dubbele drang heeft hem de handen aan het werk doen slaan.

Die ‘een of andere vorm’ intusschen heeft veel hoofdbrekens gekost. Van het eerste oogenblik af stond het bij Hildebrand vast, dat aan aantekeningen, aan den voet der bladzijden, of achteraan, niet mocht worden gedacht. Zijn *Camera Obscura* mocht er niet uit gaan zien als de uitgaaf van een classicus door wijlen Minel; zijne bladzijden, tot genoegen geschreven, niet voor de helft zwart worden van ‘nuttige kennis’; het handig boekdeel geen blok aan het been krijgen. Maar wat en hoe dan? De des begeerige lezer heeft de uitkomst zijner nog al geslingerde overwegingen in handen. Het is er op neergekomen dat hij beproefd heeft, de zeer over-

vloedige, en ook zeer bonte stof, hem door eene loffelijke en hem vereerende weetgierigheid voorgelegd, naar aanleiding van de verscheidenheid der reeds in 1864 opgesomde duistere punten, onder eenige hoofden te verdeelen en op den voet eener doorlopende rede toe te lichten. Gemakkelijk was dit niet, maar volstrekt onmogelijk, in het achttal hoofdstukken, dat op deze wijze geschapen werd, alles te bergen wat, zoo goed als het geborgene, toelichting verlangde, hetzij dan zeer dringend of met zachter drang. En zoo moest dit overschietende, te zijner verklaring, naar het Register verwezen worden, waarin het in de acht hoofdstukken verklaarde naar de orde van het alfabet op naam zou worden gesteld.

NOODIGE EN OVERBODIGE OPHELDERING, zegt de titel. Met deze bedoeling, dat wat voor den een noodig mag zijn, aan menig ander overbodig zal voorkomen. Maar ook met deze, dat eene noodige opheldering dezen en genen wel eens overbodig uitvoerig schijnen kan. Ja, ook met deze nog: dat de Schrijver, eens aan het ophelderen, er van lieverlede toe gekomen is, in dit opzicht meer te doen dan strikt van hem verlangd was, en ziende dat zooveel niet meer geweten werd van hetgeen hij beleefd had, zooveel vergeten was, dat hem nog levendig voor den geest stond, van de gelegenheid gebruik, indien maar geen misbruik, heeft gemaakt, om nog het een en ander, daar niemand hem naar vroeg, een weinig voor dreigende vergetelheid te behoeden.

Het is den Schrijver onmogelijk dankbaar genoeg te zijn voor de duurzame en altijd toegenomen belangstelling in zijn werk, die niet alleen zoovele uitgaven noodig gemaakt en, de eene na de andere, zoo groote oplagen

VIII

verslonden, maar zich ook in de begeerte geopenbaard heeft, er zooveel mogelijk alles van te weten, alles geheel en naar eisch van te verstaan, en hem daardoor gedrongen, op een leeftijd als dien hij thans bereikt heeft, nog ten slotte zoo veel werk te maken van het spel (het 'luisse') zijner jeugd. Te veel misschien? Men verschoone het met dezelfde welwillendheid, die er hem toe verleid heeft.

Oct. 1887.

HILDEBRAND.

I. Van den nationalen hoed en verdere kleedingstukken.

‘De mannen’, heette het ten jare 1864, ‘die met den Schrijver het jaar van den “Volksgeest” beleefd hebben - herinneren zich zonder twijfel de loffelijke poging nog wel, destijds van de hoofdstad uitgegaan, om in Nederland, tot schitterender triomf over België, eene nationale kleederdracht te improviseeren. Als zij hunne oogen sluiten, zien zij gewis nog weder voor hun geest oprijzen die nationale “*tunica's*”, waarop de eerste nummers van het nationale modeblad de nationale oogen deden verlieven! Maar wat stelt het tegenwoordige geslacht zich voor, wanneer het den Schrijver van “nationale hoeden” ziet gewagen?’

De ‘mannen’, waar de Schrijver toen nog op durfde rekenen, zijn sedert schaarscher en schaarscher geworden, en het thans levend geslacht doet best zich den *nationalen hoed* ongeveer voor te stellen als de hoeden met welke het, op de meesterstukken van onze oude schildersschool, staalmeesters en regenten van godshuizen

gedekt ziet, en die ook nu weder onder den naam van Rembrandtshoeden gedragen worden, edoch niet zoo slap van rand als deze en, naar ik mij meen te herinneren, min of meer spits oploopende. De nationale *tunica*, met haar niet al te nationalen naam, was daarbij voor de nationale vrouw en jongedochter het meest van de toenmalige kleeding afwijkend stuk. Een tot de knieën reikend bovenkleed, van andere kleur en stof dan de rok, geleek zij veeleer op het *internationaal* kleedingstuk, ook bij onze tegenwoordige dames algemeen, dan op de japonnen, die zij ten jare 1831 zich ongenegen toonden voor de voorgestelde nationale dracht af te leggen. Want de ‘loffelijke’ was eene doodgeborene ‘poging’, en het hielp niet dat de welgemaakte dochters van een achtens waardig burger en dichter¹⁾ zich de eerste zondagen na het verschijnen van het ‘nationaal modeblad’, met hunnen heer vader, in de op de plaatjes afgebeelde kleeding langs de Heeren- en Keizersgrachten bewogen. Het vaderlandsch toilet nam niet op, en het vaderlandsch modeblad bracht het niet verder dan een nommer of drie.

Ook de vraag: ‘Wat denkbeeld vormt men zich in dit jaar 1864 van dameshoeden met *luifels*?’ mag in 1887 met nadruk herhaald worden, schoon de vrouwenhoeden, die voor twintig jaar wel zonder eenigen rand mogen geweest zijn, en het onder verschillende namen (*bibi*, *tudor* enz. enz.) lang gebleven zijn, sedert wederom, dank zij den invloed der teekenpen van Kate Greenaway (naar wier naam en werk een volgend geslacht moge vragen) meer neiging begonnen te toonen om op nieuw op dien van

1) W.H. Warnsinck, † 1857.

Klaartje Donze te gaan gelijken, om de wanhoop te worden van alle mogelijke Gerrits Witse. De naam *luifel*, voor vooruitstekenden rand aan vrouwenhoeden is echter in onbruik geraakt, en zal geheel vergeten worden, als ook de laatste luifel zal verdwenen zijn, die nu nog bij uitzondering hier en daar den dubbelen dienst doet van de stoep en uitstalling van een enkelen winkelier of graanhandelaar tegen regen te beschermen, en aan zijn winkel of voorhuis een plechtig duister te verzekeren.

Meer dan over de dameshoeden met *luifels* is over de *cephalides* te doen geweest. Van de ‘grootte *toque*¹⁾ met den paradijsvogel’, waaronder het kleine hoofd van mevrouw Kegge op dien heuglijken concertavond ‘zwoegde’, is slechts door een enkelen lezer opheldering begeerd, maar het eenvoudig ‘hoofdsiersel’ waarin zich de eerzame telgen van den metselaar Hupstra op de gezellige plakpartij ‘verheugden’, heeft van alle kanten tongen en pennen in beweging gebracht, en de vraag: ‘Wat is een *cephalide*?’ is, ik weet niet hoeveel malen, op allerlei wijze tot mij gegekomen. Dat het een hoofdsiersel bleek te zijn, hetwelk de Grieksch verstaande lezer alreeds uit den naam zelf kon afleiden, was der algemeene weetgierigheid niet genoeg. Welnu, zoo zij haar dan tot hare, zoo ik hoop, volkomene bevrediging gezegd, dat die naam destijds gegeven werd aan eene soort van demi-coiffure van gekleurde wol, over de ooren gaande en onder de kin met

1) *Toque* heette men destijds een fluweelen met veeren versierd dameshoofddekseel bij groot toilet. De naam (in 't Spaansch *toca*) herinnert aan de spaansche kleederdracht, en de vorm aan de portretten van een François I en die van zijne zoowel vrouwelijke als mannelijke tijdgenooten.

koordjes vastgemaakt, waaraan geen sierlijke kwastjes ontbraken. Zij deden den Truitjes en Toosjes van die dagen goeden dienst tegen ‘zinkings’ en ook, als het hair wat dun begon te worden. De Duitschers noemden ze ‘Ohrwärmer’.

Ook de *steenbloemen* en de *houten pluim* op de hoeden der eerbare burgerdochteren hebben bevreemding gewekt, verklaarbaar bij de ontzettende hoogte welke de vervaardiging van kunstbloemen sedert bereikt heeft en de algemeenheid van echte pluimen onder alle standen¹⁾. Ook is mij gebleken vergeten te zijn, dat de ‘allercharmantste’ vederen op den hoed van Henriëtte Kegge, die, zelfs te heiliger plaatse, de afgunst van freule Van Nagel zouden hebben opgewekt, destijds *maraboes* werden genoemd²⁾. De *crinoline*, veelomvattender gedachtenis, jong-

- 1) Ook de *houten mantel* van Borger, als tegenstelling van den ‘purperen’ waarin Scaliger is afgebeeld, scheen voor sommigen eene opheldering noodig te hebben, die het best door een bezoek aan de Leidsche Senaatskamer zal te geven zijn. De *purperen* van den ‘hoog geleerden, van wien in gevoelen te verschillen men zich, te zijnen tijde, schaamde’ (*vir doctissimus a quo dissentire pudebat*), heeft geen opzien gebaard.
- 2) *Maraboes* heeten de fijne grijze vleugeldekveeren van de *Ciconia maraboe* (*Mycteria argala*), een vogel behoorende tot het reigereslacht. Hij komt in grooten getale in Indië, ook in onze Oost-Indiën, op Java en Sumatra, voor. Zie Prof. H. SCHLEGEL, *De dierentuin van Natura Artis Magistra*. 4°. Amst. 1872. bl 246. (De Afrikaansche *Mycteria Cruminifera*, is een andere soort, waarvan ik nog in dit jaar (1886) een levend exemplaar in dien dierentuin aanschouwd heb.)
Ik geloof echter, dat de naam *maraboe*, in 't gebruik, van lieverlede ook op andere sierlijke toiletveeren is overgegaan, en in freule Nagel's tijd ook wel op mooie witte *struisveeren* werd toegepast.

ste, maar geenszins minder buitensporige vernieuwing der oude vertugadales en latere hoepelrokken, was, ook na het uit de mode raken der naar het voorbeeld van westphaalsche hammen geknipte, boven den elleboog met soutien of gesteven ondermouwen tot haar grootste omvang uitgespannen, bij de pols spits toeloopende ‘wije mouwen’, nog een verhindering voor het persoonlijk verkeer met den *schietsblaasbalg* gebleven. Dat zij, eerstdaags naar de wet der cyclonen, die ook die der mode is, weder te wachten, nog niet was uit het oog verloren, verwonderde mij niet; maar wel eenigszins dat de *ferronière*, het aardig kleinood, van het portret der Belle Ferronière¹⁾, favorite van François I afgezien, en dat in een op het midden van het voorhoofd met een fijn gouden snoertje, dat om het hoofd ging, bevestigden diamant of anderen keurig gezetten edelsteen bestond, nog op algemeene bekendheid rekenen kon. De in het openbaar gedane vraag: ‘Wat zijn *douilletten*?’ heeft openbare beantwoording mogen verwerven. Een zich noemende ‘Rechtvleugelig insect uit Swalmen’ plaatste in een later nommer van het dagblad, daar zij in gedaan was, de verklaring: ‘Een *douillette* is een gewatteerde vrouwenjas en wordt meestal in den winter en bij ruw, onstuimig weder gedragen,’ eene bijzonderheid, die ook uit hare apparitie op de Maaskermis in het opstel 's *Winters Buiten* wel eenigszins doorschemerde; en een zich noemende ‘Voorstander van het Openbaar onderwijs’ schreef, niet zonder verontwaardiging, in hetzelfde blad: ‘de eerste, beste fransche dictionnaire zal zeggen: gewatteerde

1) Dus genaamd naar Ferron, een vermogend burger van Parijs, met wien zij omstreeks 1539 in den echt verbonden werd. Zij zelve was een castiliaansche en stierf 1549.

mantels'¹⁾. *Mantel* evenwel was minder juist, en de *jas* van het 'Insect' beter. 'Espèce de robe ouattée qui se met par dessus les autres vêtements en hiver' heeft de *Dictionnaire National* van BECHERELLE. Ik geloof dat het 'groenzijden wintergewaad', waarin Klaartje Donze door den verliefden Gerrit Witse op de Blaak werd nagestaard, dien naam mocht dragen.

Ontleende het 'zonnig' kleinood op het hoofd van mevrouw Kegge den zijnen van eene spaansche schoone, de *spencer* van paarse zijde, waarin Amélie van Brammen aan het watertochtje deelnam, werd aldus geheeten naar een engelsch edelman van de dagen van koning George III. Onder diens regeering (1760-1810) had lord Spencer een overrok zonder panden gedragen en in zwang gebracht, die ook op het vasteland navolging vond en in mijn jonge jaren nog door enkele heeren in gedachtenis gehouden werd. Ik herinner mij op het oogenblik uit mijn geboortestad drie zulke spencers: een donkerblauwen, een groenen, en een grijzen, die destijds zoo zeer mijn oogen boeiden, dat ik nu nog in staat zou zijn de namen te noemen der mannen die er mooi mee waren. De benaming ging over op een dameskleedingstuk van zijde, nanking of ook, naar het seizoen, van neteldoek, niet ongelijk aan wat men later een *blouse* of, bloedrood zijnde, een *garibaldi* noemde; een ruim lijf, met boord om den hals, band om het midden, en dat op den rug werd dichtgemaakt.

Daar 'Jak-en-Rok' niet slechts bij onze dienstmaagden, zoowel als het *witte pak* bij feestelijke gelegenheden,

1) Zie *Het Nieuwe Schoolblad*, 3 en 21 April (Bijv.) en 1 Mei 1885.

maar ook bij onze boerendochters vrij algemeen voor de japon geweken zijn, en de in gebruik zijnde woordenboeken het woord niet opnamen, ofschoon De Vries en Te Winkel het in hun woordenlijst vermelden, kan het geen kwaad toekomende vragen te voorkomen door aan te teekenen dat *de onderom* (of *het onderom*) van het jak juist datgene was, wat de schrandereheid van menigen lezer uit de benaming zal opmaken: de smalle strook ‘van 't zelfde’, die het jak van onderen omringde, en van achteren zediglijk onder den, bij de boerendochters ‘vooral niet lager dan de schouderbladen’ omgestrikten boezelband uitkwam.

De ‘Amsterdamsche *kornet*’, met welke ‘op 't hoofd of liever aan 't hoofd’ de Amsterdamsche kindermeid in den Haarlemmerhout, met Franswatje en Sorsetje rondtrippelde, was niet dan een coquette wijziging van de ordinaris kornet of *neepjesmuts*, door mijn lieve tante STASTOK gedragen, en die in mijn kindsheid nog, met of zonder herinnering aan I Cor. XI en I Tim. II, de officieele dracht der predikants-vrouwen was, maar nu ook zelfs bij de predikants-dienstmaagden, als de andere meer en meer tuk op het niet te vergeefs bezitten van mooi haar, grootendeels heeft afgedaan. De *puntjes* om de zoomen van het ‘zwarte *schort*’, door de teederhartige bewaakster van Franswatje en Sorsetje gedragen, was eene *élégance* in de voorschoten-wereld, die onze oogen sedert vele jaren niet meer aanschouwd hebben, zoo min als hare lage schoenen met *kruislinten* ‘net als mevrouw’; *lange linten*, kruislings over de wreef, en nog eens kruislings boven den enkel gaande, om zich voorts te verliezen en vastgemaakt te worden waar het oog

ze niet volgen kan, en voor welke de hooge rijglaarzen met veters te mogen afschaffen, voor jonge juffrouwen het tekenen was ‘dat zij geen kinders meer waren’.

De tijd is nog niet daar, waarin men, wat schoeisel betreft, vragen zal: wat zijn *muilen*? maar wel om het te betreuren dat de latere opvolgsters, jong en oud, van Tante Stastok's ‘bejaarde keukenmeid’ het schoeisel hebben afgelegd, dat zich zoo gemakkelijk aan en uit liet doen, om pantoffels te gaan dragen, die hare toch gewoonlijk niet al te beknopte voeten onmetelijk doen uitdijen, en haar niet, gelijk de puntige roode, groene of paarse muiltjes met gele hakjes, nopen altijd zeer heldere witte kousen te dragen en den voet net en proper neer te zetten.

Tijdig echter mag reeds nu de opheldering heeten, dat de *eva*, welke gemelde keukenmeid ‘in de schuinte opsloeg’ alvorens de voordeur te gaan openen, niet anders was dan een met dien matriarchalen naam genoemd kort hulpschortje, over den classieken ‘boezelaar’ met bont katoenen bovenstuk, om dien te sparen, voorgedaan¹⁾. Wel heel iets anders, ofschoon het ook den naam en den vorm van een voorschoot heeft, is een *tablier* (borststuk) *van diamanten*, aan alle denkbeeld van sparen tegenovergesteld.

Wat het mannelijk costuum betreft: de paardenharen *Saxen-Weimar* van den heer in den Haarlemmerhout, naar het model van de blauwlakensche militaire muts

1) ‘*Evaatje*; kort boezelaartje, morsboezeltje. Zindelijke vrouwen dragen *evaatjes* om hare boezelaars te langer schoon te houden.’
BOUMAN, *Volkstaal in N. Holland*, Purmerend, 1871.

met rooden rand, welke in den veldtocht van 1831 hertog Bernard plag te dragen en in zwang bracht, heeft evenmin zwaarigheid gebaard als de *engelsche spikkelkousen*. Wèl daarentegen de *karrepoetsmuts*, ofschoon voorkomende in het populairste van al Tollens', voor het overige, door het verkeerd overleg van zijn frieschen uitgever bij het tegenwoordig geslacht veel te weinig bekende gedichten¹⁾.

Niet alzo de *macintosh* van den heer Die; de met caoutchouc waterproefgemaakte overjas, haar naam ontleenende aan haren gepatenteerden britschen uitvinder. Wel wederom Hildebrands 'eigen *cloak*', destijds een ruimen blauwgrijzen manteljas met schotschgeruite voering; en de *schanslooper*, overjas zonder taille, van zeer grove bruine stof, in den trant van de latere, zoogenaamde ulsters, wiens naam aan het krijgs- en zeewezen denken doet, gelijk zijne gedaante aan de pij van presenning, en die, nu geheel aan de schippers en varens-gasten overgelaten, destijds nog door burgerheeren, als zij in de trekschuit van de roef gebruik maakten, gedragen werd. Ook de *almaviva*, ruime, uit één stuk gesnedene, tot de voeten reikende, om den hals met een koordlis bevestigde mantel, met fluweelen kraag en schoten, slechts een dracht voor 'adellijke heeren en groote hanzen' en Jan Adam Kegge's, die voor deze niet wilden onderdoen, en bij het dragen met een sierlijken zwaai over den

- 1) Zij spannen hier en ginds, aan spaken en aan bogen,
De vochte huiden uit, om ze in den wind te droogen,
En naaijen bij het vuur karmoetsen van het bont,
En slingren ze om het hoofd als zegelauwren rond.
Tocht van Heemskerk naar Nova-Zembla.

linker schouder ‘gedrapeerd’, heeft geen opzien gebaard, schoon wellicht ieder niet weet aan wien hij zijn schoonklinkenden naam te danken heeft¹⁾. Ook niet de *bouffante* van Teeuwis, die hij zelf wel denkkelijk zijn *net* zou hebben genoemd²⁾, een ‘halsomwindsel’, dat de latere *cache-nez* bij de hogere standen hebben doen vergeten en gezonder denkbeelden van hetgeen der gezondheid dienstig is, met dezen, hebben doen afschaffen. Evenmin de *stropen* en *stropjes* om de halzen van Nurks en Pieter Stastok, waarvan de naam een Constantijn Huygens³⁾ wel wat ‘schavottig’ zou hebben geklonken, en die niet anders waren dan min of meer stijve, voor den tegenwoordigen smaak veel te breede, opgemaakte zijden dassen, met of zonder valsche strikje van voren, en van achteren met een gesp aangehaald. Maar om geen ding is zooveel te doen geweest als om er achter te komen wat toch ‘boekhouders met

- 1) LE COMTE D'ALMAVIVA is een der personaadjes van Beaumarchais (P. Aug. Caron de) in zijn beruchten *Mariage de Figaro* van 1784, het drama dat mede het zijne gedaan heeft om de omwenteling van 1789 voor te bereiden en te doen rijpen.
- 2) Ik meen te moeten vreezen dat de begaafde schrijver van het boeiend verhaal *Prins of Koning* in *De Gids* van 1885 en sedert (Utr. '86) afzonderlijk uitgegeven, op de toekomst vooruitliep, toen hij zijn veluwschen boer (afz. uitg. blz. 105) reeds in de dagen van koning Lodewijk het aangezicht tot aan de oogen met een *bouffante* liet bewinden. Die koning zelf zou bij het hooren van de benaming stellig niet aan een of andere soort van overdas gedacht hebben, maar veeleer aan ‘le petit panier qui servait autrefois aux femmes à soutenir et à faire bouffer leurs jupes’, dat in Frankrijk placht te worden gedragen en nu weer, ook in Nederland, aan de orde is. Zie Becherelle, *Dict. Nat.*
- 3) Zie zijn Sneldicht op het Haagsche Schavot.

watten' zijn mochten, als zich op dien zekeren zondag tusschen de 'kleine winkeliers met lange roksmouwen' en de 'ambachtsbazen met hooge hoeden'¹⁾, lange panden en lange lenden', aan het oog hunner medeschepselen in den Haarlemmerhout vertoonden. 'Wat zijn *boekhouders die watten dragen?*' vroeg o.a. den 3^{den} April 1885 in *Het Nieuwe Schoolblad*, de onderwijzer A., ook in dezen niet wetende 'wat hij antwoorden zou' wanneer hij op dit stuk door 'een leerling van zestien of zeventien jaar' geïnterpelleerd werd. Het meergemelde 'Rechtvleugelig insect uit Swalmen' kwam hem in het nummer van den 24sten dierzelfde maand te hulp. Niet te vergeefs toch had deze het woordenboek van Van Dale opgeslagen. 'Het woord watten'; schreef hij met de daaruit opgedane wetenschap toegerust en gelukkig; 'Het woord watten beteekent volgens Van Dale, eene met lijmwater tot een los vilt samengewerkte zijde, katoen enz., welk als voering, vulsel etc. wordt gebruikt.' En tot nadere opheldering had hij de welwillendheid er bij te voegen: 'zoo spreekt men van een gewatteerden mantel, een mantel met watten gevoerd of gevuld'. Hij hield het dan ook voor mogelijk dat de boekhouders, waarvan Hildebrand sprak, 'wel een of ander kleedingstuk droegen waarop of waarin men watten had ingewerkt'. Stoutmoedige onderstelling, waarin de lezers van het blad nog versterkt werden als ook de 'Voorstander van het Openbaar Onderwijs' in

- 1) "Hooge" was hier met nadruk gezegd. Hedendaags noemt men alle gekleede, alle z.g. cylinder-hoeden met den naam van "hooge" hoeden, in onderscheiding van de groote verscheidenheid der fantasiehoeden, die alle laag van bol zijn, en toen door niemand gedragen werden, tenzij misschien door een enkelen Wagestert.

een volgend nummer¹⁾ van hetzelfde blad, zijn licht over de zaak had doen opgaan. Deze toch ‘herinnerde zich nog zeer goed de mode, die meebracht jassen op de borst en den rug met watten te voeren’. ‘Waarschijnlijk’; onderstond hij zich te gissen; ‘waarschijnlijk om er wat meer gezet uit te zien, wat,’ merkte hij op, ‘voor de boekhouders misschien zoo verwerpelijk niet is’. Nog meer: ‘jonge luitenants;’ meende hij er bij te mogen voegen; ‘jonge luitenants waren van dat middel om een heldhaftig uiterlijk te hebben evenmin afkeerig’. Maar noch deze herinneringen uit vervlogen tijden, noch dit min of meer ondeugend verraad aan de geheimen van civiele en militaire kleedermakers gepleegd, nog deze vermetele gissingen, noch zelfs het woordenboek van Van Dale zouden noodig geweest en de vraag niet eens gedaan zijn, indien; wat echter niet te vergen was; indien vrager en antwoorders een der latere uitgaven van de Camera Obscura, van de elfde af en vervolgens, onder de oogen hadden gehad, waarin de Schrijver, die mits dezen nederig verschooning vraagt voor de veroorzaakte moeite. als had hij er eenig voorgevoel van gehad in welke duisternissen menig geacht landgenoot kon gedompeld blijven, de qualificatie ‘boekhouders die watten dragen’, door de bijvoeging ‘in de ooren’ had verduidelijkt.

Hildebrand acht zich niet verantwoord dit hoofdstuk te besluiten zonder er een woord aan te hebben toegevoegd, dat de kleeding van lieve kleinen en jeugdige knapen betreft; want ook de *baleinen valhoedjes met rozeroode strikjes*,

1) Zie *Het Nieuwe Schoolblad*, van 3 April, 24 April (Bijv.) en 1 Mei 1885.

in 1839 op de gevoelige hoofden van tweejarige SORSETJES zichtbaar, zijn nu niet meer bekend. Die bevallige ‘kinderkroontjes’, als zij ook genoemd werden, zijn hun dikke vette zwartfluweelen gewatteerde voorgangers, wier model men op de prenten bij CATS zien kan, in de vergetelheid gevolgd, met en benevens alle mogelijke leiband en loopwagentjes, die de nog niet radde jeugd tot ontijdig wandelen aanspoorden, waar wij nog steeds het schouwspel van zoo vele kromme beenen aan te danken hebben. Onze tijd heeft geoordeeld dat dergelijke voorzorgs- en verhaastingsmiddelen meer kwaad doen dan goed. Ook over de ‘alldichterlijkste en allertheatraalste uitdossing’ der kinderen zou dezer dagen de klacht ongepast zijn. ‘Schotsche engelen met uhlanenmutsen en fijn geplooid kraagjes die hen in de ooren prikken’ worden niet meer ontmoet. Het ruime matrozenbuis dat den hals bloot laat, en de breede kraag met ankers, wapperende op de schouders, staat onzen kleinen jongens ook vrij wat beter. Dat de *Hollandsche jongen*, laat mij zeggen de Nederlandsche, nog altijd zakken van belangrijke capaciteit heeft, is mij in fabelachtige mate uit de mededeeling van een onderwijzer der jeugd in den *Limburger Courier* gebleken¹⁾; maar de *blauwe kiel*, die ‘ondanks de *veete tegen Belgen*’ nog in 1839 ‘het grootste gedeelte van onze *spes patriae*,’ ‘om de schouders gleeed,’ wordt bij haar sedert lang niet meer gezien. De uniform der Belgische Vrijescharen, die er in bestond, had haar in 1830 en '31 deerlijk in

1) Juli 1883. Een uiterst geval. De catalogus van den inhoud bevatte tusschen de 50 en 60 nummers, en van sommige nummers bedroeg het getal exemplaren een dertig-, ja vijftigtal.

‘Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable’.

discrediet gebracht, en vaderlandlievende knapen plaagden hunne moeders om, zoo zij volstrekt kielen moesten blijven dragen, dan ten minste kielen van een andere kleur, daar ‘blauwkiel’ een scheldnaam geworden was, gelijkstaande met dien van ‘Belg’ en ‘muitmaker’; maar het duurde niet lang of zij bekwam van den schok en werd weder algemeen. De *veete tegen de Belgen* duurde langer; niet zoo lang evenwel, als de hevigheid der verontwaardiging in den eersten tijd had doen verwachten, toen ‘een muitziek roofgebroed, Spijt bezworen eeden, In te dollen overmoed, Willems recht vertreden’ had¹⁾, en men de bloeddorstigste verlangens van zachte vrouwelippen, de ontzettendste bedreigingen uit den mond van gemoedelijke burgerheeren, den eersten en zelfs den tweeden ban der dienstdoende Schutterij te boven, vernemen kon. Zij bedaarde als de ‘tiendaagsche veldtocht’, ofschoon op zichzelf eene teleurstelling, haar toch eenige voldoening geschonken had, en zij in de opkomende ontevredenheid over de ‘volharding’ van Willem I, die men eerst beide in proza en poëzie had aangemoedigd, eene afleiding kreeg. Zij verdoofde in twintig jaren geheel en al, om bijna in haar tegendeel om te slaan, als de wederzijdsche bezoeken van koning Leopold II en koning Willem III in 1883 en '84 het zegel kwamen drukken op de vriendelijke verstandhouding, die sedert lang had plaats gegrepen en ook door de internationale congressen niet weinig was bevorderd. Toch had het Hildebrand getroffen, toen hij in 1856 bij eene feestelijke gelegenheid, voor het eerst de kleuren van ‘Heintje van der Noot,’ als men

1) VAN LENNEP. *Het Dorp aan de Grenzen*. 1830.

in 1830 sprak, met die van de Nederlandsche vlag, op de boezems der Belgische schoonen zusterlijk vereenigd zag. Met dat al is in België de blauwe kiel van '30 en '31 nog niet vergeten. Nevens zijn ministerrok en decoratiën, praalde zij, met de grijze politiemuts, den 1 Juni 1885, op de lijk-kist van CHARLES ROGIER, dien zij dan ook, vóór vijfenvijftig jaar, aan het hoofd zijner Luikerwalen den weg tot hooge staatsambten en vorstelijke onderscheidingen geopend had.

II. Van Rappo en verdere uit het oog verlorene personen.

‘Wat denkbeeld vormt zich het tegenwoordig geslacht in dit jaar 1864 van Rapponische krachten? En waar de namen van een Smallenburg, een Macqueliijn, een Don Carlos genoemd worden, waar van de Industriellen van Bertolotto gewaagd wordt, zou daar voor zeer velen een kleine aanteekening wel overbodig zijn?’ (*C.O. Voorr.* 1864). Naar een *Macqueliijn*¹⁾, naar een *Smallenburg*, omtrent wien een Petrus Stastokius Jr. van Hildebrand wenschte te vernemen ‘of hij hem wel eens gezien had’²⁾ heeft niemand noodig geacht te vragen, zoo min als naar een *Van Heusde*, ‘Utrechts billijke trots’³⁾; zoo min als naar

- 1) Macqueliijn (M.J.), prof. in de Geneeskunde te Leiden, † 1852.
- 2) Smallenburg (Nicolaas), sedert 1790 prof. in de Rechten ald. Schrijver van de *Primaе Lineae Juris* enz., was 20 Mei 1836, op zijn buitengoed te Warmond overleden.
- 3) Van Heusde (W.Ph.), van 1804-1839 Prof. in de Letteren te Utrecht, een der weinige van wie men zeggen kan dat zij in hun tijd een school gevormd hebben. Zijn *Brieven over Hooger Onderwijs* waren in 1829 verschenen; van zijn *Socratische School of Wijsbegeerte voor de 19e eeuw*, het viertal deelen van 1834-39.

een *Scaliger* of een *Borger*, een *Broers* of *Vrolik*¹⁾. Zou Nederland een van zijne voortreffelijken, een van zijne hooggeleerden vergeten? Ook de schrijver der *Betoverde Wereld*, de bestrijder der heksenprocessen, is niet gebleken aan iemand onbekend geworden te zijn²⁾ en zelfs de Zweedsche Magiër niet³⁾. Dat echter op het stuk van vergeten ondenkbare dingen mogelijk zijn, en wat men te hopen hebbe van de gewisheid voor toekomstige eeuwen eener europeesche reputatie is mij gebleken uit de in het openbaar gedane vraag: ‘Wie was HUFELAND’? Hoe nu? ‘De Duitsche Boerhaave’ in Nederland onbekend, niet meer dan vijftig jaren na zijn dood⁴⁾! Wat zou Dr. Witse er van zeggen, die met zoo welverdienden eerbied het portret van den ‘eersten medicus zijns tijds’ van zijn studentenkamer tot zijn latere studeerkamer overbracht, die zijne *Kunst om het menschelijk leven te verlengen*⁵⁾ in alle europeesche talen,

- 1) Scaliger (Josephus Justus), † 1609, Prof. in de Letteren, te Leiden.
Borger (E.A.), † 1820. Prof. eerst in de Godgel., later in de Letteren, te Leiden.
Broers (Jac. Corn.), † 1847. Sandifort (G.) † 1848, Professoren in de Geneeskunde, te Leiden.

Vrolik (W.), † 1868, Professor in de Geneeskunde, te Amsterdam.
- 2) Balthazar Bekker, † 1698.
- 3) Swedenborg (E.S. de), geb. te Stockholm 1688, overleden te Londen 1772.
- 4) Hufeland (Christoph. Wilh.), Med. Dr. en Prof. eerst te Jena, later te Berlijn, geb. 1762, overl. 1836.
- 5) *Makrobiotik*, Jena 1796. In Witse's dagen zeker reeds in de 4e of 5e uitgave; immers was het de zesde, die in 1842 te Berlijn het licht zag.

tot de servische en hongaarsche toe, en ook in het Hebreeuwsch, overgebracht, gewis in aller handen wenschte en geen dag voorbij liet gaan, waarin zijn *Enchiridium Medicum*¹⁾, waarvan in de dagen zijner eerste practijk reeds een negende uitgave in het licht verschenen was, niet door hem werd nageslagen?

Er zijn van deze soort meer vragen, die mij verwondering hebben gebaard. Dat men twintig jaar later nog weer zoo veel minder dan ten jare '64 weten zou wat men onder *Rapponische krachten* te verstaan had, zou ik zoo min anders verwachten als het mij bij nadenken bevreemden mocht dat naar geen *Don Carlos* gevraagd werd; immers er is nog altijd een Don Carlos, die den in 1839 door mij genoemden in gedachtenis houdt. Men mag zeggen Don Carlos en de Carlisten zijn in de geschiedenis van Spanje permanent²⁾. Ook bevreemde het mij niet, vragen als: 'Wie was Mingo, wie Smelfungus, wie Robert Macaire?' rondom mij te hooren opgaan. Maar dat men in een tijd, waarin de geschiedenis der nederlandsche letteren met de grootste uitvoerigheid op Hoogere en Middelbare Scholen onderwezen wordt (een voorrecht, om hetwelk mede te kunnen genieten, het mij leed doet te laat in de wereld gekomen te zijn) in Schoolbladen

- 1) *Vermächtniss einer fünfzigjährigen Erfahrung*, Berlin, 1836, 9de uitgave, 1851.
- 2) De de in *C.O.* bedoelde *Don Carlos* was Maria Isidor de Bourbon, geb. 1788, tweede zoon van koning Karel IV van Spanje, broeder van koning Ferdinand VII, en na diens dood (1833), als pretendent tot de kroon, opgetreden. Eerst in 1844 zag hij van zijne rechten af ten behoeve van zijn oudsten zoon, den Prins van Asturië.

de vraag moet lezen, niet slechts ‘wie was Beronicus?’¹⁾, maar, in verband met dezen ‘wie was Buizero?’ (*Buizero*, den vriend van Antonides voor wiens *IJstroom* hij een lofdicht plaatste, en aan wien Vondel zijne *Herscheppingen* had opgedragen²⁾; dat gelijke onbekendheid in Nederland aan den dag gelegd werd, met den voor alle nederlandsche predikanten onmisbaren TROMMIUS, perste mij, ik moet het bekennen, uitroepen van verbazing af. Bemoedigend was het later de vragen omtrent Beronicus en Buizero door het ‘Rechtvleugelig Insect uit Swalmen’ voldoende beantwoord en ook door den ‘Vriend van het Openbaar Onderwijs,’ met de belangen van den predikstoel niet onbekend, de verdiensten in 't licht gesteld te zien van den onvermoeiden samensteller der *Nederlandsche Concordantie*³⁾, van welke de overlevering zegt dat zij, na door 's mans eegade (welke van het viertal, die hij in zijn lang leven achtereenvolgens de zijne noemen mocht, wordt daarbij niet gemeld) moedwillig vernield te zijn geworden, door zijn engelengeduld opnieuw van voren af aan is ter hand genomen; een verhaal, zoo ik meen, ook van Johnson, ten opzichte van

1) Zie *Register*.

2) Zie *Register*.

3) Of *Woordenboek des O. en N. Testaments*, 2 Dln. in folio (1685-1692) door ABRAHAM TROMMIUS (geb. 1633, overl. 1719). Bedienaar des H. Evangeliums in de gemeente Jesu Christi te Groningen (1671-1714); vrucht van een achtentwintigjarigen arbeid.

Het handige boekdeel in royaal 8° voor een twintigtal jaren onder den titel van *De Ned. Conc. des Bijbels van TROMMIUS* te Groningen in 't licht verschenen, heeft waarschijnlijk het gebruik der tot op dien tijd ‘onmisbare’ folianten bij velen ter zijde doen stellen.

zijn woordenboek der engelsche taal, in de wereld gebracht en, zoo min als dit, eenigen grond van waarheid onder zich hebbende.

De *Rapponische krachten*, waarbij de krachten van JEAN PAUL¹⁾ en het ‘bij de beenen pakken en omkeeren van het verhevene,’ om er *humour* van te maken vergeleken werden, waren die van den athleet Carl Rappo, die in de dagen, waarin de *Camera Obscura* geschreven werd, Nederland, destijds nog niet zoo rijk in atleten als het sedert door de algemeen geworden beoefening der gymnastiek, waar de Schrijver het begin van gezien heeft²⁾, moet geworden zijn, met stomme verbazing vervulde, en ten opzichte van wien een vriend mijner jeugd, in een merkwaardig geschrift, dat tot mijn leedwezen buiten den handel gehouden wordt, mijn geheugen komt opfrissen, onder anderen door mij te herinneren aan het contrast van 's mans uiterst zwakke, voor het publiek nauwelijks hoorbare stem met zijn ontzettende spierkracht, hetgeen dien vriend denken doet aan wat hem op de school van de gladiatoren en worstelaars der oudheid gezegd was, die, door overmatige oefening hunner spieren, zwak van inhoud waren en zelden oud werden³⁾.

Dat *Rapponische krachten* niet tot eenen enkelen Rappo beperkt zijn gebleven, is mij gebleken, toen ik in 1874

- 1) Jean Paul Friedrich Richter, geb. 1763, overl. 1825. Onze Immerzeel gaf een bloemlezing uit zijn humoristische geschriften. (*Gedachten van Jean Paul.*)
- 2) Zie *De Baker*, aan 't slot.
- 3) Mr. H. Gerlings, *Haarlem voor vijftig jaren*. Haarlem 1884. *Niet in den handel*. bl. 140, 41.

in een onzer dagbladen het bericht aantrof, dat ‘de dood, die niemand spaart, nu ook den sterksten atleet van zijn tijd, gehaald had.’ In het ziekenhuis te Hamburg was namelijk een ‘bekende François Rappo in armoede overleden.’

Wat *Bertolotto en zijne Industrielles* betreft, het ‘verheven voorbeeld van beschaving der Insectenwereld’ boezemt den schrijver van *Vooruitgang*, als bemoedigende proeve van ontwapening der ontzettende macht van het kleine, nog altijd een groot belang in. En zulks te meer sedert de oneindigheid der gevaren, waarvan het aller-kleinste ons ‘heeren der schepping’ omringt, in bacteriën en bacillen aan het licht is gebracht. *Bertolotto*, zich noemende ‘professeur,’ was een kermisreiziger, en zijn *Industrielles* - geen *bijen*, aan wie anders sedert eeuwen het monopolie der *nijverheid* scheen toegekend; ook geen *mieren*, die zich gerechtigd achten zulke gevoelige lessen te geven aan krekels, die den zomertijd met zingen verbeuzelen¹⁾; en zelfs geen door Darwin ver boven deze in zijne oogen geüsurpeerde reputatiën verheven *wormen*, voor wie elk onzer, zoo vlijtig als hij wezen mag, den hoed wel mag lichten, maar - met verlof - *vlooien*; vlooien, door hem, *Bertolotto*, getemd en afgericht. Sommige van dezen, als harddravers ingespannen, trokken een miniatuur rijtuig; andere, tot de rol van bagno's vernederd, een naar verhouding grooten en zwaren gouden kogel aan dito keten; andere, in aangekleefde papieren rokjes en met dito instrumenten in de vlugge pootjes, vertoonden een concert in vollen gang van strijkstokken en dwarsfluiten. Een

1) Wie kent niet Lafontaine's ‘La cigale ayant chanté Tout l'été’?

witte krulhond onder de tafel deed den dienst van tegelijk kosthuis en kraamkamer.

De van onderscheidene kanten gedane vraag, ‘Wie was *Mingo*?’ heeft aanleiding gegeven tot eene monographie, alleszins geschikt om loffelijke weetgierigheid volkomen te bevredigen. Ik voor mij heb daaruit geleerd dat de naam van den man, met wiens begaafdheid voor het edele ballenspel, die van Petrus Stastokius Jr. niet in het voordeel van dezen vergeleken werd, niet aldus, maar *Mingaud* behoort gespeld te worden; voorts, dat hij, van fransche afkomst en vroeger in franschen krijgsdienst, een aanmerkelijk deel van zijn leven in Nederland, en wel in Nederlands tweede koopstad, waar hij ook overleden is¹⁾, heeft doorgebracht en niet alleen practisch in zijn kunst een meester is geweest, maar ook over haar in zijn moedertaal een geschrift in 't licht heeft gegeven, aan hetwelk de eer eener vertaling in het Engelsch te beurt gevallen is¹⁾. Meer nog dan dit! Het is den schrijver dezer monographie, tot den prijs van ijverige, niet altijd even gemakkelijke, nasporing gelukt der biljartkunstlievende wereld te onderrichten, welke straat en welk huis door den grooten meester te Rotterdam bewoond zijn geworden, zoodat de mogelijkheid geboren is, zoowel als voor Bellamy, zoowel als voor Bilderdijk, een gedenksteen in den gevel te plaatsen, alsmede op welken dag hij in den echt getreden en met wie hij getrouwd is geweest, hoe oud zij was die hij trouwde, met welk bedrijf zij de inkomsten van het gezin ondersteunde en hoe lang het haar noodlot geweest is haren Mingaud

- 1) Eerst in 1847. De ‘jongeling met den leverkleurigen pantalon’ heeft nog les bij hem kunnen nemen.
- 1) Eerst in 1847. De ‘jongeling met den leverkleurigen pantalon’ heeft nog les bij hem kunnen nemen.

te overleven. Niets ontbreekt, dan misschien eene poging om physiologisch en psychologisch aan te wijzen welken invloed dit alles kan gehad hebben op zijne buitengewone virtuositeit op de baltafel¹⁾.

Smelfungus, een pseudoniem ook door Hildebrands bijzondersten vriend in een opstel gebruikt²⁾ dat, naar het oordeel van den ten opzichte van hem en dezen vriend altijd welwillenden dr. Van Vloten wellicht tot die ‘schetsen’ behoort welke ‘van een rijper humor en grooter meesterschap over de taal getuigen’³⁾ dan dat waarin hij in de *Camera Obscura* voorkomt en naar zich heeft doen vragen; *Smelfungus*; worde het ook hier nog eenmaal gelijk dáár gezegd; was de naam, voor zoover ik kan nagaan, van eigen maaksel, waaronder Sterne in zijn *Sentimental Journey* zijn kunstbroeder Smollet hekelde, naar aanleiding van het sombergekleurd verslag door dezen van zijn reis door Frankrijk en Italië gegeven⁴⁾. Die de *Sentimental Journey* op dit kapittel naleest, zal ten

- 1) Zie de artikelen van J.G. FREDERIKS in de *Nieuwe Amsterd. Courant* van 26 April 1885, en in *Noord en Zuid*, Jaarg. 1885. Het aldaar vermelde geschrift van François Mingaud, geb. te Cail, 1771, had tot titel: *Noble Jeu de Billard. Coups extraordinaires et surprenans qui ont fait l'admiration de la majeure partie des souverains de l'Europe. Exécutés par MINGAUD, ancien capitaine d'infanterie au service de la France*. Bruxelles. De engelsche vertaling heette: *The noble game of Billiards by Monsieur Mingaud*, Paris, 1834; *a Translation of the same* by John Thurston, London 1835.
- 2) Zie *Verscheidenheden m.o. Letterk. geb.*, 2e uitgave, 2e Dl. *Ons Reizen*.
- 3) In zijn schrijven aan Mr. P.A.J. LIMBURG BROUWER ter zake van diens opstel: ‘*Il movimento intellettuale in Olanda*, Firenze, 1871.
- 4) SMOLLET, *Travels* 1766.

volle begrijpen, waarom Hildebrand er niet op gesteld kon zijn voor een ‘akeligen Smelfungus’ gehouden te worden¹⁾.

Maar die pseudoniem *Hildebrand*, hoe komt de schrijver der *C.O.* aan dezen? En wat heeft hem bewogen dien aan te nemen? Ook daar heeft weetgierigheid naar gevraagd, en onverdiende belangstelling gegist. De een zeide: ‘weet gij niet dat Hildebrands bijzonderste vriend gepromoveerd is op eene dissertatie die een paus tot onderwerp had?’²⁾ Dit heeft hem op de gedachte van den eigen naam gebracht van hem, dien onder den naam van Gregorius VII den pauselijken zetel gedrukt heeft’. Anderen dachten aan het middeleeuwsch *Hildebrandslied*; weer anderen aan den kermisreiziger, van wien KLIKSPAAN in zijn *Studententypen* gewaagd had³⁾, die ‘onder den echten of geleenden naam van HILDEBRAND, met een Camera Obscura, ook Leiden wel bezocht,’ en waarbij het nu maar de vraag was: ‘heeft de schrijver van de Camera Obscura zijn naam ontleend aan dien kermisreiziger of heeft deze de opgaande zon als réclame gebruikt⁴⁾?’ Zijn antwoord is, dat de Schrijver der *C.O.* noch aan een paus, noch

- 1) ‘The learned Smelfungus travelled from Boulogne to Paris = from Paris to Rome = and so on = but he set out with the spleen and jaundice, and every object he passed by, was discoloured and distorted = He wrote an account of them, but 't was nothing but the account of his miserable feelings.’
STERNE *Sent. Journey*. In the Street.
- 2) Namelijk PIUS II (Aeneas Sylvius).
- 3) Hoofdst. VI (3^e Uitg. bl. 1). ‘Het is de Kermisweek - - - Blondin turkt de vakkerige Leidenaars met zijn keteltrom uit den slaap en Hildebrandt (sic) heeft zijn Camera Obscura op de Vischbrug opgeslagen.’
- 4) *Middelburger Courant* van 18 Mei 1886.

aan een middeleeuwschen dichter gedacht heeft, en ook niet aan een kermisreiziger, met wien hij niet dan na reeds drie jaren onder dien pseudoniem geschreven te hebben, en alleen door de *Studententypen* van Klikspaan kennis heeft gemaakt¹⁾. Wat hem bewogen heeft om juist dien naam aan te nemen, weet hij zelf niet. Alleen wist hij, toen hij hem aannam, dat het een naam was door niemand van zijn maagschap, vrienden of bekenden gedragen, en voorts was hij van het gevoelen, door hem uitgedrukt in de Narede van 1839: ‘Ook is het om 't even of men Jaap [Jacob] heet of Hildebrand’. Ook heeft ‘het goede publiek met dien naam vrede gehad’.

Macaire, het grieksche *makarios*, heeft een schoone beteekenis; het zegt zoo veel als *welgelukzalig*. St. Macaire is de naam van een Heilige, en er is in Frankrijk nog steeds eene familie die Macaire heet. De hedendaags, als mij gebleken is, aan velen onbekende grootheid, *Robert Macaire*, die op de prenten van den WelEdelgeboren VAN DER HOOGEN figureerde, was alles behalve een heilige, behoorde tot het gebied der verbeelding, en had wel een anderen naam mogen dragen. Het was, om de waarheid te zeggen, de personage van een struikroover in een melodrama, indertijd op de kleine theaters van Parijs aan de orde, waaraan het talent van den acteur, die haar voorstelde,

1) Het opstel in *Studententypen* werd blijkens de 1ste uitgave in 1840 geschreven. Reeds in 1837 had de naam Hildebrand onder het befaamde stuk *Vooruitgang* in den eersten jaargang van *De Gids* geprikt, en JACOB GEEL in 1838 van hem, die dien naam had aangenomen, geschreven: ‘zijn waren naam ken ik niet; ik wil dien niet kennen; ik denk dat hij nooit bekend zal worden.’ *Onderz. en Phant.*; Voort.

zulk een belang wist bij te zetten dat hij haar tot een type stempelde, en den naam *Robert Macaire*, voor langen tijd, op alle soort van guiten en gauwdieven deed overgaan. Aan prentverbeeldingen en tafereelen, waarin Robert Macaire zijn gewetenlooze practijken te werk stelde, ontbrak het eerlang niet, en gelijk de romans van *Paul de Kock*¹⁾, schenen zij naar den smaak der VAN DER HOOGENS te zijn.

Dat 'eenerlei den rechtvaardigen wedervaart en den goddeloozen', daarvan strekt mij de vraag: 'Wie was HATEM?'²⁾ in het *Nieuwe Schoolblad* gedaan, tot nieuw bewijs. *Dignum laude virum Musa vetat mori*. Zoo zij het dan nu ook hier geboekt, dat deze *Hatem*, HATIM IBN ABDALLAH AT TAHI, gewoonlijk HATIM- AT TAHI genoemd, van 'wiens tent met honderd poorten' het beruchte opstel *Vooruitgang* gewaagde, een arabisch opperhoofd en dichter is geweest, wiens onbeperkte gastvrijheid bij zijne stamgenooten tot een spreekwoord werd. 'Milder dan Hatem' was bij hen ondenkbaar.

- 1) Paul de Koek (Charles), geb. 1794, overl. 1871, van afkomst Nederlander, van geest 'on ne peut plus gaulois,' had van zijn vijftig geestige, maar aan eerbaarheid en goede zeden weinig bevorderlijke romans, die al terstond door hun meestal scabreuze titels bij de Van der Hoogens gewild waren, destijds reeds het belangrijkste deel geschreven en in vele talen overgezet gezien. Wat bij V. d. Hoogen op de tafel lag, mag wel een deeltje van *Le Cocu* (1831) of van *La Pucelle de Belleville* (1834) of van *Les Moeurs Parisiennes* (1837) geweest zijn.
- 2) Vóór Mohammed geboren, heeft Hatem nochtans nog eenigen tijd tegelijk met dezen geleefd. Zijn dochter en zoon omhelsden den Islam. Vele zijner gedichten bestaan tot op den huidigen dag. Nog in 1872 werd zijn *Diwan* te Londen door R. Hassoen in 't licht gegeven.

Naar den braven en dooreerlijken (Izaak Jan Alexander) *Gogel*, aan wiens ‘ministerie’ de belezene heer Van Naslaan de ‘invoering der patenten’ toekent, heeft niemand gevraagd. Mag ik dit aannemen als een bewijs dat nog door niemand vergeten is de oprechte Nederlander, die het zich, sedert 1798 in de hoogste Staatsambten met betrekking tot 's Lands geldmiddelen geplaatst, niet minder onder Koning Lodewijk en den Keizer als onder den Raadpensionaris en het Uitvoerend bewind betoond heeft, en heeft blijven betoonen? Zijn nauwgezet geweten kon het met den door hem gezworen eed niet overeenbrengen, zijn vaderland ook na het gezegend jaar 1813 in die betrekkingen te blijven dienen. Liever sleet hij het overige zijner levensdagen, onbemiddeld en in eenvoud, als een fabrikant van blauwsel en friesch groen, tusschen Overveen en Bloemendaal, waar hij in den zomer van het jaar 1821, nog geen zesënvijftig jaar oud, zijn eerlijk leven eindigde. Het heugt mij goed, met hoe diep en warm een hoogachting ik in mijne kinderjaren steeds den naam van dezen rechtvaardige heb hooren noemen, en nog zie ik op de Tentoonstelling van Planten en Gewassen, door de Maatschappij van Nijverheid (*Oeconomischen Tak* noemden haar in die dagen nog velen), waarvan hij een der directeuren was geweest, te Haarlem aangericht, de ontroerende cypres, daar geplaatst om zijn dood te verkondigen en zijne nagedachtenis te eeren.

III. Van lagere en hogere scholen, en examens in 't Latijn.

Ten tijde dat de *Camera Obscura* in 't licht kwam, leefde men, onder de regeering van koning Willem I, nog in de eenparige en ongestoorde bewondering van ons 'voortreffelijk lager onderwijs' en droomde niet van den onder die zijns koninklijken zoons, schoon buiten diens schuld, te ontwaken schoolstrijd; chronische ziekte, waaraan het gezegend Nederland nog altijd lijden blijft; die van tijd tot tijd dreigt acuut te worden en metterdaad wordt, maar zonder dat het ooit tot een andere dan valsche crisis komt; bij welke ook reeds vele specialiteiten zonder succes in consult geroepen zijn, en even vele ongeroepenen dokteren en raadgeven willen. Met het oog op vroegere toestanden, maar die toch nog algemeen in 't geheugen waren, schreef a°. 1839, Hildebrand: 'De meester zit niet meer met slaapmuts en kamerjapon en een ontzettende plak in den kathedr; - wij zitten er in een goed ruim lokaal, zoo hoog en zoo luchtig, dat het somtijds aan de beenen tocht; de school

is zoo goed als zij zijn kan; zij wordt, naar de nieuwste verordeningen zoo aangenaam en dragelijk mogelijk gemaakt'; schoon hij toch nog meende er te mogen bijvoegen: 'met dat al heeft zij altijd iets van het gevangenisachtige, en de meester, met en benevens al de ondermeesters, iets van het vogelverschrikkende behouden'.

Die *plak* echter, nu wel geheel vergeten, en nog slechts voorkomende in het zeggen: 'hij zit onder de plak', waarvan het mij niet verwonderen zou thans zelfs 'school-Hoofden' te hooren vragen wat het beteekenen en van waar het zijn oorsprong hebben mag; die plak schijnt zulk een 'ontzettendheid' niet geweest te zijn, als het schrikbeeld dat een later geslacht zich daarvan gevormd heeft. De geniale G.J. Mulder, die in de eerste jaren dezer eeuw zelf nog met de plak had gehad, heeft ons in zijne grijsheid anders geleerd. Volgens hem was die zoo zeer 'uitgekreten plak', een 'kostelijk schoolinstrument', dat 'voor jongens, waar de meester geen raad mee weet, weer behoorde te worden ingevoerd'. Hare slagen, die men met schaamte bij den kathedr moest komen afhalen, werden in alle bedaardheid op de handpalm - 'geen deel van 't kinderlichaam kon er minder hinder van hebben' - toegebracht. 'De straf lag in de schande, niet in de pijn'. Wat? Men trok, op weg naar den kathedr, een haar uit zijn hoofd, kleefde het met speeksel op de handpalm vast, en voelde de pijn niet, of geloofde ze niet te voelen, wat hetzelfde was¹⁾.

1) *Levensschets van G.J. Mulder*, door hemzelve geschreven, en door drie zijner vrienden uitgegeven. Rotterdam, 1881. 1ste Dl. bl. 20.

Maar het ‘goede, ruime, hooge en luchtige lokaal’ van 1839, *de school zoo goed als zij zijn kon, de school, naar de (toen) nieuwste verordeningen, zoo aangenaam en dragelijk mogelijk!* - O, hoe zouden de kinderen van 1887 en, indien niet de kinderen, dan de onderwijzers en, indien niet de onderwijzers, dan toch de schoolopzieners en, indien ook deze niet, dan althans de schoolwetmakers, de opstellers der nieuwste en aller-nieuwste verordeningen, den neus optrekken voor wat toen *goed* en *ruim*, en *hoog* en *luchtig*, en *zoo goed als het maar zijn kon*, en *zoo aangenaam* en *dragelijk mogelijk* genoemd kon worden; nu, daar overal, overeenkomstig den eisch der wet en door de onbepaalde ruimte der algemeene geldmiddelen, in dorpen en steden, ware school-Paleizen verrijzen of in aanbouw zijn; nu, daar door schoolbanken met leuning en schrijftafels naar het gemakkelijkst amerikaansch model, door verpoosing, vertreding en stelselmatige lichaamssoefening, op allerlei wijze voor de gezondheid, de welgemaaktheid en, men mag zeggen, het vermaak der schooljeugd gezorgd en alle leed met de voorzienigste zorg voorkomen wordt!

Het moge de vraag zijn of de verandering van *last*, *mud*, *schepel*, *kop*, *maat* en van al die éénlettergrepige en schilderende namen, waar de vaderlandsche taal het voordeel had bijna alle vaderlandsche maten en gewichten mede te benoemen, in de half grieksche, half latijnsche sesquipedalia, die de tegenwoordige wetgeving eischt, een geschikt middel is om de lieve jeugd met de zoovelen aangeboren afkeer van *rekenboeken* te verzoenen: zeker is het dat, sinds de stalen priemen, onder den geroofden naam van pennen, algemeen zijn, zelfs de

kwelling van een *linksche pen*¹⁾ niet meer voor haar bestaat, en dat elk kind op zijn kubiek meter lucht rekenen kan. Ook de woningen der onderwijzers, waar zij van gemeentewege gebouwd zijn, laten niets te wenschen over, dan wellicht hier en daar een kleine verhooging van tractement, om ze harer waardig te kunnen stoffeeren en te doen bewerken.

En wat dan te zeggen van het *de school blijft* - ondanks alle veraangenaming - *altijd iets van het gevangenisachtige en de meester iets van het vogelverschrikkende behouden*, van den jare 1839? Wat, dan dat het eerste thans ondenkbaar, en het andere, nu *de meester* geen 'meester' meer is, maar een 'Mijnheer' en 'Hoofd der School' hoogst onwaarschijnlijk moet geworden zijn, of tot de uiterst zeldzame uitzonderingen behooren.

Met 'meester Prinsen', die in en buiten de school nooit anders dan aldus betiteld werd, was dit nog wel eenigszins het geval. Zijn reusachtige gestalte, gebiedende houding en taal, de koelbloedige uitdrukking zijner grove gelaatstrekken, zijn gebilde oogen, vreeselijker nog wanneer de bril, om door een ontrust geweten maar al te wèl besefte redenen, naar boven geschoven werd, ook zijn zware stem en barsche, ofschoon weinige woorden deden er het hunne toe. Menige dankbare leerling liep, nadat hij de school reeds sedert jaren verlaten had, liever een straat om, dan den man, voor wien 'de schrik er nog inzat', tegen te komen. Lichamelijke kastijding deelde hij in Hildebrands dagen niet meer uit, noch duldde hij bij zijne ondermeesters en kweekelingen, die echter zelve, vrees

1) Zie Register.

ik, wel eens een ‘draai om 't oor’ kregen en zeker meer van zijne grofheid te lijden hadden dan de schooljeugd. Het ergste, waar hij bij deze toe kwam, was een zeer onaangenaam trekken bij de voorlok, - een jonge d'Israëli zou hiertoe een onwederstaanbaar uitlokkend voorwerp geweest zijn -, of de met een vreeselijken blik gepaard gaande bedreiging haar ‘den mantel te zullen uitvegen!’ De gewone penaliteit bestond in *op het bord geschreven te worden* en in het, tengevolge van dien, missen van *kaartjes*. Want de dagelijksche erkenning van *vlijt en goed gedrag* bestond in het uitreiken van een kaartje voor elk dezer deugden, en de belooning voor hetgeen in de betrachtting er van meer was dan rechttoe, in een *extra-kaartje*. Geen rozen zonder doornen nochtans! De verrijking met deze kaartjes werd merkkelijk vergald, door de omstandigheid dat op elk hunner eene netelige vraag geschreven stond uit het gebied der onderscheidene wetenschappen, en zij waren ook toen reeds zoo weinige niet, die op deze lagere school onderwezen werden¹⁾. Het bezit van twintig geschrevene kaartjes gaf recht op een ‘gedrukt’ kaartje, gelukkig *zonder* vraag, maar het bracht de verplichting mede de twintig vragen der andere bij een ondermeester ‘op te zeggen’, hetgeen zoo veel was als te beantwoorden. Een verzameling van twintig gedrukte kaartjes gaf aanspraak op een prijs. Doch daar kwam zelden iets van. In weerwil nochtans van alle schoolangsten en schoolverdrieten, zal Hildebrand nooit anders dan met dankbaarheid aan de voortreffelijke

1) Behalve de in de eerste plaats vereischte, ook natuurlijke geschiedenis, natuurkunde, technologie.

school in de Jacobijnenstraat te H(aarlem)¹⁾, de school van den prins der onderwijzers, denken.

*De leerwijze van (Pieter Johannes) Prinsen; - men verhaalt dat hij uit eerbied voor de ‘eenparige spelling’, die in zijn tijd ingevoerd werd, de c in zijn geslachtsnaam voor een s verruild heeft -; de leerwijze van Pieter Johannes Prinsen, geb. 1777, overl. 1854, uitvinder van de leestafels, leesmachines, letterhoutjes enz., en wiens begrip van onderwijzen dit was: ‘het onbekende aan het bekende aan te knoopen’, begon met de leerlingen op hun vijfde jaar *met de spa te doen werken*. Men kent haar en heeft ze nog niet overal opgegeven. Als, gelijk voorgekomen is, ook op de soldatenschool, ook voor recruten, die zonder te hebben leeren lezen hun twintigste jaar waren ingetreden, deze zelfde methode gevolgd werd, en dezen in plaats van op een gegeven oogenblik gezamenlijk met het vereischte ‘*met de spa, a*’ in te vallen, goed vonden in koor aan te heffen ‘*met de schop, a*’, was dit van hunne zijde ondeugend; en als een onderwijzer van de z.g. ‘fransche school’, opvolgster van de ‘hollandsche’, en die sedert de invoering der ‘burgerscholen’ doodgedrongen is of wordt, een spelboekje schreef, om knapen, die reeds sedert een jaar of vijf *met kleinen Piet* roemen mochten dat zij al *konden lezen*²⁾,*

- 1) Nog altijd eene school, schoon niet meer van Prinsen of van zijn opvolgers in de Kweekschool voor Schoolonderwijzers, maar een meisjesschool. Het behoort tot de dingen, die Hildebrand niet het minst aangenaam hebben aangedaan, dat op zijn 70sten verjaardag (13 Sept. '84) zijn onderstelde plaats op een der schoolbanken, met groen en bloemen is versierd geweest.
- 2) Zie *Register*.

nog eens van voren af aan de letter *a* te leeren kennen door ze een prentje voor te leggen, waarop een respectabele mijnheer in een armstoel zat, op wien een bemind zoontje, pas in de broek, met uitgestrekte armen toesnelde, zonder natuurlijk in staat te zijn daarbij iets anders uit te roepen dan ‘mon papa!’ was dit - naïef. Maar in de hand van Prinsen zelf, die zich altijd persoonlijk met dit eerste onderwijs belastte, en bij het werk dat hij er van maakte tot ontwikkeling van de kinderlijke verstandvermogens, deed het uitnemenden dienst.

In Hildebrands jeugd waren er geen hogere burgerscholen, geen ambachtscholen, geen handel-, geen muziek-, geen zwemscholen, enz., ook geen bewaarscholen ‘voor den fatsoenlijken stand’; nog wel z.g. matresseschooltjes, voor de kinderen van den kleinen man. Het ging, indien men tot een vak van wetenschap opgeleid moest worden, van ‘de hollandsche’ en de z.g. ‘fransche’, waar men ook wel eens wat engelsch leeren kon, naar de ‘latijnsche school’, met hare hiërarchische opklimming van praeceptoren, conrector, en rector, zonder verderen staf van leeraren in al wat weetbaar is behalve Latijn en Grieksch¹⁾. Ook voor dat onderwijs was een prachtige localiteit destijds nog geen volstrekt vereischte, en het werd gegeven en ontvangen in een of ander verbouwd klooster of ander oud gesticht, voor welks poort men spreuken lezen kon als

Ek Moezoon agathon kleos.²⁾

- 1) Een bijschool voor geschiedenis en wiskunde en tot onderhouding der nieuwere talen bestond echter reeds hier en daar, en bepaaldelijk te Haarlem.
- 2) De roem is goed die ons de Muzen schenken.

Curia, templa, scholae florent ubicunque juvenus
Invigilat Musis, religionis amans¹⁾,

die in een latere bouworde niet voegen, noch met den hedendaagschen geest strooken. Latijn gesproken werd er ook toen reeds niet meer, noch bij den aanvang der lessen - gelijk op de fransche nog steeds een *fransch* -, een latijnsch of grieksch *gebed* opgezegd als, in Hildebrands vaders tijd, het Onze Vader, op de lagere klassen in 't Latijn, en op de hoogere in 't Grieksch. Maar 'het schoolgeld heette nog altijd *minerval*, de portier *custos*, de taak een *pensum*, de prijzen *proemia*, de hoogstgeplaatste jongen *primus*, de openbare dankbetuiging voor een prijs, *gratias*²⁾, en nog zeer veel kleurde zich *latine*', al werd ook de latijnsprekende Johannes Vossius meestal door Christiaan Gotlob Bröder's beknopter *Latijnsche Grammatica* vervangen en daaruit door de eerstbeginnenden hun *mensa* geleerd. Hoe veel verder was men reeds, als men gewaardigd werd uit het boek van Weytingh³⁾, niet zonder 'torment', de thema's van de moedertaal in de taal van Latium over te brengen! Van dien Weytingh heb ik sedert niet meer gehoord. Maar Bröder's 'duidelijk en begrijpelijk' boekskes schijnt nog niet geheel door de reeks van elkander verdringende, steeds ingewikkelder grammatica's doodgedrongen te zijn, als de nog weder in 1883 in 't licht

- 1) Staat, Kerk en School bloeit, waar de jeugd haar vlijt,
Den Godsdienst minnende, aan de Muzen wijdt. -
Aldus te Haarlem. Het geheel verbouwde gymnasium-gebouw is nu hoogere Burgerschool geworden. Het oude poortje, met deze opschriften en het stadswapen, is naar de binnenplaats verhuisd.
- 2) Zie *Register*.
- 3) Zie *Register*.

verschenen, door F.C.H. Donkerman vermeerderde en verbeterde 7de druk mij is komen bewijzen. Toch kan ik niet nalaten met Flanor te hopen, dat de dag moge komen, waarin men ‘tot onzen eigenen ouden Vossius zal wederkeeren; tot onzen geëerbiedigden Gerardus Johannes Vossius, bij wien’, zeg ik met hem, ‘Bröder niet haalt’¹⁾.

Ook aan de Academiën is veel veranderd. Vooreerst haar getal. Dewijl men zoo lang geklaagd heeft dat men aan drie te veel had, zijn er nu vier. Ten andere, de naam. De officiële naam is nu Universiteiten, en waar men nog van academie hoort spreken, moet men zich niet verwonderen, indien men door dezen en genen geleerde den klemtoon hoort leggen, waar men dien in Hildebrands tijd nergens, ook aan geen enkele academie vernam. Want men kent nu grieksch, en gelijk men Homeros en Herakles wil voor Homerus en Hercules, zet men nu den mond naar ‘academi'a’, in plaats van ‘acade'mia’.

De *groenen* zijn er, ondanks tijdelijke ontkenningen van dien in de natuur gegronde toestand, nog van jaar tot jaar, en steeds even groen en, in weerwil van herhaalde pogingen tot verzachting van hun lot, nog altijd *rampzalig*. Ook het leidsche *zweetkamertje* is, met dezelfde bestemming, nog steeds terzelfder plaatse, maar sedert een vijftiental jaren ter wederzijde van de deur met *alfresco's* opgeluisterd, links van een *Jean qui pleure*, rechts van een

1) Zie *Nederl. Spect.* 1883. N°. 51. - *Latina Grammatica; ex decreto Illustr. DD. Hollandiae Frisiaeque Ordinum in usum scholarum adornata studio atque operâ Gerardi Joannis Vossii.*

Jean qui rit; en zulks door de hand van een studiosus, die ook den muur langs de trap die naar boven leidt, niet met een doodendans, maar met een studentenleven, op gelijke wijze beschilderd heeft, en wiens voortreffelijk kunstwerk door de academische autoriteiten en door den tijd, ofschoon niet altijd door boozen moedwil, ontzien is tot op dezen dag¹⁾. Ook de reeks van *spookgeschiedenissen van ongelukkigen, die door hunne verlegenheid of door rancune van professoren gedropen zouden zijn*, is nog geenszins gesloten; maar het min aangename *gedropen* wordt niet meer vernomen; het heet nu, onder studenten: *gezakt* en, bij de familie: *niet geslaagd*. De jongste wet op het hooger onderwijs heeft de mama's van *het moeilijk woord pro-pae-deutisch*²⁾, en de studenten, tegen het voorrecht van hun meerderjarigheid reeds op het gymnasium een paar jaar nader te komen, van de bezwarende zaak zelve verlost; insgelijks de professoren van het ontvangen van collegegelden. Ook is het, sedert het aftreden van den voortreffelijken Schröder (1844)³⁾, te Utrecht ten eenemale uit met den *billijken trots op de moeielijkheid van een mathesis-examen in 't Latijn*, en

- 1) In de *Haarlemmer Courant* van 27 Mei '86 las men: 'Dezer dagen heeft een schendende hand in het Leidsche Academiegebouw eene daad van schandelijk vandalisme bedreven. Ieder kent den *Gradus ad Parnassum*, de geestige teekeningen langs de trap die naar de eerste verdieping leidt, door den heer Victor de Stuers tijdens zijn verblijf aan de Academie vervaardigd. In de eerste groep' enz. Wij hebben echter sedert van herstelling der aangerichte schade gehoord. In den *Leidschen Stud. Alm.* v. 1871 vindt men dezen *Gradus ad Parnassum* door de hand van den schilder in prent gebracht.
- 2) Zie *Register*.
- 3) Zie *Register*.

wat is er met betrekking tot de taal, ‘door Cicero voor 's werelds heeren’ gesproken ‘toen Rome nog de kroon op had’ geworden van de voorspelling dat zij, *die hare classiekste vormen met wonderbare smijdigheid* (toen nog) *leenen bleef aan iedere wetenschap der wereld, hetzij de Romeinen daar eenig begrip van gehad hadden ofte niet, die daaraan ook zou blijven leenen tot in het laatste der dagen?* O, kortzichtigheid Hildebrands, o doodsteek in het gebeente Boumans¹⁾, o smartelijke omkeering van wat er nog in zijn vergeten graf van het gebeente van dien Burman²⁾ overbleef, wien nagegeven wordt in zijne dagen den geleerden het beoefenen der moedertaal te hebben afgeraden, ten einde hun Latijn niet te bederven! Zij is, zij werd maar al te spoedig gelogenstraft. Misschien was het zoo ontijdig niet. Men had doctorandi, in de plechtige ure hunner publieke promotie, *loquivi* hooren zeggen in plaats van *locutus sum* en, voor *pauperes*, van *pauperi* gewagen; men mompelde van een hoogleeraar in de kruidkunde die, een ordinaris paardebloem aan zijn toehoorders vertoonende, het gedaan zou hebben met de woorden: *hocce*

- 1) H. Bouman, professor in de godgeleerdheid te Utrecht van 1823-1859, overl. 1864. Hij was een der vurigste voorstanders van het Latijn; geen dag ging om, dat hij zijn Cicero niet las; en niemand sprak het liever, gemakkelijker en sierlijker dan hij.
- 2) De geleerde wereld heeft meer dan één Burman gehad. De hier bedoelde was Petrus Burmannus, professor in de letteren aan de Leidsche H.S., op wiens redevoering, *de publici humanioris disciplinae professoris proprio officio et munere* (1714) men, op voorgang van Ypey (*Bekn. Gesch. der Ned. T. I, 509*), deze beschuldiging heeft willen gronden. Naar ik acht, door er meer in te lezen dan er letterlijk in gezegd wordt.

plans magis vidistis; men stelde de vreeselijke mogelijkheid, dat het een professor in de letteren zou kunnen gebeuren, een classiek auteur berispende, zich een *scripsisse debeat* in plaats van *scribere debuisse* te laten ontvallen - zoo veel is zeker, dat niet slechts uitnemenden in alle moderne wetenschappen, maar ook classici van den ouden stempel, die geen de minste moeite hadden zich in de taal der oudheid te bewegen, zich voor de afschaffing van het Latijn bij het hooger onderwijs hebben verklaard; dat eene nauwgezette opvatting van de nieuwste regeling op dit stuk zelfs het *hora auditur* op de lippen van den pedel heeft doen verstommen, en dat de academiepoorten zoo wijd mogelijk zijn opengezet voor een Nederlandsch, waarbij op geen taalfouten gezien wordt, en germanismen gewilde waar zijn.

Daarentegen bloeit het z.g. *potjes-latijn*; 't welk zijn naam ontleent, niet zoo als ik reden meen te hebben voor de gedachte van mijn franschen vertaler te houden, van de bloempotten der hoveniers¹⁾, maar van de zalf- en andere potten der artsenijmengers, uit de dagen vóór de invoering der wetenschappelijke namen, de dagen van *sal mirabile*, *aurum potabile*, *unguentum ad pediculos*, *requies puerorum* en derg.; daarentegen, zeg ik, bloeit het *potjes-latijn* op al de velden van wetenschappelijke beunhazerij immer voort en zal er blijven voortbloeien, - och of ook deze voorspelling mocht worden gelogenstraft! - voortbloeien met de taaheid van 'onkruid dat niet vergaat', en onder de bescherming

1) Hij vertaalt het met *latin à propos de pots*; een der hoogduitsche (W. Lange), met *Gartnerlatein*; een ander (Adolf Glaser), beter, met *Küchenlatein*.

van een pedantisme, dat het liefheeft en - behoeft.

Met het verdringen van de taal der Ouden, zijn ook de plechtigheden, welke latere tijden, die den tabbaard op gelijken voet met de wapenen gesteld wilden zien, en het doctoraat aan den ridderslag gelijk achtten, waarom zij ook den gepromoveerden het *jus gladii et pilei* toekenden, aan de promotie verbonden, van lieverlede verminderd en verdwenen, zoodat een *gedegend doctorandus* nu almede tot de geschiedenis behoort.

De zoo veel belovende Gerrit Witse is nog op den dag zijner promotie gedegend geweest, en zou het geweest zijn, al ware hij, als Hildebrands oogen aanschouwd hebben, een doopsgezind predikant geweest die, na reeds gedurende een paar jaren een weerloos christendom gepredikt te hebben, den graad van theologiae doctor veroveren kwam.

Als onze door den koddigen Wagestert koddig genoemde *candidaat in de beide medicijnen*; waarbij ik hem kwaadwillig genoeg acht aan medicijnen zoo ten doode als ten leven te hebben durven denken¹⁾; als deze candidaat in de medicijnen, zeg ik, ook zijn doctoraal examen, tot even groote voldoening zijner liefhebbende ouders, met glans had afgelegd en de dag zijner, natuurlijk publieke, promotie was gekomen, was het nog wat anders te zeggen dan toen hij zich, op dien door hem nog steeds pijnlijk herdachten dag, voor het diner te zijner eere, kleepte! De zwarte uitgesneden rok met staande kraag, het deftige vest met panden, de korte broek, de zwarte zijden kousen en floretten onderkousen over den

1) Zie Register.

stoel; de met dubbele zorg gesmeerde lage schoenen met nette zilveren gespen, er onder; op de tafel, met den witten das en de witte *cabretten handschoenen*, waarbij de ‘eendepoot-gele’ van de gratias niets waren geweest, een allerkeurigst gestreken overhemd, waaraan Mama Witse met eigen hand een kanten *jabot* en kanten lubben (*point d'Alençon*) bevestigd had, door haar vader, die een openbaar ambt had bekleed, bij plechtige gelegenheden gedragen, het laatst, toen hij bij koning Lodewijk, den z.g. ‘lammen koning’, ter audiëntie was gegaan. Dit was ook het geval geweest met het driekantig rapier, in wit perkamenten scheede, met stalen gevest, dat in den hoek der kamer gereed stond, en gelijk met de zilveren kuit- en schoengespen, zoo ook met den claque die, onder den arm gedragen, zeer deftig, maar, voor een oogenblik op het hoofd gezet, zeer potsierlijk staan zou.

Onder het ook ditmaal langzaam kleeden, speelde hem echter nu voorwaar geen mooi meisje voor den geest, maar een bont mengelmoes van argumenten, die hij ter verdediging zijner Theses in voorraad had, en schrikbeelden van doctoren en professoren, die met hun *jure meo* en *jure summo* de verwachte oppositie van een welwillend vriend, met de onvoorziene van een doortrapten geleerde afsneden; alsmede ‘spookgeschiedenissen’ van doctorandi, die door plotselinge verlamming der hersenen, of door andere oorzaken, waren begonnen te stotteren, blijven steken, of wel, door geen enkel woord te kunnen voortbrengen, den barmhartigsten senaat buiten de mogelijkheid gesteld hadden hen te promoveeren; en menig verkeerde greep werd in de stukken van het statiegewaad gedaan, en menig glas water ten bodem

toe uitgedronken, om het kloppend hart en de oproerige zenuwen tot bedaren te brengen.

Daar rolde de koets aan, waarmede zijne paranimfen hem afhaalden om hem naar het tooneel van strijd en, zoo hij hoopte, zegepraal te voeren dat hem wachtte; de statie-koets, de *pauwekoets*, zoo genaamd omdat hare donkergele paneelen geheel met naar 't leven geschilderde pauweveeren overdekt waren; de pauwekoets, met koetsier en palfreniers in groot toilet met witte beenen, en bespannen met een paar krasse zwarten, onder hun beste tuig. Twee dagen te voren, had hij er, ook toen bijgestaan door zijne twee lei-jonkers, de dissertaties meê rondgereden, alleen bij den rector magnificus, bij zijn promotor, en wien hij meer meende deze onderscheiding schuldig te zijn, in eigen hoogen persoon afstappende.

De 'witte beenen' ontsloten het portier en de paranimfen, uitgedost als hij, stormden de trap op. In een hunner, den paranympus primus, herkennen wij den vriend van het *zweetkamertje*. Ook nu ging het naar het zweetkamertje, waar ook nu de patiënt, ondanks zijn degen, zich op de tafel nederzette, en het vriendenpaar heen en weer ging, niet zonder van tijd tot tijd door den kier, waar de deur op stond, te loeren, om te zien wie der professoren, en of zich veel professoren ter senaatskamer begaven. Daar sloeg de klok! Daar ontsloot zich de deur van dit heiligdom en de statige stoet der getabberden, voorafgegaan van de insgelijks getabberde pedels met hunne staven, toog het zweetkamertje voorbij, om zich omlaag en naar de groote gehoorzaal te begeven. Het drietal sloot zich bij hen aan. Paranympus primus, vroolijk en wel, en met de hem eigene guitige tinteling in de oogen

en spottigen glimlach op de lippen; paranympus secundus, met den ernst, dien hij gevoelde dat zijn plechtgewaad hem oplei; de doctorandus, wit om den neus, strak voor zich heen ziende, min of meer werktuigelijk voortschrijdende. Zoo ging het den bovengang over, de trap af, de gehoorzaal in, waar het luidruchtig gegons, waar bovenuit zich schelle stemmen verhieven, op eens ophield, als de stoet den voet op den dorpel had gezet, en nu onder het handgeklap der vergaderde menigte, doortrok naar de voor zijne leden bestemde plaatsen. Op de hoeken der studentenbanken, die een voor een moesten worden voorbijgetreden, zaten vrienden met lachende gezichten, die den bleeken doctorandus toefluisterden: ‘Geen nood, Gerrit!’ ‘Sla door kerel!’ ‘Hou je maar aan de lucht vast, man!’ en dergelijke hartsterkingen meer. Zij gingen voor het voorwerp er van verloren. De man Gerrit zag niet op; hij hoorde niet; hij wandelde als in een droom; het scheen hem als ware hij zichzelf niet, maar een ander dien hij daar achter de professoren voelde gaan. Daar stond hij in den catheder, eer hij recht wist hoe hij er gekomen was, en schrikte niet weinig van de stilte, die op zijn eerste woorden wachtte, maar bijna nog meer, als hij in die eerste woorden zijne eigene stem herkende. Het ‘Quod felix, faustum fortunatumque sit’ kwam er schor en beverig uit. Maar met het ‘Annuate Summo Numine’ vermande hij zich, en met het ‘Ex auctoritate Rectoris Magnifici, Amplissimi Senatus consensu, ut et Nobilissimae Facultatis Medicae decreto’, had hij zijn eigen stem terug. Volkomen cordaat en zelfs niet zonder welsprekende stemverheffing, der *Rederijkerskamer*, van welke zoovele genieën lid waren,

waardig¹⁾, volgde het overige van het gebruikelijk formulier, tot het ‘etiam atque etiam rogo’ toe, waarmede alle die genegen waren met hem in het strijdperk te treden, ten nadrukkelijkste daartoe werden uitgenoodigd²⁾. En nu hief een der bijzonderste vrienden, zijne zaak en zijn Latijn goed machtig, zijne stem op en stelde zijn syllogismus - een vereischte later, mij dunkt, niet in het voordeel van den defendens in onbruik geraakt³⁾ -; een syllogismus, verkondigende dat een doctorandus, die zoo ongehoord, zoo onwetenschappelijk, zoo belachelijk, zoo stom een ding, in één woord, durfde beweren als de man op dit oogenblik in den catheder, in zijn zooveelste stelling, gedaan had, onmogelijk tot de doctorale waardigheid kon worden toegelaten. Of het ook nu, als zoo menigmaal, de stoute bewering gold, dat de *gevaarlijke liefhebberij van tandenkrijgen* het groote struikelblok is voor het leven der eenjarige kinderen; of wel de niet minder gewaagde, dat de anderdaagsche koorts onder de *neurosae* moet geteld worden, weet ik niet meer, maar wel dat de zaak tusschen Gerrit en zijn bestrijders afgesproken was, immers wat de keus van het strijdpunt, schoon niet wat de wederzijdsche wapenen betrof; en ook, dat na het hoffelijk nederleggen der wapenen door dezen bestrijder, een

1) Zie *Register*.

2) ‘Quapropter omnes, qui mecum disputando certare velint, ut dubia sua, syllogesticâ et perspicuâ ratione moveant, etiam atque etiam rogo’.
Zie *Register* op QUOD FELIX enz.

3) ‘De opposities dalen daardoor niet zelden tot bloote aanmerkingen en vitterijen af, en de doctorandus vermag nu niets dat met het ontkennen van een *major* gelijkstaat’, zegt een oud costumier.

tweede spiegelgevecht met grootere kalmte werd aangevangen. Want het eerste had den verweerder geheel op zijn gemak gebracht, en het *nog al aardig Cicero'tje*, dat hij, volgens het zeggen van zijn eersten paranimf, *in den mond had zitten*, had hem niet in den steek gelaten. Nog een paar opposities van mede-studenten volgden. Toen verhief een sedert drie dagen gepromoveerd Med. Doctor zijn statig *jure meo*; ook enkele der professoren deden Gerrit de eer der bestrijding aan, niet zonder hem ten slotte wegens den welvolbrachten 'curriculum academicum' geluk, en op zijn verderen loopbaan alle succes toe te wenschen, als, eer Gerrit er om dacht, het uur om was, de pedel met groote deftigheid zijn *hora* en de promovendus met groote blijhartigheid zijn slotwoord uitsprak¹⁾. Rector en Senaat rezen van hunne eereplaatsen op, om zich naar de senaatskamer terug te spoeden; promovendus en paranimfen volgden, edoch niet verder dan, nog eenmaal, het zweetkamertje, en niet zonder dat deze en gene van de meest belangstellende commilitones, die daartoe een speld had medegebracht, de proef nam of de kuiten van den statigen paranympus secundus echt waren of valsch. Na kortstondig buitenstaan werd de schel van den rector gehoord, en alles stormde met het belangwekkend drietal de senaatskamer binnen om de promotie aan te hooren, die naar aller eenparige gedachten

- 1) Hisce igitur feliciter peractis, Deo Optimo Maximo sit laus, gloria, honos. Rectori Magnifico, pro auctoritate, Amplissimo Senatui academico pro consensu, Nobilissimae Facultati Medicae pro decreto, Promotori - - aestumatissimo pro consiliis, - Paranympis - Opponentibus - gratias ago habeoque quam maximas.
Zie *Register* op QUOD.

niet anders dan ‘propter magnam doctrinae praestantiam’ geschieden kon.

Het drietal plaatste zich tegenover den rector vóór de groene tafel; de promovendus, opnieuw zeer wit om den neus; paranympus primus, met een onversaagden glimlach en niet zonder nu en dan een afzwerfen der gedachten naar de krullen van den hoogopgaanden naturel van professor X, de lange grijze haren over den kraag van professor Y, of de goedige wrat op de wang van professor Z; en paranympus secundus, van zijn hooge gestalte profiteerende om, over den rector heen, zich te laten boeien door het welgelijkend portret van den Grooten Zwijger boven den schoorsteenmantel. Er heerscht een eerbiedig stilzwijgen bij den driedubbelen kring studenten op den achtergrond, als de rector magnificus de vergadering opent met mededeeling van het besluit om den doctorandus metterdaad tot doctor te promoveeren, en daartoe het woord aan den promotor geeft. Ademloos wordt die stilte, als een oogenblik later de geheele senaat plechtig oprijst bij het afnemen van den z.g. hippocratischen eed, toen nog in het Latijn aan allen voorgehouden, die de ziekenwereld met een academisch brevet van genezen en verzachten ingingen. Nog weinige oogenblikken, en het ‘Ego-te Gerardum Witsium, Rotterodamensem, maximis laudibus, medicinae doctorem dico, creo, renuntio’ brengt een glans van genoegen op het gelaat van den jongen doctor, de paranimfen, de driedubbele rij van vrienden op den achtergrond, en - een traan in de oogen van den ouden heer Witse, die zich in hun midden verschuilt.

Volgt de ‘felicitatie’ in de Plaats Royaal bij Moeder

Schlette, door onzen van Lennep, in zijn *Klaasje Zevenster*, voor altijd aan de vergetelheid ontrukkt. Zij heeft plaats in een achter-beneden-logeerkamer, waar onder het genot van waterchocolâ, port, of madera, niemand zich aan de tegenwoordigheid ergert van een groot tweeslapers ledekant, met opgemaakt bed en toebehooren. Na afloop dáárvan, haastige verwisseling van gewaad, op de eigene kamer, die men van dit oogenblik af met gansch andere oogen aanziet, en voorts de promotiepartij aan het Huis ten Deyl, waar de doctor met de paranimfen, het moge regenen, hagelen of stormen, in een open calèche, de overige gasten in een voldoende aantal ‘Jans Pleizier’, heengevoerd worden, *Dolle Gerrit* en consorten op den bok. En op den eerstvolgenden woensdag begeeft zich de jonge doctor, in hetzelfde plechtgewaad waarin hij gepromoveerd is, naar de wekelijksche audiëntie van koning Willem den Eersten, om Z.M. een exemplaar zijner dissertatie aan te bieden, rood marokijn, goud op snee. En terwijl hij, bij de beantwoording van Z^r. M^s. welwillende vraag: ‘waar hij zich denkt neer te zetten,’ in zijne verlegenheid ‘Professor’ zegt en ‘Sire’ verbetert, merkt hij niet dat des konings belangstelling, op den gehuurden gekleeden rok, de aan Hoogstdenzelven welbekende, kwalijk weggemaakte vetvlak zoekt, die hem, als hij haar vindt, een oogje doet geven aan den kamerheer van dienst, die in 't geheim is.

IV. Van een Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, benevens het een en ander betreffende letteren en schoone kunsten, en de periodieke pers.

Wel mag de vraag, ten jare 1864 gedaan: ‘Welk denkbeeld heeft het tegenwoordig geslacht van een *Vierde Klasse van het Koninklijk Nederlandsch Instituut?*’ (Voorr.) in 1887 met nadruk herhaald worden, nu die stichting van een Lodewijk Napoleon (1808), onder den naam van ‘Hollandsch Instituut’, onder de regeering van een Oranjevorst reeds sedert 1851 door eene *Koninklijke Academie van Wetenschappen* vervangen is, oorspronkelijk niet dan aan de Wis- en Natuurkundige gewijd, waarvan, volgens Thorbecke, ‘de Staat nog wel eenig nut kon trekken’. Onder een volgend ministerie (1855) werd daaraan goedgunstiglijk een afdeeling voor de Humaniora toegevoegd. Maar voor de ‘Kenners en Begunstigers der schoone kunsten, en de Kunstenaars zelve’, die van Lodewijks stichting de *Vierde Klasse* uitmaakten, welke, zoo goed als de andere drie, hare prijsvragen uitschreef, was bij de nieuwe instelling geen plaats; zoo min als in hare latere Letterkundige Afdeeling, voor de dichters van professie,

die in de Tweede Klasse van het Instituut zitting gehad hadden, tenzij men de goedheid had hen tevens voor theoretici in hun vak of, op anderen grond, voor mannen van wetenschap te houden, zoodat men meende zelfs een Da Costa te mogen schrappen, hetwelk op de weigering van een Groen van Prinsterer om zitting te nemen te staan kwam. Maar Koninklijke Instituten mogen zich in Koninklijke Academiën, met of zonder achterlating van Klassen oplossen en in vergetelheid geraken: de Koningen der kunst zelve blijven in gedachtenis. En zelfs de Onderkoningen. Omtrent den landschapschilder *Ravenswaay*, den portretschilder *Kruseman*, den genreschilder *Schendel*, is zoo min inlichting gevraagd als omtrent den zeeschilder *Schotel*, wiens verlies (21 Dec. 1838) nog versch was, toen Hildebrand zijn vriend Baculus, in het *Antwoord op een Brief uit Parijs*, met de ontdekking van de veelzijdige begaafdheid van den Bleeklooschen de Zoom (indien hij thans nog leefde, hoogstwaarschijnlijk niet minder dan ‘ook een impressionist’) daarbij eenigszins meende te mogen troosten. En op het gebied der Toonkunst ging het niet anders. Want ofschoon men het *Cheval de Bronze* uit de opera van dien naam vergeten had, en den *Samiël* uit *Der Freischütz*, het meesterstuk van Von Weber (1821), in den *Don Juan*, het meesterstuk van Mozart (1787), liet verzeilen¹⁾, niemand zou gevraagd hebben: wie was Weber? wie was Mozart? gelijk er ook, immers uit Nederland, geen informatiën te mijner kennis gebracht zijn, hetzij naar een *Lafont*,

1) *N. Schoolblad* 1 Mei 1885. - Zie *Register* op CHEVAL DE B. en op SAMIËL.

hetzij naar een *Beriot*, en evenmin naar de *Eichhorns*, naar *Ernst*, naar *Potdevin*¹⁾, voor vijftig jaar *grootte, grootere en allergrootste virtuozen*, ofschoon ik niet twijfelen mag of zij zijn, bij de ontzettende vooruitgang ook op dit gebied, door nog al grootere overtroffen. Het verwondert mij niet; maar wat mij wel ten hoogste verbaasd heeft en altijd zal blijven verbazen is, dat er een kenner is opgestaan²⁾, die aan Hildebrand zelve, ondanks den beleefden twijfel van den beminlijken Nurks, *of hij wel heel muzikaal was*, eenige verdienste op het gebied der toonkunst toegekend, hem, op aan de *Camera Obscura* ontleende gronden, tot ‘het echte ras der muziekminnaars’ gerekend, en er op gewezen heeft, hoe hij met opzicht tot de klankfiguren reeds ten jare 1839 ‘bij ingeving eene theorie ontwikkeld had, waarop eerst dertig jaren later de wetenschap het zegel zou drukken’³⁾. Inderdaad bij het vermelden van deze dingen, bedekt het rood eener zedige verlegenheid zijne oude wangen en komt de *Bourgeois Gentilhomme* op in zijn geest met diens: ‘Par ma foi, il y a plus de quarante ans que je dis de la prose sans que j'en susse rien; et je vous suis le plus obligé du monde de m'avoir appris cela.’

- 1) Zie (ten overvloede?) op deze namen het *Register*.
- 2) Zie het artikel: *Hildebrand en de Muziek*, onderteevend: KWARTEL. Jaarg. 1885, N°. 2 van het weekblad *De Lantaarn*.
- 3) ‘Helmholz, een natuurkundige van groot gezag, spreekt ook van klankfiguren in de gedaante van golven, ringen en kringen, gelijk aan die, welke gevormd worden in het water als men er een voorwerp in werpt. Maar het boek waarin deze geleerde zijn meening verkondigt (*Die Lehre von den Tonempfindungen*) verscheen eerst in 1863.’ *Lantaarn*, 1885, N°. 2.

Wie toch zijn vriend *Baculus* mocht wezen, herhaaldelijk door hem genoemd, door wien in 1837 *een klein boekje bleek geschreven* te zijn, waarin hij over het toenmaals in zijne oogen *verval der kunst klaagde en een weinigje knorde*, en die bevonden werd geweldig te ijveren tegen tentoonstellingen van schilderijen, is gevraagd. Had hij dezen, nu onlangs (Nov. 1885) overleden vriend zijner studiejaren bij zijn waren naam J. Kneppelhout genoemd, of bij zijn pseudoniem Klikspaan, waarmede hij echter toen nog niet opgetreden was¹⁾, kunnen noemen, de vraag zou hem niet gedaan zijn. Maar nu vraagt hijzelf of de wetten en reglementen op de tentoonstellingen ten jare 1838 nog niet medebrachten dat men zijn rotting, zoo men dien niet had *thuis gelaten*²⁾, wel bepaaldelijk bij den ingang, aan de eene of andere juffrouw, met een bijzonder neerslachtig gelaat, gedeukt kiepje en verschoten omslagdoek achter een tafel gezeten, tegen ontvangst van een nommer, waar men later nooit recht van weet waar men 't gelaten heeft, had af te geven, om dien na gesmaakt kunstgenot, tegen betaling van een dubbeltje, ongeschonden weder te bekomen? Immers wordt op dien gedenkwaardigen regendag te 's Gravenhage, niet alleen *de vriend van den schilder*, met zijn *dikken*, en *de schilder zelf met zijn nog dikkeren, maar ook mooier stok*, te midden der zaal aangetroffen, hetwelk uit aanmerking van exceptioneele begaafdheid zou kunnen

- 1) Zie J. Kneppelhout, *L'Ere Critique ou l'Art et le Culte*, Utr. 1837. (Later opgenomen in *Geschriften van J.K.*, D. IX.)
- 2) 'Waarom'; vraagt in het *N. Schoolblad*, 3 April 1885, een onderwijzer der jeugd; 'Waarom laat Hildebrand zijn rotting thuis, als Pieter den zijnen meêneemt?' - Ja; waarom?

verklaard worden, maar ook een *Narcissus*, die in allen gevalle beter gedaan had zich te dien dage met een regenscherm te wapenen, op de daad betrapt van *op den knop van zijn rotting te zuigen*. Hij was toch wel geen Minister van Binnenlandsche Zaken, Hoofd van het Kabinet¹⁾?

Van de Kunsten kom ik op het gebied der Letteren, en op die zekere ‘karakteristiek der periodieke pers’, als, ‘in *Gerrit Witse* beproefd’, veertien jaar nadat zij geschreven was, reeds zoo ‘ongepast’ moest voorkomen. (Voorr. 1864.)

Thans, ongepast niet alleen, maar ten deele onverstaaenbaar! Een schimpscheut op den *Gids* en zijne *beweringen omtrent het ongepaste dat Holland graven en ridders gehad heeft, den bloeitijd van Jan (een alias, dien hij ons voor de Hollandsche natie opdrong) en het leelijke van de rhetoriek, met en benevens dezelfde citaten uit het vorig nommer*, is mij gebleken ook zelfs door geleerden en geletterden niet meer te kunnen worden thuisgebracht. En wie zal de eerste jaargangen nog eens weder door gaan lezen om zich te overtuigen of er destijds al dan niet eenig recht of eenige aanleiding toe te vinden was. Van hen, die deze eerste jaargangen redigeerden, is niemand meer in leven; van hen die tot boekbeoordeeling en mengelwerk bijdroegen, nog maar een enkele. Het maandschrift zelf, dat in dit jaar 1887 zijn eenënvijftigsten jaargang met

- 1) Men verhaalt dat Thorbecke, zich eenmaal verwaardigende te Delft eene industriële tentoonstelling te gaan bezien, en bij het binnentreden beleefdelyk verzocht zijn rotting in bewaring te geven, op zijn gewonen drogen en afdoenden toon zou hebben geantwoord: ‘Ik behoud mijn stok’, en doorgewandeld zijn.

schoone herinneringen en schoone vooruitzichten geopend heeft, leeft voort en mag zich steeds, aan het hoofd der nederlandsche tijdschriften, voor redactie en medewerking op van onze eerste mannen beroemen; en indien over het algemeen zijn invloed verminderd mag zijn, niemand zal beweren dat dit aan de beknoptheid der proza-opstellen of aan het ontbreken van rijmlooze gedichten naar den eisch des tijds, te wijten is, noch ook, tot hiertoe, aan het succes van een *Nieuwen Gids*, in het vorige jaar opgetreden, met het stoutmoedig opzet om in deze onze dagen te doen wat de oude *Gids* in de zijne gedaan heeft, toen hij zich in zijn eersten jaargang als ‘Nieuwe Vaderlandsche Letteroefeningen’ aankondigde, te weten de vroegere autoriteiten removeeren, en een nieuw tijdperk in de nederlandsche letterkunde inzetten¹⁾.

Wat de *Vaderlandsche Letteroefeningen* betreft: *de jonge dichters (ik meen dichtschool)* wien zij van maand tot maand hun behoorlijk *aantal steken* toedeelden, hebben haar overleefd; en hare klachten over *ongare kost* en *sterk aangezette spijzen* zijn, gelijk hare lofspraken op *keurige schotels* en *goed gekruide gerechten* voor goed verstomd. Het geweld, haar door den *Gids* aangedaan, heeft haar wel niet op de plaats dood doen blijven, maar toch het mes in den buik gegeven, en haar leven is sedert weinig anders dan een hopeloos dokteren en kwijnen geweest. Na een gedurende zoovele jaren, schoon op verschillende gronden, altijd belangwekkend bestaan,

1) Zie voor de geschiedenis van *De Gids*, het December-Nommer 1886.

heeft dit maandschrift, afgeleefd en der dagen zat, in den eerwaardigen ouderdom van honderdveertien jaren, wat daarin van geest nog overgebleven was, gegeven¹⁾.

Wat de *Boekzaal der Geleerde wereld* aangaat, met het versje op de begrafenis van Ds. die en die, en op het vijftigjarig bestaan van Ds. zoo en zoo, destijds bij de firma Onder de Linden, met het *sub tilia tutus* in woord en beeld op het titelblad, uitgegeven: de geleerde wereld kent zelfs haar naam niet meer; nochtans is zij met haar naam niet zelf vergaan, maar heeft sedert 1867, onder dien van *Stemmen voor Waarheid en Vrede*, hare jeugd als eens arends jeugd zien vernieuwen. Aan bijdragen in dichtmaat is zij onder dezen naam minder rijk, en het ‘kerknieuws’, waardoor de oude *Boekzaal* voor het kerksche Nederland zoo onmisbaar en, op dien grond, aan de geleerde wereld van den ‘goeden ouden tijd’ zoo dierbaar was, heeft, dank zij den dagbladen, die nu dagelijks het kerknieuws bijhouden, in de niet dan maandelijks verschijnende *Stemmen* alle aanspraak op den naam van ‘nieuws’ verloren. Maar deze leemte wordt vergoed door de ‘kroniek,’ welke men, naar ik acht, zeggen mag de hartader en levenskracht van het tegenwoordig tijdschrift te zijn. Het *Leeskabinet*, bleef gelijk bij zijn *groenen omslag*, zoo ook bij zijnen naam volharden. Wat meer is, het had sedert zijn eerst verschijnen (1834) steeds denzelfden redacteur in

1) De *Vaderlandsche Letteroefeningen*, begonnen in 1762, bezweken in 1876. Dr. J. Hartog schreef hare geschiedenis in *De Gids*, Jaarg. 1877 en 1879.

zijn kundigen uitgever, den door en door geletterden H. Frijlink, die het meer dan een halve eeuw lang en tot aan zijn spaden dood met dezelfde liefde verzorgen bleef¹⁾.

De (Algemeene) *Konst- en Letterbode*, herhaaldelijk in de *Camera Obscura* genoemd, is niet meer. Destijds verscheen dit weekblad iederen vrijdagavond bij de firma Loosjes te Haarlem. Met zijne vroegere lotgevallen was Hildebrand, toen hij er van gewaagde, onbekend. Dat het door den grootvader, P. Loosjes, van den toenmaligen redacteur (Vincent L.) reeds ten jare 1788 gesticht en door diens vader (Adriaan) voortgezet was; alsmede dat het in 1811 tot de niet meer dan drie wetenschappelijke bladen behoord had, van welke door de Keizerlijke Censuur bij decreet van 16 Sept. het aanwezen nog geduld werd, heeft hij later vernomen en zou hem reeds toen belang hebben ingeboezemd. Hij heeft het beleefd dat het, na den dood van Vincent Loosjes, nog menigen anderen redacteur, en onder hun getal niemand minder dan een Bakhuyzen van den Brink gehad heeft, en het blad zelf, in 1861 bezweken, nu reeds een zesentwintigtal jaren mogen óver-leven.

Ook de *Bijwagen*, waarop door hem in het opstel *Humoristen* gezinspeeld werd, loopt niet meer, en heeft, om de waarheid te zeggen, in weerwil van de medewerking van den destijds nog zoo jongen Ten Kate, niet lang geloopt. Of het een maandblad, dan wel een weekblad geweest is, heeft den tijd gehad Hildebrand te ontgaan.

De *Avondbode* was, gedurende drie van het tiental

1) H. Frijlink overleed 18 Dec. 1886 in zijn 87ste levensjaar.

moeielijke jaren na de Belgische Omwenteling, een door de regeering bezoldigd, te Amsterdam in 't licht verschijnend blad (1837-'41), bij welks redactie (later door die van de *Staatscourant* opgevolgd) een uitnemend vaderlandsch dichter, uit vaderlandsliefde, zijn zoo glansrijk begonnen dichterlijke loopbaan heeft ingeboet¹⁾. Reeds in de Voorrede van 1864 mocht het toen levend geslacht geacht worden, de herinnering van dien *Avondbode* te hebben verloren. Maar wat zal de tegenwoordige lezer van de *C.O.* zeggen van de laakbare onverschilligheid omtrent het publieke leven, in een buitenman, die zich met de toezending *tweemaal per week* van *een* (zij het ook, *heel*) *pak couranten* vergenoegt, wanneer hij niet bedenkt dat destijds niet, gelijk nu, ook voor de afgelegenste buitengemeenten, de inrichting der posterij niets te wenschen overliet en de bevruchtende kracht der zegelafschaffing nog niet, gelijk sedert in zoo verblijdende mate, op het wassen en vermenigvuldigen der dagbladen gewerkt had? Dat in diezelfde *C.O.* een *rotterdamsch* koopman wordt aangetroffen, aan zijn ontbijttafel in het *Amsterdamsch Handelsblad turende*, moet den lateren Nederlander òf als een misslag van den Schrijver voorkomen, òf een raadsel zijn, die niet vraagt of er destijds wel reeds een *Nieuwe Rotterdammer* bestond? Metterdaad heeft deze ook eerst in de maand Augustus van het jaar 1842 zijn zegevierenden loop aangevangen.

Zijn de dagbladen, klein en groot, sedert 1840 'vast in tal en last gegroeid', de jaarboekjes, gezegd pracht-

1) Withuys (C.G.), tot toen toe ambtenaar bij het Amortisatie-Syndicaat.

almanakken, te dien tijde nog zoo menigvuldig, hebben het sedert, het eene na het andere, na korter of langer kwijning afgelegd. De *Tesselschade*, ondanks den goeden klank van den schoonen naam dezer ‘door de goden gekuste’, in spijt van de lang niet toegeevende redactie van den begaafden dichter, die in den eersten jaargang (bl. 212) ‘De Luit van P.C. Hooft’ door ‘stroeven ernst onzen dichteren ontnomen’, in hunne handen had teruggewenscht en voorts zelf ging bespelen, en in weerwil van het ongemeene van den inhoud, of (wie weet het?) juist daardoor, bracht het slechts tot een drietal jaargangen¹⁾. De *Aurora*, met J.J.D. Nepveu tot Tithon en A.C. Kruseman tot Cephalos, kwam op als het *morgenrood*, met de *avondschemering* van den *Muzen-almanak in ouderlingen wedstrijd*. Door de goede zorgen van den uitgever Immerzeel, zelf dichter, had de laatste sinds den jare 1809 het dicht- en dichterlievend Nederland niet slechts op de voortbrengselen van den geest, maar ook op de aanschouwing der gelaatstrekken van zijne in dat tijdperk zoo talrijke zangers onthaald, te beginnen met Bilderdijk en Feith; eene eere waartoe, na hen, zijn aangezicht te mogen leenen, bijna met het ontvangen eener decoratie werd gelijkgesteld²⁾. De *Muzen-Almanak* ging in 1848, de *Aurora* in 1876 onder. Ook de *Almanak voor het*

1) 1838, '39, '40. Amst. H. Frijlink.

2) Van de eerste twee jaargangen is Tollens redacteur geweest; en, als hij in latere jaren aan eenen, Hildebrand van zeer nabij bekenden, vriend schreef, toen deze zich op zijn beurt met die taak belast had: ‘nooit vergat hij de kwelling, die hij er zich mede op den hals gehaald had’.

*Schoone en Goede*¹⁾, onder den remonstrantschen predikant Swart in zijn kracht, begon later onder Robidé van der Aa te kwijnen, en de pogingen van onze voortreffelijke Toussaint waren niet in staat hem voor een gewissen dood te behoeden. Zelfs de *Holland*²⁾ moest het opgeven, in weerwil van de geestige bijdragen en de koddige kroniek van zijn redacteur, den maar al te zeer in onze tegenwoordige letterkunde gemisten Jacob van Lennep; en dat zoowel als *Vergeetmij niet*, *Castalia*, *Christophilus*, zoo menig belangrijk *Provinciaal* jaarboekje, ja ook de almanak voor *Tijd en Eeuwigheid!* De tijd der prachtalmanakken is voorbij. Alleen eene *Magdalena* blijft nog, om van jaar tot jaar de goede zaak der oprichting van gevallene vrouwen met hulp der kuische Negen te dienen.

- 1) Amst. Beyerink.
- 2) Amst. Gebr. Kraay.

V. Van spoorwegen en vergulde koeken, en veel nieuws en anders in land en steden.

‘Hoe ondenkbaar moet in de oogen van het tegenwoordig geslacht een Nederland *zonder* Spoorwegen, hoe buitensporig een Sint-Nicolaaskoek *met* verguldsel voorkomen!’ Aldus in 1864. Wat het laatste betreft: de Kegges die, in spijt van alle heraldieke wetten, ‘goud op zilver’ stellen willen, zijn nog altijd talrijker dan de grootmoeders Marrison, die *niet veel van goud houden*. En zoo wij sedert bijna een halve eeuw geen vergulde koek hebben gezien, zoo al de *De Grooten* op een goeden dag besloten hebben die weelde af te schaffen, het zal uit overweging geweest zijn, dat er een hemelsbreed verschil bestaat tusschen de behoefte om zoetigheid, en de behoefte om pillen te vergulden; en dat er, indien al niet in hun winkels, toch nog altijd vergulde *vrijers* en *vrijsters*, *dagbroers* en andere poppen genoeg zijn¹⁾.

- 1) Wat toch een *dagbroer* wezen mag, is mij van zoo vele kanten gevraagd, dat ik vreezen moet dat het type uitgestorven is. Misschien is het, naar de wet der evolutie, in een *jabroer* overgegaan. De *dagbroer* van koek vertoonde de figuur van een hansworst, pekelharing, of lustigen broeder, vroolijk optredende, met de muts in de hand, als om de toeschouwers te groeten (*goedendag* te wenschen).

Maar ‘een Nederland zonder Spoorwegen’, ondenkbaar reeds vóór drieëntwintig jaar, hoe veel ondenkbarer is het sedert geworden! Hoe gansch ondenkbaar moet het zijn in de oogen van een geslacht, waarvan niet slechts de jongeren, maar de negenënveertigjarigen zulk een Nederland ook voor geen oogenblik gekend hebben, en waaronder de schrijver dezer regelen interessant begint te worden met zijne heugenis van den eersten spoortrein tusschen Amsterdam en Haarlem (1838), acht jaar nadat tusschen Liverpool en Manchester de allereerste gelooopen had, en zoo zeer kort nadat hij (1837) zijn smachtend: *Komt! komt, heerlijke spoorwegen!* had aangeheven. Nog staat die eersteling voor zijn oogen. Nog ziet hij hem, ziedend, dampend, rookend, ‘langs zijn tweelinglijn’ zich voor de eerste maal in beweging stellen. Nog hoort hij het gillen, snuiven, hijgen, stampen, gonzen van dien ‘vuurgen salamander’, uit wiens ‘over de aarde rammelenden buik’, als Da Costa twee jaar later van hem zingen zou, ‘vuur siste’. Een ‘bevolking’, een ‘leger’, droeg hij vooralsnog niet ‘in zijn staart’, en zijn ‘metalen tenten’ vervoerden op haar ‘pletterende wielen’, in den eersten tijd nog slechts grootendeels nieuwsgierigen die, ‘om er eens de proef van te nemen’, bij voorkeur in de derde klasse plaats namen, toen metterdaad nog tentsgewijze ingericht en slechts door gordijnen tegen den wind, die tusschen IJ en Meer ongenadig blazen kon,

beschermd; hetwelk aanmaningen van wege de administratie, om toch, in het belang der onderneming, ook de tweede, en zelfs de eerste klasse eens te probeeren, uitlokte. Aandoenlijk was het daarbij te aanschouwen, hoe, terwijl op den eenen oever der Amsterdamsche Vaart de spoortrein voortsnelde, in die vaart zelf, de oude trekschuit, bevattende juffrouwen *die men op dat nieuwe niet krijgen zou*, nog beproeven bleef de hopelooze concurrentie vol te houden; en langs den anderen oever, de diligence, hetzij dan van *Van Gend en Loos* of van *Veldhorst en Van Koppen*¹⁾, te zien voortsukkelen,

- 1) Twee firma's, vooral de eerste, zeer bekend in de wereld des vervoers. Van Gend en Loos dagteekende van het laatst der vorige eeuw, opgericht door den vader van dien Jean Baptiste van Gend, die sedert 1831 aan haar hoofd stond en in 1880 te Antwerpen overleed. De diligence-onderneming strekte zich over Zuid- zoowel als Noord-Nederland uit. Als *Algemeene Expeditie-Onderneming* arbeidt de firma nog heden. Veldhorst en Van Koppen bepaalden zich, zoover ik weet, tot ons vaderland.

Op den 70sten verjaardag van Z.M. den Koning, 19 Febr. '87, heeft de firma Van Gend en Loos in den optocht, ter opluistering van dien feestdag door de Utrechtsche Burgerij georganiseerd, zich nog doen vertegenwoordigen door een oude diligence met vierspan, en daarbij een stroobiljet verspreid van den volgenden inhoud:

‘Aan Z.M. den Koning der Nederlanden, Groothertog van Luxemburg enz. enz. enz. benevens aan alle Z.M. Onderdanen, begunstigers der Onderneming, te Utrecht en Elders.

Voor zeventig jaar liep ik gezwind
 Van Brussel naar Amsterdam,
 Met de tijding dat er een Koningskind,
 Een Prins, ter wereld kwam.
 Sinds negentien jaren loop ik niet meer;
 Maar nu, gelijk gij ziet,
 Op dezen Feestdag, nog ééne keer,
 Den Vorst ter eer,
 Die, sinds tweemaal negentien jaar en meer,
 Als Koning in Neerland gebiedt;
 En wat ook veranderde of verkeer,
 Nog komt uit mijn boren gelijk weleer
 Het oud Wilhelmus-lied.
 Leef LAATSTE WILHELMUS! leef nog lang;
 Word tachtig, word negentig jaar!
 Met U zijn wij voor niemand bang,
 En blijft de boël bij mekaar.
 (Get.) De Diligence van
 VAN GEND EN LOOS.

Lager stond: *De Dichter: Niet Bekend.*

bevracht met sofisten, die het onder elkaar eens waren en het elkander steeds duidelijker maakten, dat men, alles in aanmerking genomen, op deze wijze toch nog eer kwam waar men te Amsterdam wezen wilde, dan met dat ‘schijnbaar zoo mooie en expediete nieuwe middel van vervoer!’ In allen ernst, dingen als deze moeten ongelooflijk zijn in een tijd, waarin niemand meer begrijpen kan dat niet iedereen de meest mogelijke haast heeft, de middelen van vervoer in het oneindige worden vermenigvuldigd, onze vier millioenen nederlanders nu metterdaad *dagelijks door elkander geschoten worden als een partij weversspoelen*, en een Nederland zonder *onderaardschen schietblaasbalg* eerlang even ondenkbaar zijn zal als nu een Nederland zonder spoorwegen¹⁾. Eer het echter

- 1) Het mij vriendelijk over den Oceaan toegezonden N°. 20 (16 Mei 1884) van den 2^{den} Jaargang van het in onze taal te Chicago Illinois uitkomend *Nieuws- en Advertentieblad De Nederlander*, geeft mij het volgende te lezen:
 ‘De *Canal Commissioners* hebben aan Mr. J.W. Beach vergunning gegeven om langs het Illinois- en Michigan-kanaal van Chicago tot La Salle (een afstand van 100 mijlen) een *pneumatic tube* te leggen.
 Dit is niet anders dan de “Onderaardsche Schietblaasbalg”, waarvan Hildebrand in zijn brief aan den Eerzamen Dirk Riethouel, bijgenaamd de Mottige, spreekt.’ - Zoo heeft dan ook de Nieuwe Wereld, zoowel als de Oude, hulde gedaan aan dat onsterfelijk genie.

ook daartoe komt, zal men niet onwaarschijnlijk met de luchtscheepvaart gereed zijn, waarin, door de regeering uitgezonden, een nederlandsche commissie reeds bezig is geweest zich buitenslands te bekwamen. De aan het tegenwoordig geslacht zoo welgevallige vorm van een sigaar, voor het luchtschip aangenomen, schijnt er veel toe gedaan te hebben om de zaak mogelijk te maken.

Thans snelt de spoortrein ook langs wat, toen *Teun de Jager* uit jagen ging, nog de *woestijn van het Koe gras* kon genoemd worden. Reeds in 1864 moest de bestempeling met dien naam verwondering baren, sinds die uitgestrekte vlakte, nog bij Hildebrands geheugenis, niet dan van konijnen krielende (en zóó zeer krielende, dat zij de paarden voor een toenmaligen fourgon in hun draf belemmerden), in grazige weiden herschapen was, waar de koeien van een vijftigtal welvarende boerderijen op werden uitgezet. Maar hoe veel is er in land en steden veranderd, dat opheldering van verouderde voorstellingen noodig maakt! *Het Hondsbosch* b.v. is wel, gelijk in de dagen van dien zelfden Teun, nog altijd *in het geheel geen bosch* meer, als het toch in vorige eeuwen moet geweest zijn¹⁾, maar de *Hondsbosche zeeuwing*,

1) Het dorp van dien naam verdween in den St. Elisabethsvloed.

door de doortastende wijsheid van den vorigen dijkgraaf, naar het oude beginsel der twee Pieters¹⁾ ‘*steen*en aan den Dijk is de behoudenis van 't Landt’, door een steenglooïing vervangen zijnde, behoeft het *groot*e *open* tusschen Kamp en Petten volstrekt geen *paalwerk* meer²⁾.

Het *Haarlemmermeer*. - In hetzelfde jaar 1839, waarin de *C.O.* voor het eerst in 't licht kwam, werd aan zijn droogmaking begonnen. Dertien jaar later (1852) verscheen in de *Staatscourant* het verheven laconische: ‘*Het Meer is droog*’. Hoe spoedig kwam het in cultuur! - Hoe veel heeft aan de ontwikkeling van zijn landbouw de eerst onlangs (1885) overleden Mr. P.J. Amersfoort, vóór 1839 met Hildebrand student te Leiden, gedurende het beste deel van zijn leven en tot den dag zijns doods toe, op zijn wereldberoemde Badhoeve, door kunde, krachten, gaven, geld, en goed voorbeeld toegebracht! Hoe voorspoedig heeft het onder het bestuur van zijn

- 1) Pieter Straat en Pieter van der Deure. Zie *Nederl. Gesch. en Volksleven*, door van Lennep, Moll en ter Gouw, 2de dl.
- 2) Er moest, toen *Teun de Jager* geschreven werd, nog een dertigtal jaren verlopen, eer het houten paalwerk met een zanddijk er achter, dat hier het geweld der baren keeren moest, onder het bestuur en naar het ontwerp van den Dijkgraaf Jhr. Mr. C. van Foreest, in strijd, naar men zegt, met de adviezen van den Waterstaat, maar met den besten uitslag op den duur, plaats zou maken voor een steenglooïing van obercasselsch zuilenbazalt, welke nu reeds sedert een twaalfal jaren in dit opzicht niets te wenschen overlaat, en waardoor (als de door het dijkbestuur na den dood van dien dijkgraaf (1875) aan de familie verstrekte oorkonde luidt): ‘eene krachtige verdediging tegen de Noordzee (werd) verkregen en de veiligheid van een groot gedeelte van Noord-Holland wordt verzekerd.’

eersten en tweeden dijkgraaf, - de tweede heeft reeds zijn zilveren feest in die hoedanigheid mogen vieren¹⁾ - op zijn vruchtbaren bodem twee dorpen en meer dan zevenhonderd boerderijen zien verrijzen, zijn bevolking tot vijftiendhalfduizend zien aangroeien, en nu reeds miljoenen schats opgebracht! Welk een glimlach moet het dan brengen op de lippen, wanneer men nu leest van den *tegenstand der stad Leiden* tegen eene onderneming met zulk een uitslag bekroond; *tegenstand in de vergadering der Edelmogenden* (die trouwens, wat zij ook *wezen* mogen, sedert het ministerie Thorbecke ook al geen Edelmogenden meer worden genoemd) *op grond van het overoud recht der Stad op een gedeelte van het vischwater*, waarvan dan ook de verpachting haar jaarlijks wel tweeduizend gulden deed ten goede komen!²⁾.

- 1) De eerste, 1834-60, was de heer J.L. van der Burch geweest; de tweede is nog steeds Jhr. J.W.M. van de Poll.
- 2) - 'Nog wordt de visscherij in de vronwateren door de stad Leyden gepacht, en brengt zij een bruto jaarlijksch inkomen van *f*2000 op; tot op den huidigen dag staan, der stads regt aanduidende, palen rondom de geheele uitgestrektheid van het Meer, tot aan den ingang van het Nieuwe Meer toe, tot digt aan de poorten van Amsterdam; nog tot op den huidigen dag is een lid van den Raad met het Vroonheerschap te Leyden belast, en bestaat aldaar een speciaal stedelijke opzigter over al de vronwateren' enz. enz. Aldus onze vermaarde volksvertegenwoordiger (later minister) L.C. Luzac, inwoner der stad Leiden, op den 2^{den} April 1838, in de vergadering van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zie *Staats-Ct.* van 9 Apr. N°. 85, of ook Mr. W.J.C. van Hasselt's uitgave met aanteekeningen van het *Haarlemmermeerboek* van Leeghwater, Amst. 1838, bl, 68-87. Men zal zich ook de belangrijke taal- en geschiedkundige strijdschriften herinneren, destijds over *vroon* en *vronwateren* gewisseld tusschen de geleerde heeren Prof. M. de Vries en Dr. R.C. Bakhuyzen van den Brink.

Of er, sedert Hildebrands studentedagen, maatregelen genomen zijn om de *stad der visschers* voor hoogwater te behoeden, kan hij niet zeggen, zoo min als hij weet of de man Bolus, die dezen zijnen naam te danken had aan de stroopige gebakjes, dagelijks door hem, op den overloop der academietrap, der collegegrage jeugd in de tusschenkwartieren uit een groenen trommel ter versnapering te koop geboden, opvolgers heeft gehad; en zoo weinig als hij zou durven beweren dat de harde plaatkoek, onder den naam van leidsche *bul*, aan hetgeen elders janhagel of ook hijlikmaker heet niet ongelijk, en evenzeer een goed gebit vereischende, in zijn naam een toespeling omdraagt op dien der doctorale diplomata, aan de leidsche hoogeschool, niet dan met de lofwaardigste inspanning van gaven en krachten, te bemachtigen. Maar wel weet hij, dat er in de stad, *óók van bul en bolussen*, geen sprake meer is, hetzij van *Hogewoerds-*, hetzij van *Koe-*, *Witte-*, *Rijnsburger-*, of *Marepoort*, daar het juist deze zijn, die alle zijn verdwenen, niet achterlatende dan de Morschpoort, boven wier hoofd echter de moker ook reeds opgeheven, maar misschien nog verbeden wordt¹⁾, en de Zijlpoort, die men wel moet weten dat bedoeld wordt, als de eigenaardige leidsche tongval van *Zellepoort* gewaagt.

- 1) In Oct. 1875 staakten de stemmen in den Raad, op het voorstel om deze poort, in de tweede helft der 17de eeuw volgens de plannen van den beroemden leidschen bouwmeester Willem van der Helm gebouwd, voor afbraak te verkoopen. Maar de noodzakelijkheid van oostbare herstellingen brengt op den duur haar behoud in gevaar.

De *Breestraat* is nog steeds *breed* en weinig veranderd; maar Hildebrands *hoekspiegeltje* niet alleen: ook het geheele smalle huisje tegenover de Ketelboeterssteeg, waar hij de bovenkamers op de tweede verdieping van bewoonde, is in een breeder huishouw verzwolgen; en niet dan indien door de familie *Rivé* of hare opvolgers de leder- of schoenenhandel in dezelfde woning ware voortgezet, was er waarschijnlijk geweest dat *de Ossekop* nog in den gevel prijkte, met den groenen krans om den hals, die den gilde-os in herinnering bracht en de voortreffelijkheid van het leder moest aanduiden. Maar thans zegt die gevel in de fransche taal dat het huis een koffiehuis is geworden. Of de *Twee Kolommen* nog de naam is van een koffiehuis tegenover het Stadhuis, weet ik niet; maar de studentensociëteit *Minerva* wordt door die *dubbele zuil* niet meer *geschraagd*, al is *de broederlijke zin*, die nu aan de overzijde der straat in een gebouw als een paleis gekweekt wordt, na voor een wijle *roekeloos verbroken* te zijn geweest, sedert lang en, zoo wij hopen, voor goed hersteld. Maar niets is zekerder dan dat de hoop op een nieuw en waardig academiegebouw op de Grootte Ruïne, door een koning gewekt, door een dichter voorzien, tachtig jaar gekoesterd, en die oogenblikken gehad heeft waarin zij hare vervulling nabij kwam¹⁾, voor

- 1) Zie *Leydens Ramp*, door Mr. Willem Bilderdijk en Matthijs Siegenbeek, Amst. 1808. Siegenbeek schreef (bl. 72): ‘Ook het plein, door de verwoesting gevormd, vervult alreeds de ziel des aanschouwers niet meer met een even somberheid wekkend gevoel van akelige ledigheid als te voren. Hetzelve toch werd ingevolge het plan van herbouwinge, door Zijne Majesteit vastgesteld, voor een gedeelte met boomen beplant, terwijl een ander deel, waarop de grondsteen voor een gedenkteeken der ramp, reeds den 12 Januarij dezes jaars, op eene aandoenlijk plegtige wijze gelegd werd, in gereedheid wordt gebragt, om de grondslagen voor een nieuw op te rigten Akademie-gebouw, waardig den luister van Hollands Koninklijke Universiteit, te ontvangen.’ Bilderdijk zong den Leidenaren toe:

‘Uw kinders zullen, - lang vergeten
 Wat hier de muren omgesmeten,
 De straat met puin bedolven had, -
 In overvloed en rust gezeten,
 Het ongeluk weldadig heeten
 En bogen op hun schoone stad!
 Wanneer uw Huizen, Tempels, Hoven,
 De Seine van haar roem berooven,
 De Theems beschamen van zijn trots.
 En de onder 't Gothsche puin verstoven
 Romeinsche statigheid verdoven,
 Met d'adel van Minervaas rots.

Zes jaar daarna decreeteerde Willem I dat met dien bouw zou worden aangevangen ‘als de omstandigheden het toelieten’; tweeëntwintig jaar later scheen daartoe het gelukkig oogenblik aangebroken te zijn. En de redenaar van den 14^{den} Juni 1875 meende niets te wagen als hij zich dus liet hooren: ‘Eerlang - wij durven het verwachten - eerlang wordt hier de eerste steen, welhaast de grondslag gelegd van een nieuw academie-gebouw, dat voorspoedig en in vrede moge oprijzen, aan hare tegenwoordige behoefte voldoen, en harer waardig zijn. Het zal een schoon oogenblik wezen’. *Toespraak, gehouden 14 Juni 1875 voor oud-studenten en studenten der L.H. School, Leiden 1875.*

goed vervlogen is. Een wandelpark, waarvoor de kosten op de rijksbegroting uitgetrokken zijn, en met welks aanleg men reeds begonnen is, zal dit leed moeten verzachten,

en de laatste sporen van ‘de Ramp van Leiden’ onder zijne heesters en bloemen doen verdwijnen. De tijdelijke herschepping van het plein der verwoesting in een reusachtig bloemperk rondom den tijdelijken feesttabernakel, bij gelegenheid van het derde eeuwfeest der hoogeschool (1875), ook bij latere lustra herhaald, schijnt beter bevallen te zijn dan de verschillende plannen en teekeningen voor eenen harer waardigen tempel, die in de laatste jaren en ook nog op dat feestgetij ter beschouwing waren voorgelegd, en waar het bij bleef. ‘Nee, toch niet!’ zei elf jaar later prof. Land, bij het nederleggen van zijn rectoraat: ‘de oude Kloosterkerk werd in uiterlijk hersteld, naar de afbeeldingen die vóór 1807 verschenen.’ Iet of wat anders dan in de dagen van Gerrit Witse ziet het er dus wel uit. De *moderne vensters* zijn verdwenen.

En *Haarlem*? Het is nog altijd de stad der bloemen en der bollen. Of men het er nog steeds, om als de oude Barend te spreken, *van de bollen hebben moet*, en in dezelfde mate als vroeger, weet ik niet, maar wel dat wat bloemen betreft, noch daar, noch ergens waar zij gekweekt worden, meer *schrane tijden* voor haar zijn. Immers, zoo er in de latere jaren iets met voordeel is vooruitgegaan, het is de horticuultuur, die ons, dood, onder kransen en, levend, onder ruikers begraaft. De *Amsterdamsche poort*, ook Spaarnwouderpoort geheeten, door welke *de onaangename mensch*, in de dagen van de *in de lucht zwevende pijpemanden*, waarvan de vermelding later zoo ondoorgrondelijk is voorgekomen¹⁾, toen nog per

1) ‘Deze uitdrukking’, schreef men mij, ‘is velen vreemd en onverklaarbaar voorgekomen omdat het mogelijk eene verouderde of gewestelijke uitdrukking is.’ Och neen! De *in de lucht zwevende pijpemanden* dienden aan den top van hooge palen als bakens, die van afstand tot afstand de richting van een voorgenomen spoorweg aanwezen.

diligence binnenkwam om 's avonds met den *wagen van achten* weer door haar te *vertrekken*, is de eenige die er (mag ik mij vleien, te zijner gedachtenis?) nog is overgebleven¹⁾, en zelfs het *Hek*, dat reeds ten jare '29 de *Groote Houtpoort*, om welke door het klinket binnengelaten te worden, de van zijne wandelingen terugkeerende Hildebrand zoo menigen stuiver had moeten betalen, vervangen had en *door hem, met alle Haarlemmers, die de poort gekend hadden, nog altijd met dien naam* genoemd werd, is sedert '59 niet meer. De *Haarlemmerhout* is dezelfde gebleven²⁾. Het *Plein*, de

- 1) Meest te bejammeren is de slooping van de zoo teekenachtige Eendjespoort, aan het Zuider-Buitensparen, en van de Kleine Houtpoort, gebouwd naar teekening en plan van den beroemden Marten van Heemskerk (M. v. Veen) † 1574, die zich, van de Groote Houtbrug gezien, zoo geestig met hare hoektorentjes voordeed. De Nieuwe- of Kennemerpoort was jaren voor haar beslissenden val reeds door Zocher in zijn plan van verandering der oude stadsbolwerken in aangename wandeldreven opgenomen, en wel zoo, dat het wandelpad zich over haar gewelf voortzette, hetwelk echter welhaast noodig had door een overdekte rustplaats, in den vorm van een rustieke hut, voor het doordringen van regen- en sneeuwwater beveiligd te worden. Het fraaie beeldwerk op de frontispice en de grauwe steenblokken, waaruit deze poort was opgebouwd, hebben mijne jeugdige oogen nooit aanschouwd, daar het onder dikke kalklagen begraven lag. Na het afbreken van de poort moet het echter weer te voorschijn geroepen zijn. De frontispice staat thans, opgemetseld, in den gevel van de Opleidingschool voor Middelbaar Onderwijs (Jongens) in de splinternieuwe Wilhelminastraat.
- 2) Zie over den Haarlemmerhout en zijne lotgevallen het boeiend opstel van F.W. van Eeden: *De bosschen van Kennemerland*, in het *Album der Natuur*, Jg. 1867; sedert mede opgenomen in zijn belangrijk bundeltje, onder den titel: *Onkruid. Botanische Wandelingen*. Haarlem 1886.

Dreef, de *Logementen*, zoo wel het *Wapen van Amsterdam* (toen van *Stoffels*) op den hoek van de Meesterlottelaan, scheilinie tusschen Haarlem en Heemstede, als dat *op den hoek* van den Ouden Hout (het Heeren-logement) worden nog met dezelfde namen genoemd; ook de *Koekamp*, een stuk gronds, toen nog maar sedert kort (1832) uit den tuin van het Paviljoen te voorschijn gebracht, en tot een weide gemaakt, waarop men een paar koeien grazen liet, en dat men met dien onwelluidenden naam bestempelde. Het heeft dien echter reeds weder verloren, door aan zijn eerste bestemming teruggegeven en opnieuw tot een speelveld gemaakt te zijn, als het onder den naam van *De Baan* (nog steeds door den weg, die er langs loopt in herinnering gehouden) in vroegere dagen geweest is, en zulks naar de den Haarlemmers ‘voor menig trouwen dienst’ dankbare beschikking van hertog Albrecht (1590). Dies draagt het nù den naam van Aalbrechts- - neen, van Frederikspark. Maar wat in 1864 nog steeds het *Hazepatersveld* heette en een voortreffelijke en voortreffelijk onderhouden weide was, vermaard door de welige kudde lakenvellers, die men er van jaar tot jaar grazen zag, en sedert 1867 in dat *menniste Haarlem* tot de bezittingen der aldaar schatrijke doopsgezinde gemeente behoorde, heeft sinds het door deze aan de stad overgedaan en tusschen bloem- en heesterperken met huizen en villa's bezet is, een anderen

naam gekregen. Die van de eerbare Haasje Pater, die met haren vader ‘die kroft langen tijd in huur had gehad’¹⁾, heeft voor dien eener heidensche godin plaats gemaakt. Het Hazepatersveld van voorheen heet nu *Florapark*. Het zal waarschijnlijk dien naam wel behouden, ofschoon Dr. J. van Vloten, die er de laatste jaren zijns levens een huis bewoond heeft († 1883), hem afkeurde en van harte gehoopt had,

‘nog den dag te zien geboren,
Dat (hij) voor *Florapark* eens *Coornhertpark* zou hooren’;²⁾

naar het beginsel volgens hetwelk men de nieuwe stadsgedeelten der laatste jaren Kenau-, Ripperda-, Frans Halspark geheeten had; een welgegronde wensch, tegen welks vervulling de, juist voor dat *hooren*, min wenschelijke verhouding van negen medeklinkers op niet meer dan drie klanken, wellicht in aanmerking genomen worden mag.

Het *Paviljoen* prijkt nog als vroeger met de gekroonde W op het azuren veld in de frontispice, *die* WULLEM *beduidt*, en niet, gelijk sommige betweters onder Hildebrands schoolmakers wilden volhouden: WELGELEGEN, als echter de oorspronkelijke naam van dit lusthuis was. Maar de oude Haarlemmers, in zijn kinderjaren, bleven het gaarne het *Huis van Hope* noemen, naar den bankier Henry Hope, voor wiens rekening het (nu bijna een eeuw geleden, 1788) in italiaanschen stijl gebouwd was, en wien

- 1) Zij leefden 1620-70. Het land was afkomstig uit de bezittingen der Commandery van St. Jan.
- 2) In zijn Nieuwjaarszang als Factor van de Rederijkerskamer *Trouw moet blijken*, 1882.

koning Lodewijk het in 1808, voor drie ton uit de handen had gebroken; edoch voor lands geld, waarom hij ook het later daarover door hem gevoerde rechtsgeding verliezen moest.

Nog altijd staat het daar en beheerscht gelijk vroeger de middellaan van den z.g. Nieuwen Hout; waarin echter de Hertebaan sedert lang de plaats bekleedt van het sterrebosch dat zijn jeugd er gekend heeft; het sterrebosch met de twee kroosrijke vijvers, als de glazen van een reusachtige groene bril, in het midden, en met den cirkel van prachtige beuken (de O noemden wij hem), die de sterrestralen halverwege doorsneed. Sedert koning Lodewijk er den 1sten Juli 1810 de acte van afstand geteekend, en van de nu verdwenen houten viaduct, dien hij, om in zijn overtuin te komen, over den Kleinen Houtweg had laten slaan, zijn smartelijk ‘Adieu, Holland!’ had uitgeroepen, heeft de door hem verlaten huizinge velerlei bestemming gehad. Naar Hildebrands vroegste herinnering werd zij bewoond door de ‘Oude Prinses’, weduwe van Willem V (‘Willempjes’, als de inwoners van de indertijd erge Keezenstad Haarlem haar bij voorkeur plachten te noemen) met hare dochter prinses Louise, hertogin douairière van Brunswijk-Luneburg. Zij hadden het in zijn geboortjaar betrokken en hielden er tot 1820 verblijf. Later heeft ook hij zijn voeten menigmaal aan gevaarlijke uitglijdingen gewaagd op de gladgeboende parketten van den bel-étage, als deze zich (1828) voor de meesterstukken van nieuwere schilderkunst geopend had, welke nu onlangs bij de schatten van het rijksmuseum te Amsterdam zijn ingelijfd. Dat intusschen en daarna het vorstelijk gebouw zijne zalen heeft opengesteld om achtereenvolgens der

geologie, der kennis onzer overzeesche bezittingen, en der nijverheid tot museum te strekken, is hem niet onbekend gebleven. Een engelschman mocht hier vragen: 'What next?' Maar zooveel is zeker: de kans voor den aanleg eener botanische tuin op de bijbehorende gronden, die tot de droomen van Lodewijk Napoleon behoord heeft, is nu wel voor goed verkeken.

De buitensociëteit van *Trouw moet blijken*, nu, van een hoog terrein, de gansche Dreef bestrijkende en de stad als in de keel ziende¹⁾ stond ten dage van Nurks in de rooiing van en tusschen de twee 'logementen'. Bij de groote verandering van den Nieuwen Hout en den aanleg van de hertebaan had *Zocher*²⁾ gezorgd voor een percé in zuid-oostelijke richting, waardoor hare leden, buiten gezeten, in de gelegenheid gesteld waren, over deze heen, *tot de schepen toe te zien die door het Sparen gingen*. Weinige zullen er nu nog zijn, die zich herinneren, hoe het gezicht nu en dan van een bruin of wit

- 1) Van het eigenaardige der oude rederijderskamer der *Pelikanisten*, onder de zinspreuk *Trouw moet blijken* en met den Pelikaan tot zinnebeeld, die tot een sociëteit vergroeid is, waarvan sedert jaren alle notabele Haarlemmers lid zijn, is niets overgebleven dan het bezit der oude wapenborden, de titels der leden van het bestuur (Keizer, Prins, Fiscaal, Vinders, Vendrig) en die van den Factor, die nog altijd, van jaar tot jaar in den nieuwjaarsnacht voor de verzamelde leden een gedicht heeft voor te dragen, gelijk ook de knecht een nieuwjaarswensch op rijm. Zie voor de geschiedenis der oude rederijderskamer, de jaarverzen van den Factor A. Beets voor 1860, '61 en '63, en voor die van de *Sociëteit Trouw moet blijken in de 18^e en 19^e eeuw*, het geschrift onder dien titel van Dr. E.H. von Baumhauer, Keizer der Sociëteit; 1880.
- 2) Joh. Dav. Zocher, overl. 1870.

zeiltje in het verschiet, hun den loop der naar het Haarlemmermeer spoedende rivier verraden kwam.

De *Geleerde Man*, vermaarde herberg aan den straatweg tusschen Haarlem en Leiden, tegenover de Bennebroekerlaan, waar *Dolle Gerrit* pleisterde en de student *Zus* den duren en deunen kastelein van die dagen verbleeken deed door het buitensporig verlangen de lantarens opgestoken te zien, ‘bij klaarlichten dag’, bestaat sedert jaren niet meer. *Duintje* is dood; en de straatweg tusschen Haarlem en Leiden door den spoorweg tot doodscheiding verwezen, bleef dit, tot hij in deze laatste jaren, door het op- en neergaan van een stoomtram, tot nieuw leven is ontwaakt¹⁾.

Ook de uitspanning *Zomerzorg* in het Bloemendaalsche Bosch, die het doel was van *des Dollen* tocht met de vier in, en de vier vóór de calèche, is nu reeds sedert een dertigtal jaren als zoodanig verdwenen. Zij werd tot een privaat buitenverblijf gemaakt door den bezitter van het belendend heerlijk landgoed, dat het lommer van zijn geboomte altijd breeder en hooger tegen de schilderachtige duinhelling opvoert, welke reeds voor vele eeuwen om hare schoonheid beroemd was²⁾. Het naburig *Velzerend*, in de onmiddellijke nabijheid van de ruïne van Brederode, door den ijver van haarlemsche oudheidsvrienden in goeden staat gebracht, vaart er wel bij. Maar wat ook rechts en links moge veranderen: op den weg tusschen het tot bijzonder eigendom geworden *Zomerzorg*, en het nu zooveel

1) Zie *Register*.

2) Zie ook over deze duinhelling, *Zomerzorg*, *Velzerend*, en de *Blauwe Trappen*, het voortreffelijk opstel van F.W. van Eeden: *De Bosschen van Kennemerland* in het *Album der Natuur*, Jg. 1867.

te drukker bezochte *Velzerend*, bloeit van jaar tot jaar de *Aristolochia Clematitis* als in de dagen van mijn vriend Boerhave, en op de hoogte der *Blauwe Trappen* kruipt het nakroost der *wijngaardslakken* van 1839 *over de laarzen* der tegenwoordige liefhebbers, met de getrouwheid van de kinderen der natuur aan de oorden en plaatsen, waar zij eenmaal hebben post gevat, en de mensch ze niet verjaagt¹⁾. Ook zal het stille werk der plantenwereld in de *Breezaap*, zich niet laten storen omdat er nu een IJmuiden in de buurt is.

Rotterdam. Kwam Klaartje Donze er thans, zij zou zich nog wel te wachten hebben voor *óverrijwagens*, waarvan de naam mij gebleken is buiten Rotterdam weinig bekend te zijn, zoodat men den klemtoon op de derde, in plaats van op de eerste lettergreep zou willen hebben om er iets van te kunnen maken²⁾; maar zij zou in

- 1) 'Eene plant'; schrijft Van Eeden in 1867; 'eene plant die aan dien (Grafelijken) tijd herinnert en in groote menigte in deze streek gevonden wordt, is de *Aristolochia Clematitis* L. (pijpbloem, of sarrazijnkruid). Volgens de overlevering is deze plant door de kruisvaarders uit het Oosten hier gebragt, en het eerst in de Kloostertuinen en bij de Kasteelen gekweekt.' (Van Eeden, *De Bosschen van Kennemerland, Alb. der Nat.* 1867.) Wat de *Wijngaardslak* (*Helix pomatica, eetbare caracole*) betreft: 'de natuuronderzoekers twijfelen of zij wel tot de inlandsche slakken behoort, omdat men, waar zij gevonden wordt, nog kan nagaan dat zij ingevoerd is geworden, en later, om zoo te zeggen, verwilderd.' (Herklots, *De weekdieren in Nederland*, bl. 35.) Van de wijngaardslakken op de hoogte der z.g. Blauwe Trappen kan ik dit niet nagaan, maar van het landgoed Wildlust onder Lisse weet ik het met zekerheid. Onze beroemde ornitholoog Temminck, die het bezat en bewoonde († 1858), had ze er geplant, en zij zijn er nog.
- 2) *Overrijwagens* is de naam, in Neerlands tweede koopstad gegeven aan lange stevige handwagens op vier lage wielen, waarmede de koopmansgoederen van de eene plaats naar de andere (van boord naar de pakhuizen) *over* worden *gereden*.

de (Kleine) *Draaisteeg* den grond niet meer voor hare voeten zich plotseling zien *openen*¹⁾, en met vreugde opmerken, hoe een uitgebreid en sierlijk nieuw wandelpark, met het standbeeld van Tollens, het *Nieuwe Werk* van haar logeerdagen heeft doen vergeten. *De Plantage*, volgens haar eerder *onder de omstreken van Gorkum* dan onder die van Rotterdam *te tellen*, zou zij nu, daar er midden in de nieuwe uitbreiding van ook deze stad, eene ‘nieuwe’ gekomen is, tot hare verbazing met den naam van ‘oude Plantage’ hooren achter de bank stellen; maar, *het riviergezicht rechts en links*, zoo ruim niet meer als vroeger, *van het Hoofd*²⁾, en niet dan met mathematische spoorwegbruggen doorgeschrapt, kunnen genieten; en ook geen oude rotterdammers meer hooren klagen, van de *drie concertzalen*, die de stad, trouwens zonder indertijd ‘veel tot haar (Klaartjes) genoeg bij te dragen’, rijk was, ‘het lieve zaaltje in de Bierstraat’³⁾ te moeten mis-

- 1) Dwars over die druk begane steeg, lag weleer gelijkvloers een brugluik, dat van tijd tot tijd, en nogal dikwijls, opening om schepen door te laten. Thans verneem ik dat de plaats waar de *Draaisteeg* verdwenen is, den naam van *Kolkade* draagt.
- 2) De lange, zich ver in de Maas uitstreckende houten steiger van dien naam is met de poort, waardoor men hem bereikte, en die dan ook den naam van Hoofdpoort droeg, verdwenen, om plaats te maken voor hetgeen men thans tusschen de achterhuizen van het Haringvliet en de rivier, op het haar ontroofd en door aanplemping verhoogd gedeelte van hare bedding aanschouwen mag: tuinen achter de huizen van het Haringvliet en het, bij voortdoring, voorloopig stationsgebouw van den Rijnspoorweg, Oosterkade.
- 3) Sedert voor kantoren ingericht.

sen. Wat Dr. Witse betreft: hij zou, ter plaatse waar hij zich in het *Leesmuseum* met boeken bezighield, en met uitkijken verpoosde, nu de Handelsociëteit vinden, de *Beursbrug* dier vroegere dagen in een Beursplein herschapen zien, en in de gelegenheid wezen zijne indertijd in Hildebrands boezem nedergelegde mededeelingen betreffende den weg, dien hij genomen had om het lieve Klaartje op *de Blaak* tegemoet te gaan, te verbeteren, gelijk deze, zonder hem, in staat gesteld is dat eindelijk eens in de eerstvolgende uitgave van zijn werk te kunnen doen¹⁾.

Amsterdam. De zeldzame energie en het helder vooruitzien van den Med. Dr. Sarphati, mede een van Hildebrands belangwekkendste tijdgenooten aan de hoogeschool, heeft den stoot gegeven en den grond gelegd tot eene uitbreiding van de hoofdstad, waarbij de elkander opgevolgde vergrootingen der vorige eeuwen, niet in degelijkheid van gebouwen, maar zeker in uitgestrektheid achterstaan; en een Amsterdam zonder tramlijnen, is sedert jaren

- 1) De bewoners van Rotterdam zullen het gemakkelijk kunnen vergeven, indien hij, met de meeste hunner, tot hertoe, de *Gapersteeg*, die het verlengde van de *Vischsteeg* is, ook nog *Vischsteeg* genoemd heeft. Maar wat te zeggen van het verwarren van den *Posthoornsteeg* met de *Koningsteeg*? Op deze wijze zou de arme Gerrit geheel van den weg geraakt zijn, en zijn doel niet hebben bereikt. Wat de *Houtbrug* betreft: wij weten nu dat de officiële naam *Keizersbrug* is, en zulks naar den Keizerstoren, die eenmaal daar ter plaatse tot de verdedigingspunten aan de rivierzijde der stad behoorde; maar zij werd indertijd zelden anders dan bij haar volksnaam, *Houtbrug* genoemd, dien zij te danken had aan de vaste ligplaats der houtschippers, die op het landhoofd nevens haar hun talhout stapelden.

zoo ondenkbaar als een Nederland zonder spoorwegen. De tijd nadert dan ook dat, door de om hier wil plaats hebbende verlaging van de eene brug na de andere, en het dempen van zoo menige gracht, van de bekwaamheden van een *Amsterdamsch koetsier*, niet meer zooveel meer zal gevorderd worden dan van die van een ordinaris koetsier in de provincie.

Tot de vele verbeteringen, die door de zorg van het gemeentebestuur met de veranderingen hand aan hand gaan, behoort ook het vriendelijk voorkómen van het werpen van *asch en vuilnis* ‘in den burgwal’ als de Amsterdammers zeggen, die niet het gegraven kanaal, maar de straat ter wederzijde met den naam van gracht gelieven te bestempelen. Vaste asch- en vuilnisbakken bij de ‘sluizen’ (amsterdamsche naam voor wat onze overige landgenooten, ook als zij van steen zijn, bruggen noemen), later door schuiten met dezelfde bestemming aan opzettelijk daarvoor gebouwde steigers vastliggende, vervangen, namen sedert tal van jaren een der jammeren weg, op grond van welke de buitenman zich boven den stadbewoner gelukkig prees.

Sedert men het Vondelpark met zijn paviljoen bezit, wordt van de herberg de *Berebijt*, ter plaatse waar, in de dagen van olim, de stichtsche trekschuiten aan de lijn kwamen, als plaats van uitspanning niet meer gewaagd. Van de sociëteiten, waar Hildebrands beminlijke neef Nurks lid van was, bestaat de eene, die in het vroegere muntgebouw vergaderde en daarnaar *De Munt* genoemd werd, reeds sedert een dertigtal jaren niet meer. Wat zeg ik? Van dat vroegere muntgebouw hebben de laatste jaren, niet zonder vrees dat hij op een goeden dag zou komen om

te vallen; den toren alleen en op zichzelf zien staan, tot dat hij verleden jaar den steun gekregen heeft van een in overeenkomstigen stijl opgetrokken huizing, waarin een oudheidkundig genootschap zijn zetel en zijn schatten gevestigd heeft. Maar *Natura Artis Magistra*, de loffelijke stichting van den wakkeren Westerman en zijne twee vrienden, in het jaar na het eerst verschijnen in den *Studenten-Almanak* voor 1837 van de *wel wat woorden en tegenstellingrijke strafrede tegen de beestenspellen*, op den 1sten Mei met zijn eigene verzameling begonnen, twee jaren later met de bevolking der menagerieën van de kermisreizigers en dierentemmers van Aken en Martin¹⁾ vermeerderd, mag zich, gelijk in een steeds toegenomen uitbreiding van terrein, vermeerdering van gebouwen en van voorwerpen, in een tot verscheidene duizenden aangewassen heerleger van leden verheugen. En zoo geen dier duizenden haar nog met den naam van *Diergaarde* aanduidt, na gedurende bijna een halve eeuw de lust en liefde van geheel het beschaafde Amsterdam te hebben

- 1) Het is het beestenspel van Martin geweest, bij welks beschouwing den student Hildebrand de gedachten zijn door 't hoofd gegaan, die aanleiding gegeven hebben tot het opstel, in welks eerste redactie (*St. Alm.* 1837) de naam van dien dierentemmer ook nog genoemd wordt (*goed of kwaad zeggen van den Heer Martin*. Vg. *C.O.* 16^e uitg. bl. 13). Hij moet er zelfs eenige aantekeningen hebben willen maken, waartoe hij wel papier, maar geen potlood bij zich had, welk laatste hem te dien einde door zijn medestudent C. Leemans, vriendelijk verstrekt werd, gelijk die sedert als oudheidkenner en egyptoloog zoo beroemd geworden geleerde de goedheid had zichzelf en hem, die het ondankbaar vergeten had, na bijna een halve eeuw, te herinneren, op het keurig albumblad, met zoovele andere, hem op den 13 Sept. 1884 vereerd.

uitgemaakt en der wetenschap onschatbare diensten te hebben bewezen, noemt haar ook niemand meer als nog voor twintig jaar *Apentuin*.

Ik gevoel behoefte in dit hoofdstuk de verklaring af te leggen, zeer wel te beseffen dat de vraag: *Kent gij het eiland Marken?* nu veel meer en uit anderen hoofde verwondering baren zal, dan toen zij vóór nu bijna een halve eeuw door mij gedaan werd. Weet ik niet, dat in de laatste jaren zeetochtjes per stoomboot naar het eiland Marken tot de feestlijkheden behooren, die in bruids- en congresdagen aangericht of voorgenomen worden en, van Amsterdam uit, geenszins zeldzaam zijn? Is het mij onbekend dat het zoowel als de ‘Doode Steden aan de Zuiderzee’, en met deze, ook bij de toeristen, die veelmeer dan vroeger in onze vaderlandsche eigenaardigheden beginnen belang te stellen, als hoogstmerkwaardig in aanmerking komt? Edinburgsche jonkvrouwen, van Hildebrands kennis, bezochten het in het voorjaar van 1885 met het hoogste interest. Zij waren opgetogen van den schoolmeester, die haar, met behulp der fransche taal, zeer goed en zeer welwillend voorthielp en onderrichtte. Maar aan haar verlangen met betrekking tot het eigensoortig borduurwerk der markensche vrouwen, waarmede die o.a. de *sloopen der (bed)kussens* versieren, kon niet voldaan worden. ‘Dat maken zij alleen voor haarzelve; het *is* niet te koop’, was het antwoord dat gegeven werd, en de schotsche harten met eerbied voor de fierheid dezer dochteren der Celten vervulde. De bewering, in de *C.O.* gewaagd, dat zij *zelden in schoonheid uitmunten*, vereischt misschien herziening. Dat er overschoone typen onder haar vóórkomen, is gebleken aan

dat voortreffelijk borstbeeld van *Wolmet*, van de hand van onzen F. Stracké, in de kunstzaal van het Panorama in de hoofdstad te aanschouwen gegeven, die in schoonheid zijn reeds zoo schoon Duifje nog overtreft. Duifje is door en door lief en rein; Wolmet daarenboven waardig en edel.

Van deze schoone markensche kom ik op de mooie *Noord-Brabantsche*, en door deze op *Oosterhout*, thans een stad met tienduizend inwoners, die men uit Breda met een stoomtram nadert, en waar niemand het *dorp, of stadje, als het zoo wezen moet*, meer in zou herkennen, waar de voetreizigers van 1839 elkander zoo graag op maakten. Van dorp of stad bij koninklijke gunst kan geen sprake meer zijn, sedert minister Thorbecke alle steden en dorpen gezamenlijk tot ‘gemeenten’ heeft weten te doen verheffen. Het *marktplein* is er steeds hetzelfde, maar de *ruime kerk* nog aanmerkelijk ruimer geworden; voor den *Berg Calvarië* durf ik niet meer instaan; maar de *mooie ruïne* in de nabijheid beantwoordt nog geheel aan een teekening, in 1839 door Karelte er van gemaakt; en de *vele knappe nieuwe huizen*, waarvan diens tochtgenoot destijds hoog opgaf, zijn in de vijftig jaar, die sedert verlopen zijn, zeker vijftig maal talrijker geworden. Ook de herberg, waarin Karelte en zijn vriend *het mooiste van allen* gingen opzoeken, is in het laatste jaar niet slechts opgeknapt en herbouwd, maar heeft ook den naam van Logement van Gend en Loos voor dien van Hotel Hildebrand verwisseld. Het *mooie Keetje*, dat haar weduwlijke moeder in de affaire eerst heeft bijgestaan, daarna is opgevolgd, heeft ze op haar tachtigste jaar aan den tegenwoordigen eigenaar, die er den tegenwoordigen naam

aan gaf, overgedaan en het huis verkocht. Maar nog leeft en woont zij te Oosterhout, tot in goeden ouderdom mooi gebleven, en nog altijd ‘geen ruïne’; want hoewel van hare schoonheid nu niets rest dan de oogen, die niet oud worden, en de regelmatigheid van haar trekken, bleef zij nog in het bezit van al hare vermogens, en geniet in de stad harer woning aller onverminderde achting en toegenegenheid. Tot een huwelijk is zij nimmer overgegaan, maar dezelfde gebleven in deugd en eerbaarheid; en die zekere vermaardheid, die haar het opstel in de *Camera Obscura* gegeven heeft, is haar eerst wel tegen de borst geweest, maar heeft zij mettertijd zich laten welgevallen. Een kaartje, op Hildebrands zeventigsten verjaardag is hem daarvan een aangenaam, en de hartelijkheid waarmede zij in den zomer van 1886, zijn bezoek heeft ontvangen, het doorslaand bewijs geweest. Iemand had haar, tegen zijn bedoeling, van zijn op weg zijn onderricht, maar hij zelf volgde te spoedig om haar met de *grootte geplooideslippen van de Brabantsche muts* te vinden, die zij, zeide zij, te zijner eere nog eens had willen opzetten, en in het uur dat hij bij haar doorbracht, had hij ruimschoots gelegenheid, om zich van de getrouwheid van haar geheugen, de levendigheid nog altijd van haar geest, en de degelijkheid van haar karakter te overtuigen.

Misschien doet Hildebrand er niet kwalijk aan, ten besluite van een hoofdstuk, dat ‘van groote veranderingen in land en steden’ handelt, ten behoeve van toekomstige lezers der *Camera Obscura* nog aan te tekenen, dat zij hoogstwaarschijnlijk aan den *Voerweg* te Nijmegen de *geringe luidjes* niet meer woonachtig zullen

vinden, van welke weemoedige deelneming in de begrafenis van zijn *oudsten academievriend*, hij in zijn *Laatste Bijvoegsel* gewaagd heeft. Ook is het te wachten dat die naam van Voerweg wel eerlang voor een anderen plaats maken zal. Want de Voerweg is geen voerweg meer, sedert de straatweg naar Ubbergen verlegd is, en de Hoenerpoort, door welke hij op dezen uitkwam, afgebroken en door een park vervangen is. De woningen der *geringe luidjes*, die er gevonden werden, zullen waarschijnlijk plaats gaan maken voor aanzienlijker gebouwen, sedert de monumentale brug, over de kloof tusschen Valkhof en Kelfkensbosch heengeslagen, deze, ter eere van hen, die zich in het laatste zestal jaren door de uitvoering van de plannen tot uitbreiding der stad verdienstelijk gemaakt hebben, in het jaar 1886 aan elkander verbonden heeft¹⁾.

De destijds nog wakkere griewe van Alkmaars burgerij wegens de *bijzondere kosten aan de begraafplaats besteed*, waarop in den aanvang van het opstel *de Noordhollandsche Boer* gezinspeeld werd, is bij het derde geslacht natuurlijk geheel vergeten; en indien het thans jonge Nederland volstrekt niet weet waar, in de dagen van Mr. Hendrik Johannes Bruis en der theetuinen, de *commiezen en commiezenhuisjes* toe dienden, zoo is dit de schuld der in 1865 vastgestelde gemeentewet, die de stedelijke accijnzen afschafte, de met hunne inning belaste ambtenaren op wachtgeld stelde, en dezer licht getimmerde wachthuisjes bij de toegangen der steden overbodig maakte. Ook zal het niet dan aan de veran-

1) Zie de afbeelding en beschrijving in *Eigen Haard* 1886, N°. 42.

derlijkheid der militiewet te wijten zijn, indien hetzelfde geslacht meenen zou dat Hildebrand zich vergist had, toen hij, in den aanvang van zijn opstel *De Markensche Visscher*, de dienstplichtigheid der nederlandsche jongelingschap een jaar vroeger deed aanvangen, dan waar zij zich heden ten dage in verheugen mag.

VI. Van achtentwintigen en andere gedemonetiseerden.

De *achtentwintig*, waarvoor *de jongeling met den leverkleurigen pantalon* zichzelf (wel te weten, zijn bal en kansen) in het *koffiehuis de Noordstar* aan den in het edele ballenspel, na kort succes, zoo weinig voorspoedigen Petrus Stastokius wilde verkoopen; de *daalder*, gegund aan de oogen van den in den kunstarbeid der De Grooten zoo zeer belangstellenden knaap, zoowel als de *dertiendhalf* en het *pietje*, waarmede eerbare juffrouwen de vracht in het roefje zoo gaarne en geestiglijk pasten; de *zeeuwsche rijksdaalder*¹⁾ die de heer Kegge betuigde

1) *Achtentwintig*, ook *goudgulden* genoemd, zilver geldstuk t.w.v. *f* 1.40; *dertiendhalf*, d^o t.w.v. *f* 0.62⁵; *pietje* (*zevendhalfje*) d^o t.w.v. *f* 0.32⁵, achtste van den *zeeuwschen rijksdaalder* (*zeeuw*), *f* 2.60. Met het *Pietje* zijn ook de *pietjeswagens* verdwenen; beknopte publieke voertuigjes met één paard, rijdende tusschen Middelburg en Vlissingen; vracht, zes en een halve stuiver. - Het *pietje* werd geacht van het fijnste zilver te zijn. Het was eenigszins kromgebogen, om het niet voor een dubbeltje uit te geven. Tegen het aannemen van een *achtentwintig* voor een *daalder* (w. *f* 1.50), behoedde een extra stempelmerkje van de grootte van een pokput. In de wandeling heette dat de *klop*, of ook wel de *dut*. Van een jongejuffer, die haar *achtentwintigste* levensjaar had bereikt, zei men wel: 'de *dut* is er op gekomen'.

te willen wezen, indien men zijn portwijn ‘ooit, indien men hem ergens anders, dan misschien bij den koning van Engeland’, - het was vóór '37; Victoria zat nog niet op den troon - ‘zóó drinken zou’, behooren nu sedert een veertigtal jaren tot de vergetene grootheden; en met hen, de zesthalven, schellingen, ook de scheepjesschellingen, die Piet Heins overwinning in gedachtenis hielden en als bakerschellingen bij kraambezoek aangenaam waren, de achten, de zes- en de vijftwintigen, de kronen, de drieguldens, de heele en halve ducats, in één woord, die gansche geriefelijke verscheidenheid van een twintigtal zilveren geldstukken, die het zoo gemakkelijk maakte, niet alleen de vracht in 't roefje, maar alle mogelijke bedragen af te passen, en wier gemis dan ook het geslachte der Van Naslaans en huns gelijken in den eersten tijd bepaald met droefenis vervulde. Dit was het gevolg van den gruwel der geldsnoeierij, die sedert jaren van kwaad tot erger ging, en het vooral op den toenmaligen gulden voorzien had, welke langzamerhand tot de waarde en uitgebreidheid van het tienstuiverstuk inkromp, maar den zeeuwschen rijksdaalder met zijn nog gaven kartelrand niet aandorst¹⁾, en onzen achtentwintig ver-

- 1) In het jaar der vermuting werden er duizenden uit Zeeland bij de landskantoren aangeboden, die blijkbaar sedert zij de munt verlaten hadden, nog nooit in omloop waren geweest. Men kent de vroegere gewoonte der zeeuwsche boerenvrouwen, om het geld, voor den boter gemaakt, dat haar aandeel in de opbrengst van het boerenbedrijf placht te zijn en waar zij huis van moesten houden, voor zoover zij het sparen konden, in een kous te verzamelen, en die kous te verstoppen; waarom de eerste zorg van een bedroefden weduwnaar gezegd werd te zijn, naar die kous te gaan zoeken.

smaadde, omdat zijn zilver slecht en de zonde niet waard was. Dit althans hoorde men zingen; want deze zonde had een straatlied uitgelokt, dat haar met de toenemende pronk en weelde in verband bracht, en waarvan het misschien te bejammeren is dat het aan de vergetelheid is prijsgegeven. Maar was ook de hermunting van ons zilvergeld (1845-'49) op den voet van het tiendeelig stelsel, in den eersten tijd, een wanbedrijf in de oogen van hen, die de veelvoudigheid der vroegere geldstukken zoo eerwaardig en zoo gemakkelijk achtten: welhaast leerden ook dezen haar, om het *grooter* gemak, als een weldaad beschouwen. Edoch de gedaantewisseling van den beeldenaar, waardoor, hier het beeld der hollandsche maagd met den vrijheidshoed op de speer, daar de pijlbundel onzer 'machtmakende eendracht' voor de borstbeelden der opvolgende koningen verdween, maakte den naam van een *pop* voor den gulden, tot hertoe in de studentenwereld geliefd, voor volgende tijden onbetamelijk, en deed het 'bezemstuivertje' vergeten.

Op wat grond een bedrag van vier gulden een *spiergulden* placht te heeten, en of er een muntstuk van dien naam bestaan heeft, is mij van vele kanten gevraagd, zonder dat ik in staat ben een voldoende antwoord te geven. Wel herinner ik mij de 'dubbele kroon', welke die waarde had, maar zeldzaam voorkwam en, naar ik vrees, niet eens afgebeeld was op de prent, destijds

eerste en eenige vertegenwoordigster van aanschouwelijk onderwijs op de lagere school, die mij en mijns gelijken reeds in de prille jeugd met de uiterlijke schoonheid en de innerlijke waarde onzer gangbare geldstukken gemeenzaam maakte. Maar schoon ook de Barenden van den huidigen dag van geen *spierguldens* meer weten, en men zelden meer van een stooter, ‘hetwelk op zijn amsterdamsch beteekent een leidsche *vijf groot*, of vijf friesche *botjes*’¹⁾, dat is vijf halve stuivers, hoort gewagen; van de *botjes* nog maar alleen in het zeggen ‘botje bij botje’; en nimmermeer van hetzij *groot* of *blank* of *braspenning*²⁾; schoon wat vroeger *oortjesband* (vier el om een stuiver) heette, thans in de garen-en-lint-winkels niet dan onder den naam van Bossche band N°. 3 verkocht wordt: de naam van een *oortjesbroodje*, hoewel 't niet meer is te krijgen, is mij niet gebleken onverstaanbaar te zijn geworden; wellicht omdat de uitdrukking ‘geen oortje waard’ nog altijd van veelvuldige toepassing is en kwalijk gemist kan worden; en te spreken van *vier duiten* blijft bij onze lagere volksklasse nog steeds voor een halven stuiver in bloeiend gebruik. Toch zijn die duiten, na nog een korten tijd tegelijk met de centen in omloop te zijn gebleven; - toen kon men minima afpassen! - toch zijn die duiten nog het eerst, en lang vóór het oude zilvergeld, van het tooneel verdwenen, op enkele ‘utrechtsche’ na, die veelvuldig door oude dames met bijgeloovigen eerbied als middel tegen hoofdpijn bewaard werden, onder aanvallen van welk leed, waarvan Bilderdijk

- 1) Winschootens Seeman. Leiden, 1681.
- 2) Een *blank*, zes duiten; een *braspenning*, tien duiten.

beweert dat de Ouden het niet gekend hebben, zij gezien werden met den scherpgemunten ‘uiterse’ duit¹⁾ midden op het voorhoofd, gelijk de engelsche dichter Maturin met zijn ouwel, ten teeken dat niemand hem in zijn dichterlijken arbeid storen mocht.

Ook de wijze, waarop men vroeger over 't algemeen het geld bij zich droeg, is veranderd. Op de speeltafels komen niet meer, gelijk ten tijde van den heer Witse, *de mooie zijden beurzen* voor den dag, als het plechtig oogenblik daar is om de *fiches* te realiseeren, of zich te houden of men 't doen wil. Tante Stastok, zoo zij van de partij geweest was; maar zij had een religieusen afkeer van ‘des duivels prentenboek’; zou er geen hebben kunnen te voorschijn brengen. Zij had haar geld in een *knipje*, zooals in deze onze dagen alle, niet alleen vrouwen maar ook mans, dienstbaren en vrijen, ofschoon nu liever onder den naam van portemonnaie, of wel ‘portemenee’. Wat tante Stastok betreft, ik zou durven wedden dat zij, zoo goed als Grietje van Buren, een *lodereindoosje* in dat knipje mededroeg. In de dagen dat ik ten haren huize gastvrijheid genoot, heb ik het, wel is waar, niet voor den dag zien komen, maar mij dunkt ik zie haar in de kerk, onder het gehoor van Ds. S., die, volgens haar echtgenoot, het soms ‘geweldig lang kon maken’, het aardig gewerkt zilveren doosje voorzichtig openmaken, en het, met het zich daarin bevindende, in den vroegen morgen versch met *l'eau de reine* be-

1) Men weet dat het Nederland van vóór de dagen onzer ééne Rijks-Munt, tal van muntplaatsen telde: Amsterdam, Middelburg, Nijmegen, Leeuwarden, Zwolle, Utrecht, enz. De utrechtse duit prijkte met het utrechtse wapen.

sproeide sponsje, eerst ter wederzijde aan hare naaste buurvrouwen, hetzij dan juffrouw Van Naslaan, Mietje met de kalfsoogen, of wie ook, want hier gold geen aanzien des persoons, minzaam aanbieden, om het, eerst daarna, onder haar eigen welgevormd neusje te houden en den wakkerhoudenden geur met geslotene oogen op te snuiven.

Met deze herinnering heb ik de vraag: wat is een *lodereindoosje*? beantwoord. Ik zal ook de mij gebleken onzekerheid omtrent de *ménagère* van Bartje Blom pogen op te heffen. De fransche naam *ménagère*, werd in Nederland, en ook door dezulken die er, gelijk zij, wel waarschijnlijk ‘minnazerre’ van maakten, gegeven aan een beknopt werkdoosje of kokertje of fijn lederen omwindsel, waarin het voor elk vrouwelijk wezen onmisbaar gereedschap (schaar, priem, vingerhoed, naalden, spelden, garen) in den zak medegedragen werd. In Frankrijk zelf, waar de vrouwen zeker niet zoo elk oogenblik van den dag en waar ter plaatse zij zich ook bevinden, een of ander vrouwelijk werk ter hand moeten hebben, schijnt de naam, in *die* toepassing, niet gebruikelijk.

Met een stouten sprong van het zeer vrouwlijke tot het zeer manlijke overgaande, zij het mij vergund de aandacht te vestigen op het feit dat, gelijk de hermunting op ons geldverkeer, zoo ook de hervorming onzer vuurwapenen, niet slechts op het militair, maar ook op het jacht-gebied, een invloed gehad heeft, die opheldering noodig maakt. De *gezwinde lading*, de lading in *vier*, of ook in *twaaft* tempo's, d.i. in elkander opvolgende afzonderlijke bewegingen, waarin Rudolf van Brammen zich beijverde de oefening der recruten en het onderwijs der sergeanten

aan de zijde van den bejaarden tweeden luitenant te controleeren, behoort geheel tot den tijd dat de soldaat, na het geweer rechts gebracht te hebben en de patroon uit de patroontasch te voorschijn te hebben gehaald, die rechts en links aan den mond had te brengen om hem aan het kruiteinde af te bijten, daarna kruit op de pan te doen, het geweer bij den voet te brengen, de patroon in den loop te laten vallen, den ijzeren *laadstok* uit zijn rustplaats langs den loop op te halen, om te keeren, er de lading met rinkelend geluid meê aan te stampen, om hem daarna op zijn plaats te doen terugkomen en het nu geladen geweer òf te schouderen, òf ‘vaardig te maken’ en aan te leggen. Het slaggeweer was destijds bij het leger nog niet in gebruik en men was nog op dertig jaar afstands van het naaldgeweer, hetwelk in den pruisisch-oostenrijkschen oorlog van 1866 voor Oostenrijk zoo noodlottig is geworden, en van alle verdere soorten van achterladers, die onder verschillende namen gevolgd zijn, en de oorlogen, naar optimistische zienswijze, wel bloediger maken, maar ook korter doen duren.

Ook het dubbelloops jachtgeweer is een achterlader geworden, en de jagers hebben het van lieverlede aanvaard. Daarmede is niet alleen het ‘pompen’ met den *laadstok*, zooals de in dit opzicht voorlijksten zich daaromtrent smadelijk jegens de achterblijvers uitdrukten, maar ook het in de drift van 't laden op het schot laten zitten van het zelfde instrument, en de mogelijkheid van het *daarmede wegvliegen van roerdampen* vervallen, het gevaar van het *ketsen* (weigeren, niet afgaan) ter zijde gesteld, en de tegenhanger over den linker-

schouder van de weitasch over den rechter, de als een lange, niet al te dikke beuling gevormde *hagelzak*, waarvan de met een veer sluitende stop, in den vorm van een schupje, als maat voor het schot dienst deed, overtollig geworden. Met dit op te merken voorkom ik de vraag: wat was een hagelzak? Trouwens, wellicht liggen, op dit gebied, dezen of genen lezer nog andere vragen op het hart; als b.v. wat bij ladingen met hagel *grootte*, wat *kleine zes* wezen mag? en of het wel taalkundig en dierkundig juist is, van hazen in het onzijdige te gewagen? Maar dit is wel zeker, dat niemand in Nederland mij vragen zal: Wien bedoelt gij, als gij van *den dichtstlijken jager van geheel Holland* gewaagt? Want de *Hollandsche Duinzang* van David Jacob van Lennep behoort niet en zal nimmer behooren tot de waarden die gedemonetiseerd worden, of wier naam, oorsprong, en voortreffelijkheid in vergetelheid geraakt.

VII. Van lantarenvullers, licht en rook.

Ook in veel eenvoudiger zin dan waarin men het elkander bij hare geboorte toejubelde, zou onze negentiende eeuw de eeuw der Verlichting mogen heeten; immers eener verlichting, waarin het, altijd lichter, van ongel en was tot olie, van olie tot gas en petroleum kwam, en van deze tot electrisch licht begint over te gaan.

De kozakken, die in 1813 Nederland kwamen helpen verlossen, vonden, behalve kaarsen, die zij gretig tot op de pit afzogen, ook lantarenpalen, bij welke zij opklommen om het werk van den *lantarenvuller*, die des morgens in zijn met olie en snuitsel bezoedeld linnen pak, met oliekan en ladder de stad was rondgegaan, te verijdelen en, door het in ééne teug uitdrinken van het met zorg gevulde lampje, de straat hier en daar van een gloeienden spijker te berooven, die, ware hij niet voor verbetering vatbaar geweest, als wij in de z.g. *réverbères* beleefd hebben, der uitvinding van den ‘fenix der stadsgezichtschilders,’ die ons ook met die der slang-

brandspuit bewelddigde¹⁾, nauwelijks waardig zou zijn geweest. Er brandden in die dagen lampen op hooge stelen in de keukens, en platboomde *baklampen* in de werkplaatsen, met die in de straatlantaarns, naar geen ander stelsel dan dat dier primitieve, waarmede de aartsvaders hunne tent verlichtten, de gansche oude wereld, classiek of niet, zich beholpen heeft, en die alle barbaren in staat geweest zijn uit te vinden, zoo ras zij ophielden zich met een brandend spaantje te vergenoegen of met de kippen op stok te gaan. Maar of er in het gezegend jaar '13, in burgerhuiskamers, reeds een lamp op tafel stond, zou ik in twijfel trekken. Hildebrand althans is onder de heerschappij van het kaarslicht geboren. In zijn ouderlijk huis prijkten in zijn prille jeugd, met bijbehorend gezelschap van snuiter, domper en zuinigje, twee zessen²⁾ in tinnen kandelaars op den disch. De *snuiter*, waar de oudheidkundige heer Van Naslaan van wist te verklaren, ‘hoe hij heette in den tijd, toen de kaarsen nog niet gesnoten werden’, zou nu wellicht, daar er geen kaarsen meer *behoeven* gesnoten te worden, zijn kleinzoon in verlegenheid brengen; en gewis behoort er meer dan etymologische vaardigheid toe om uit den naam op te maken, hoe dat onmisbaar werktuig, te zijnen tijde, op meer dan ééne wijze dienen kon om de kaars helderder te doen branden, door, na het snuiten, waaraan het zijn naam

- 1) Jan van der Heyden, even uitstekend schilder en teekenaar als werktuigkundige, verbeteraar der stadsverlichting en uitvinder der slangbrandspuit, opziener van de lantaarns, generaal-brandmeester der stad Amsterdam en geoctroyeerd brandspuitmaker. † 1712.
- 2) Kaarsen van zes in het toenmalige pond (half kilogram). Op denzelfden voet had men vieren, achten, tienenz.

ontleende, met den puntigen snavel, daar het vanvoorzien was, de pit uit te breiden tot wat men, zoowel als den pijlbundel op het stuivertje, met den schilderenden naam van een *bezempje* benoemde; eene bewerking, welke echter door zuinige huismoeders bij haar roekeloos kroost strengelijk gegispt werd, maar verschoonbaar was, wanneer men bij het verwijderd licht van een der twee zessen zijn les te leeren had, terwijl de huismoeder de andere naar zich toe haalde om behoorlijk te kunnen zien wat zij naaide, knipte of wel maasde. Welk een uitkomst, toen de weldadige uitvinding van Argand (1789) ook tot ons vaderland doordrong, en de eerste olielamp met holle pit (*kous* was de huiselijke naam) en gazen kap onze tinnen kandelaars kwam vervangen, om de vetkaarsen vooreerst tot de blakers te doen afdalen! Welk een zegen, als het kleine argandsche lampje allengs in omvang en hoogte toenam, zoodat het niet slechts de tafel, maar ook vrijwat van de kamer begon te verlichten! Evenwel had ook dit lichtmiddel zijn schaduwzijden, en in deze voor de afhankelijke leden des gezins een aanleiding tot menige kleine onderlinge onaangenaamheid. Immers kon het niet anders of de z.g. ‘armen’, die de olie uit het ringkanaal, daar de kap op rustte, naar de - o wee! wanneer er ook dit nog bijkwam! - niet altijd even zorgvuldig en gelijk afgeknipte kous voerden, moesten altijd twee tegenover elkander zittenden van den vollen zegen des lichts berooven. De schoone uitvinding van reguleur- en carcellampen, zorgde ook in dezen voor eendracht en vrede. Later kwam de petroleum huismoeder of oudste dochter ook van het hachelijk en hatelijk lampenschoonmaken ver-

lossen. En indien mijn lieve tante Stastok *nu* leefde, zou zelfs zij dan niet haar dierbare, *door een olifant getorste bronzen lamp* reeds lang tot een petroleumlamp hebben laten inrichten, indien maar haar angstvallige echtgenoot zich daartegen niet had verzet? Doch dit had hij zeker gedaan. Immers, zou hij ‘om de dood niet gaarne gezien hebben dat er ongelukken van kwamen’, als waarvan hem de dagbladen dagelijks met ontzetting vervulden. Eer nog zou hij tot gas zijn overgegaan; tot gas, op voorgang van Dorbeen eerst, en daarna van Van Naslaan, en het van lieverlede ‘gemakkelijk’ hebben gevonden, en ‘zindelijk’ en ‘niet duur ook’; daarenboven ‘goed licht, heel goed licht, al zei hij 't zelf.’ Ook de vrouw in de koomenijswinkel kan het niet meer met een *baklamp* stellen.

Zoo veel is zeker: het ‘de zon schijnt bij dag, de kaars bij avond en de maan bij nacht’, is belachelijk geworden. De tijd der kaarsen, immers der vetkaarsen, is voorbij. Zij zijn uit de huiskamers, zij zijn van de kerkkronen; waar de jeugdige Hildebrand, als kind naar de avondpreek meegenomen, zoo gaarne halverwege de preek, tot verpoozing zijner aandacht, ze een voor een zag opsteken; zij zijn van de kandelaars, zij zijn van de blakers verdwenen, en de laatste ‘lange tien’ is in het haar voet omringende water van haar op allerlei wijze tegen alle mogelijkheid van brandstichting voorzienen nachtblaker gesmoord en - ‘als een nachtkars uitgegaan.’ Maar *waskaarsen* dan. Echte *waskaarsen*, zijn zij er nog? Zijn zij er nog van de lichtsterkte als het zestal, waartusschen ‘jeugdige slachtoffers van eigenliefde en van den secretaris eener geleerde maatschappij, in een zwart pak

kleeren, en met bleeke gezichten, verhandelingen voorlazen die verveelden, of al te akelige dichtstukken, van een man die bij vergissing met zijn zuster trouwt, of van een juffer die zich doodtreurt op een toren?’¹⁾ Ik zou meenen van niet. Helaas, het zijn niet langer de bijen die, naar het woord des dichters, hare ‘offers’ op de ‘gouden luchters aan de wanden’ ontsteken. Die offers worden geweigerd. In spijt van die ‘nijverheid’, waaraan zij haar vaststaanden bijnaam te danken hebben, en in weerwil van de voortreffelijke hoedanigheid van haar fabrikaat, zijn zij niet in staat geweest in de mededinging met den kazelot te bestaan, en is de chemie haar te machtig geworden. Spermaceti en stearine hebben sinds lang het ‘maagdelijk was’ verdrongen, en al wat nu kaars is, zonder vetkaars te zijn, is een voorwerp dat, op een lichter geplaatst, dank zij zijner naar den omtrek der vlam zich ombuigende pit, niet behoeft te worden gesnoten en - ook wel een vlammetje geeft.

Post fulgura fumus. Na de vlammen, de rookwolken! Hoe ver ligt in 1887 het tijdvak achter ons *dat de goudsche pijpen nog fatsoenlijk waren*, dat, met het kwispedoortje in het midden, tabakskistje en tabakskomfoor in elke burgerhuiskamer behoorlijk tegenover elkander op die commode pronkten, waaronder de pijpenlade geschoven stond! Toen hadden burgerheeren den tijd ‘een pijp bij elkander te komen rooken’ en, als de pijp uit was, ten minste ‘nog twaalf blaadjes.’ Toen werd nog zelfs in de huizen, waar nooit of niet meer gerookt werd, aan den predi-

1) Men zou zeggen dat Hildebrand hier het oog had op zijn bijzondersten vriend en diens *Gwy de Vlaming* en *Ada van Holland*.

kant, die op bezoek kwam, nog altijd een pijp ‘gepresenteerd’, waarbij het niet onmogelijk was, dat hij die een enkele maal te stijf stopte, en dan, ‘vraag excuus, mevrouw! daar is raad op; *omnia mea mecum porto,*’ uit den bol van zijn driekant hoedje het daarin als een beeld der eeuwigheid vastgeklemde *baleintje* te voorschijn haalde dat, naar de wijze van een sonde door den steel gevoerd, lucht bracht in den kop en het aantrekken mogelijk maakte. Destijds trad niemand een koffiehuis of sociëteit binnen of de *Kellner*, toen *Jan*, eerlang *mijnheer Kellner*, kwam als een pijp uit den boog op hem toegesnel, om hem ongevraagd een ‘gouwenaar’ ter hand te stellen. Dat de *habitués van den pot* er, bij het aangaan van dat spel, *dopjes voor hunne pijpen vroegen*, aardige, van fijn draad gevlochtene hoedjes voor de gladde koppen, met een bevallig snoertje om den blanken hals bevestigd, geschiedde om geen gevaar te loopen, klokhuis of noodlottige vonk op het kostbare biljartlaken te laten vallen. Thans heeft de sigaar die, zoo gemakkelijk op den rand neer te leggen, dergelijke voorzorgen niet behoeft, het rijk in, bij boer en edelman, kind en grijsaard, wereldlijk en geestelijk, en is in zóó hooge mate ‘fatsoenlijk’, dat het niet verwonderen mag een fatsoenlijk man naar de kerk te zien stappen, met zijn vrouw aan den arm en een sigaar in den mond, of een jong mensch de liefste van zijn hart aan het station in de damescoupé te zien helpen en bij het portier vaarwel zeggen, om zelf in den rook-waggon met de rookers een sigaar te rooken en de asch aan het daartoe bij het portier opzettelijk aangebracht bakje af te strijken. Want niets is zoo volkomen gelogenstraft als Hildebrands zotte voorzegging: Op den

spoortrein *zal niet gerookt worden*, want *daar is geen adem*. Ook mag het vaststaan, dat niemand in de tegenwoordige lucifers, die van alle kanten afgaan, de in 1837 nog *nieuwmodische zwavelstokjes* zal herkennen, *die een hydrogenium ontwikkelden, waarvan iemand het hart in het lijf omdraaide*. Hebben wij ze niet sedert 1847 met rooden phosphorus, die niet verdampt, en sedert 1858 de zweedsche ‘Säkerhets-Tändstickor utan svafvel och fosfor’?¹⁾ Heeft niet onlangs Dr. Lyon Playfair, engelschman, staatsman en geleerde, den lucifer verheerlijkt als, zoo klein als hij is, den vooruitgang der natuurkundige wetenschappen in de laatste honderd jaar, op welsprekende wijze, vertegenwoordigende. Mochten maar de kinderen van den geringen man van de rampzalige monomanie genezen kunnen worden om, zoo ras vader en moeder de hielen gelicht hebben, geregeld naar de lucifersdoos te grijpen en onheilen aan te richten! Het is waar, dat de schapen dikwijls niet veel anders hebben om mee te spelen, en dat de hartstocht om een schitterend effect te maken menschelijk is en ook groote kinderen tot noodlottige dingen vervoeren kan.

1) Veiligheids-lucifers zonder zwavel of phosphorus.

VIII. Taal en stijl. Vragen en bezwaren.

‘Wee, wee wie onze taal van 't zondagspakje ontslaan,
 En trekken haar barbaarsch het harlekijnspek aan
 Des humors; al die kunst zijn koordedansers streken,
 Daar mij de tranen bij van smart uit de oogen leeken.’

Aldus, kort na 't verschijnen van de eerste en tweede uitgave der *C.O.*, de ongenoemde, maar niet onbekende dichter van *Quos Ego*. En in eene aantekening op deze klacht zoo vol weemoed, werd wat Hildebrand zich, naar luid van zijn *Narede en Opdracht*, al te vermetel ‘verbeeld’ had, op de volgende wijze van tusschenzetsels voorzien en afgestraft:

‘Soms verbeeld ik mij [geen wonder] dat deze bundel papiers eenige verdienste zou kunnen hebben ten opzichte van onze goede [!] moedertaal. Tot nog toe had [en heeft] zij voor den gemeenzamen stijl niet veel aantrekkelijks. Ik ben evenwel de eerste niet [!], die het waagt haar het zondagspak uit te trekken en wat natuur-

lijker [!] te doen lopen'. 'Neen, goede Hildebrand, gij waart de eerste niet; maar gaf dat u recht, om als vierde of vijfde, al 't werk uwer voorgangers weer te bederven?' Aldus *Quos Ego*.¹⁾

Trouwens, ook Jacob Geel had reeds bij het voorproefje, dat hij in den *Gids* van 1837 in het beruchte opstel *Vooruitgang* van Hildebrands werk gehad had, er een zwaar hoofd in getoond, en gelijk hij 'als een pyrrhonist twijfelde of hij wel Hildebrand heette', daarenboven 'als een scepticus zitten twijfelen of zijn taal wel hollandsch was.'²⁾

Dit is zeker dat, wat Hildebrand zich ooit moge 'verbeeld' hebben en niet mocht verbeelden, het hem wel nooit in het hoofd is gekomen dat zijn stijl volmaakt, of zijn hollandsch onberispelijk was; en dat, wat het laatste betreft, na al de welwillende beoordeelingen die hem sedert te beurt zijn gevallen, niets hem aangenamer wezen kon dan de vriendelijke erkenning en waardeering van hetgeen, door alle uitgaven heen, in zuivering en verbetering, van deze zijne zelfkennis de vrucht is geweest³⁾.

Tot het zuiveringsproces behoorde ook met nadruk wat Vondel in zijn tijd het 'allengs schuimen van onze spraak van basterdwoorden en onduitsch' genoemd

1) *Quos Ego*, Hekelrijmen door den Auteur der *Hypocreenontzwaveling*. Gron. 1844.

2) J. Geel, *Onderzoek en Phantasie*, Leiden 1838.

3) Zie Dyserinck, *Hildebrands Camera Obscura*, Middelburg 1882; en vooral ook, in den *Gids voor den Onderwijzer*, het opstel van den kundigen D. Lameris, wiens fijn taalgevoel Hildebrands bedoeling bijna altijd geraden heeft.

heeft. Maar zacht wat! mijne geleerde en ongeleerde vrienden, die in dezen *nog* niet tevreden zijt, en wel zoudt willen dat hij niet rustte voor hij den laatsten basterd verjaagd en den laatsten onduitscher over de grenzen gezet had! - er zijn basterds die sedert lang geëcht zijn, en er is onduitsch dat genaturaliseerd behoort te worden; er zijn basterds en onduitschers, die hij *plaatselijk*, die hij *tijdelijk*, die hij *nog* niet missen kan, die geen schrijver van *Camera Obscura's* ooit zal kunnen missen. Ook moet hij verklaren op dit punt dikwijls niet te weten wat hij zou moeten doen om u te bevredigen. De een b.v. geeft hem te kennen dat *pleeggehoor* voor *audiëntie* en *kuijbal* voor *volant*, bij menig lezer opheldering zal noodig hebben; en een ander drukt zijne beleefde verwondering uit, dat hij juffrouw Kegge, door alle uitgaven heen, nog maar altijd *converseeren*, en haar cacatoe, voor haar naaldekoker beducht, nog maar steeds soldaatsgewijs 'met kleine pasjes, naar het verwijderdste gedeelte van zijn kruk *retireeren* liet.' Bij zoo strijdige wenken heeft hij besloten op dit stuk verder zijn eigenwijs hoofd maar te volgen; *pleeggehoor* te laten staan waar het staat, en ook *audiëntie*, waar dit hem voorkomt op zijn plaats te zijn, met *parapluie* en *regenscherm* naar omstandigheid en hartsgevoel om te springen, en terwijl hij *coffres-forts* der gastvrijheid behoudt - want hij zou den man wel eens willen zien, die een likeurkelder een *ijzerenkist* of een *brandkast* der gastvrijheid zou willen noemen - zal hij zich wel wachten zijn dierbaren Pieter in het koffiehuis de Noordstar op den *trok* te laten spelen, schoon Bilderdijk beweert dat dit de hollandsche naam is voor biljart. Dat vader Cats het stuk speelgoed, door vader van

Alphen, in het bekende ongeval van Cornelis, nog weer een *volant* geheeten, reeds een *vlieger* had genoemd -

Doet den vlieger wederkeeren,
Drijft het veertjen wederom -

heeft hij later ontdekt, maar blijft meenen dat zijn nieuwe *kuijbal* minder kans heeft van misverstaan te worden dan, zonder gewag van ‘het veertje’, de oude *vlieger*¹⁾. Ook is het hem onmogelijk schuld te belijden en berouw te toonen aan degenen die het hem niet hebben kunnen vergeven dat hij in den laatsten regel van *het lieve versje van Hölty* het goed hollandsche *straf* door het onduitsche *torment* heeft vervangen. Die hem liefhadden zouden de opmerking niet gemaakt hebben, indien zij hadden bevroed hoe het hem (het minder juiste van *straf*, in dit verband, daargelaten) jaren lang *getormenteerd* had, bij elke herziening op dat onaangenaam quasi-rijm van *af* en *straf* in het laatste, op *dag* en *mag* van het voorlaatste couplet te stuiten, totdat hij op den gelukkigen inval kwam zich homoeopathisch van deze ‘tormentacie’ voor zijn dichtgevoel, dat hier om afwisseling van rijmklanken aanhield, te verlossen. En *torment* voorwaar! heeft voor niemand verklaring noodig. Ook bij de ongeletterdsten onzer landgenooten is het ten allen tijde recht bekend en gebruikt geweest, en dat zoo gemeenzaam als *pleizier*, *gratie*, *permissie* en wat er van ‘onduitsch’ in dezen graad meer zij. Maar wat zal men wel zeggen als hij mits dezen de onbeschaamdheid heeft te verklaren, dat hij van de gelegenheid, die het *Register* hem geeft, om al het uit-

1) Bilderdijk, zie ik, heeft *vederkuij*. (Ziekte der Gel. Z. IV).

heemsche, en zeer bepaaldelijk al het Grieksch en Latijn, ten behoeve van die het noodig heeft te verklaren, ook gebruik zal maken voor zijn eigen genoegen, om bij de eerste gelegenheid *ex merâ conjecturâ* weder in den tekst te brengen en den *dierlievenden* boer van den 16^{den} druk tot den *philozoischen* van zijn eerste verschijning te herleiden?

Doch het was niet alleen het Grieksch en het Latijn, het waren niet slechts vreemde kunsttermen en benamingen die, bij de vereerende uitbreiding van den kring harer lezers tot andere klassen en leeftijden, de behoefte aan een verklarende woordenlijst op de *C.O.*, een soort van *Clavis Hildebrandiana*, deden ontstaan: ook een niet gering getal van woorden, uitdrukkingen, zegswijzen, namen, haren schrijver van jongs af gemeenzaam, baarde verlegenheid en hield, door den mond, de pen, de gedrukte letter van ongeleerden, en niet zelden ook van geleerden, bij den schrijver aan om ophelderingen, waarvan de noodzakelijkheid hem zou hebben blijven verwonderen, indien hij niet bedacht had dat, behalve dat er een halve eeuw verlopen is sedert hij zijne opstellen nederscheef, het ééne gewest van ons vaderland, ook wat het taalgebruik betreft, het andere niet is, en dat er ook familiewoorden zijn die, in bepaalde gezinnen bewaard gebleven, van ouder tot kind overgaan, zonder weder gemeengoed te worden, als zij gewis toch eenmaal geweest zijn. Ook had hij kunnen bedenken, dat het woordenboek van Weiland in 't vergeetboek is, het *Nederlandsch Woordenboek* nog niet af, en dat er lezers zijn kunnen die zelfs dat van Van Dale niet bezitten, of - niet opslaan!

Hij moet echter bekennen dat de verklaringen, die hier en daar gegeven, de gissingen, die nu en dan gewaagd werden, hem menigmaal vrijwat meer bevreemd hebben dan de meeste der gedane vragen.

Wat was *glunder*, wat *domig*, wat *opleukeren*, wat *'ehikt*, wat waren *schutterige bewegingen?* - stond, vroeg men, dit onbekende woord in verband met het w.w. *schudden*, of wel met het z.n.w. *schutter*, 'om het aanslaan'?

Wat was *puistje vangen*, wat *den bink steken*, wat een *bestoven vriendenkring*, wat een *heele vrouw*, wat een *nagelaar?* 'Iemand die lange nagels draagt, of wel een die zijne nagels kort afbijt?' Wat een *schoffel* en een *klap?* Wat beteekende *tranemontanen*, wat *niet pruisisch*, wat *uit een open reden*, wat *iets bleek dragen*, wat een *kleur als een boei*, wat *koek en ei*, en hoe komt men er toe, om dat wat men er meê aanduidt, zoo te noemen?

Op alle deze en dergelijke vragen heeft Hildebrand gepoogd in het *Register* een bevredigend antwoord te geven; alleen op de laatste niet, want de zeer stoute in het openbaar aan de hand gedane verklaring, waarbij kok voor koek en = haan, haan = kop, kop = kip wordt aangenomen, en de ontkiemende genegenheid van dien zekeren Kees voor Toosje Opper, met de 'gehechtheid van een kip aan haar ei' wordt gelijkgesteld, bewondert hij wel, maar schoon hij geen andere heeft, durft hij toch deze, om de waarheid te zeggen, niet aan¹⁾.

- 1) Aldus, uit *Noord en Zuid* 1884, in het *Nieuwe Schoolblad* van 24 April. 'Deze uitdrukking luidde oorspronkelijk *kok en ei*. We vinden ze dan ook nog terug in een kindergezegde:

“Ei kok en ei, en de kok zal leggen.”

Kok nu beteekent haan. Maar kok is een verbastering van kop, dat kip wil zeggen. In de *Reinaert* staat immers ook:

“Een doode hinne, hiet (d.i. heette) Coppe.”

Was 't nu tusschen Kees en [haar broeder, staat er; lees: “die van de roode céphalide”] zoowat koek en ei, dan hadden ze, volgens de verklaring, elkaâr zeer lief, dan waren ze aan elkander gehecht als eene kip aan haar ei.’

Ten slotte, en ten einde ook in dit opzicht veelvuldige tot hem gekomen en telkens opnieuw oprijzende vragen te beantwoorden, zij het hem vergund hier eens vooral te verklaren dat alle verhalen, die omtrent afspraken tusschen vrienden, onderlingen wedstrijd, beantwoording van een prijsvraag, en wat daar meer zij dat als aanleiding tot het schrijven der *Camera Obscura* de ronde doet, louter SPROOKJES zijn; en dat, indien er eenig boek is dat gezegd kan worden, zonder eenig bepaald voornemen of voorbedacht oogmerk bij zijn schrijver geboren en als vanzelf ter wereld gekomen te zijn, dat boek het boek is van den niets daarmede op 't oog gehad hebbenden drietot zesëntwintigjarigen

1886/87.

HILDEBRAND.

Alphabetisch Register van Namen en Woorden

In dit Register verwijzen de cijfers van C. voorafgegaan naar de bladzijden der *Camera Obscura*, 16^e (volks-) uitgave, waar het daarbij opgehelderde voorkomt. De cijfers achter *Zie* slaan op de bladzijden van het tegenwoordige boekdeel.

ABTSWODDER BOER (de), C. 352. H.K. Poot. *Akkerleven*.

ACADEMIEGEBOUW, C. 227. Zie 79, 80, 81.

Ach, du lieber Augustin! C. 66.

Het lied, dat hier met zijn alom bekende wijs en woorden het pompeus reciet van mevr. Dorbeen storen komt, dagteekent, volgens de overlevering, van het j. 1697, waarin de stad Weenen aan de pest ter prooi was, en zou door den volkszanger en doedelzakspeler Max Augustin († 1705) gedicht zijn.

ACHTEKTWINTIG, C. 48. Zie 101.

Acide WITSE.... Et excipe pryzia, C. 241.

Voor *Accede WITSE, et accipe praemium*, treê nader Witse, en ontvang een prijs. In wat vader en moeder Vernooy er van maken, wordt hun knappe Gerrit als een *zure Witse* toegesproken.

ACCESSIT (het), C. 235.

De tweede prijs, of een loffelijke vermelding.

Ad valvas academicas, C. 229.

Op het bord, waar de academische afkondigingen plaats op vinden.

AFGESTORVENEN (dank zij levenden en), C. 132.

Toespeling op de *Briefe eines Abgestorbenen*, van welke de prins Von Pückler Muskau later bleek de schrijver te zijn. Zij behelsden, in IV deelen, 1830 en 1831, zijn dagboek, gehouden op reizen door Engeland, Wallis, Ierland, Frankrijk, Duitschland, en ook door ons vaderland, waarvan ook een nederlandsche vertaling verschenen was, en dat veel lezers vond.

AKERTJE, C. 89. Aker - eikel.

ALMANAKKEN, C. 215. Zie 66, 67.

ALMAVIVA, C. 141. Zie 11.

Als 't kindje binnenkomt, enz., C. 67 en vlg.

Victor Hugo, *Les Feuilles d'Automne*. XIX: *Lorsque l'enfant paraît*, etc. met de dagt. 'Mai 1830.'

Ook Tollens (*Dichtbloemen*, 1839) en Ten Kate (Victor Hugo, *Lyrische Poezy*, 1881) leverden vertolkingen van dit lieve gedicht.

Alter ego, C. 301. Ander ik.

AMPLET, C. 49, saamgetrokken en afgekort voor *ampoulette*,

heette een kegelvormig soort van medicijnfleschje in den tijd van Keesje, dat, even als de *kinderglazen* en de *halfpintsflesch* (aid.), sedert door andere en geschikter vormen, naar den inhoud gemerkt, vervangen en in onbruik geraakt is.¹⁾

Het *kinderglas*, dat destijds het meest voorkwam, was bolrond met een eenigszins langen hals, en had, wat de *amplet* niet had, een z.g. ziel. Inhoud, een med. ons of zes.

De *halfpintsflesch* was cilindervormig, en insgelijks gehalsd en gezield. De inhoud, als de naam aangeeft.

AMSTERDAMSCH KOETSIER, C. 266. Zie 91.

AMSTERDAMSCH POORT (te Haarlem), C. 22. Zie 81.

ANJER (Da's een), C. 160.

Bekorting van de spreekwijze 'Dat is een anjer, zei de boer, en 't was een tiloos (tijdeloos)'; ook hier met de bedoeling van 'dat is wat anders'. (N.B. 'Zei de boer' en niet 'als de boer zei', zooals van Lennep, met Sam Weller uit de *Pickwick-Papers* voor den geest, het zijn personages, op zijn engelsch, in den mond legt.)

Annuate summo numine. Zie 50.

Met Gods hulp.

Anonymus in libro non edito. C. tegenover den titel.

Een ongenoemde in een niet uitgegeven boek.

1) *Ampoulette* is bij de fransche marine de gebruikelijke naam voor den zandlooper, en zulks naar zijne, ook dezen kegelvorm, hebbende glazen. Bij *ons* scheepsvolk heet dat uurglas kortweg *glas*.

ANĒSNIEJEN, C. 349.

N. Holl. taaleigen, voor *aangesneden*, z.v.a. liefdesverklaring gedaan; ten huwelijk gevraagd.

ANTWOORD OP EEN BRIEF UIT PARIJS, C. 305. Zie 58.

De Brief uit Parijs, maar zoo als die later voor de pers is uitgebreid, kan men lezen in:

Souvenir d'un Voyage à Paris par J. Kneppelhout, Leyde 1839, p. 27 et suiv., waar de Schrijver ook dit *Antwoord* heeft laten afdrukken; en wederom in:

Opuscules de Jeunesse par J. Kneppelhout, Leyde, 1848. I, p. 106 et suiv.; doch aldaar zonder bijvoeging van het *Antwoord*; en nogmaals in: *Geschriften* van J. Kneppelhout, D. IX. (Fransche Mengelschriften) bl. 91 en verv., insgelijks zonder bijvoeging van het *Antwoord*.

APENTUIN. C. Voort. V. Zie 92, 93.

ARISTOLOCHIA CLEMATITIS, C. 21. Zie 88.

ARTIKELEN (De Vierentwintig), C. 7.

Zie op PROVINCIEËN.

ARMEN (VOOR DE), C. 290.

Dit opschrift op het lijklaken is in bedoelde stad sedert 1881 verdwenen. Sparende liefde heeft er een ander, minder stuitend, weinig in 't oog vallend onderscheidingsteeken voor uitgedacht.

ASEMPIES (de onschuldige - van de kinderen), C. 322.

Dat het op den duur inademen van de uitademing

van kinderen een middel zijn zou om oud te worden, was ook reeds door den griekschen blijspeldichter Hermippus, in de 5de Eeuw vóór Christus, beweerd.

ASCH en VUILNIS (het zwarte ijs met hoopen - daarop geworpen), C. 216. Zie 91.

ATJARBAMBOE, C. 147.

Bamboeswortel in 't zuur.

AURORA. Zie 66.

AVONDBODE, C. 305. Zie 64, 65.

N.B. bl. 64, laatste regel v.o. *staat*: drie, *lees*: eenige.

AVONDSCHEMERING (Morgenrood en), C. 215. Zie 66.

BAAI (er waren er die - rookten), C. 186.

Friesche krultabak.

BACULUS (Mijn vriend), C. 274, 292. Zie 60.

BAKLAMP, C. 191. Zie 112.

BALEINTJE, C. 61. Zie 116.

BATHPAPIER, C. 158.

Fijn postpapier, gestempeld: *Bath*.

BAYADÈRE, C. 180.

Lang, los om den hals geknoopt, in kwasten eindigend en tot op de middel afhangend halssnoer van

bloedkoralen of gitten; dus genaamd naar den naam der indische, min of meer aan den tempeldienst gewijde dans- en zangeressen, *bayadères*, die zich met iets dergelijks versieren.

BEDEKKEN (op de Alkmaarsche kaasmarkt een goede plaats te), C. 217.

Hiertoe wordt vereischt des donderdags, als des voormiddags te tien uren de deur van het Pand van de Waag opengaat, een der eerste te zijn, die hun zeil op de markt spreiden (hun ‘dekje leggen’) ter plaatse daar zij den volgenden dag hun te koop gebrachte kaas wenschen te stapelen.

Het gedrang en de drukte bij deze gelegenheid behoorde indertijd tot de dingen waar men naar kijken kwam. Tegenwoordig gaat het ook in dezen bedaarder toe, en er zijn kaasboeren, die er geen werk meer van maken. C. 350.

BECKER (BALTHAZAR) C. 275. Zie 22.

BEGRAAFPLAATS (te Alkmaar), C. 350. Zie 96.

BEL (de), C. 32. Herberg te Haarlem bij de toenmalige Houtbarrière, Houtheek.

BEREBIJT, C. 22. Zie 91.

BERIOT, C. 31. Zie 59.

Charles Auguste de Beriot, geb. te Leuven, 1802, overl. 1871. Vermaard violist.

BERONICIUS (PETRUS JOHANNES). C. 256. Zie 24.

Een zonderling, geheimzinnig, buitengewoon begaafd persoon, die in de tweede helft der 17e eeuw door Frankrijk, Engeland en in de Nederlanden rondzwierf en zich bepaaldelijk in Zeeland geruimen tijd ophield. Onder de spreuk *Natura parvo contenta* (de natuur is met een kleintje tevreden) geneerde hij zich met schoorsteenvegen, messen- en scharenlijpen, en bij het gemeene volk, zijn liefsten omgang, in kroegen en katten den goochelaar of den hansworst te spelen. Dikwijls dagen achter elkander beschonken, vond hij dientengevolge het ellendig uiteinde, aan den vermakelijken Wagestert niet onbekend. Ondertusschen was deze man een geleerde die, gelijk zijn Fransch en Engelsch, ook zijn Grieksch en Latijn volkomen meester was; het Latijn zoo goed, dat een Gronovius er tegenop zag het met hem te spreken; zijn Grieksch, alsof het hem met de pap was ingegeven. In beide talen dichtte hij voor de vuist op gegeven onderwerp, of vertaalde de wekelijksche dagbladen, in onberispelijke verzen. Schrijven deed hij niet, en zijne improvisatiën gingen zoo vlot, dat de vlugste snelschrijver maar zelden in staat was hem te volgen. Wat echter op deze wijze ten papiere is gebracht, is door P. Rabus in druk gegeven en heeft meer dan ééne uitgave beleefd. Het voornaamste daarin is een koddig latijnsch hexametrisch heldendicht in twee boeken, ten onderwerp hebbende den inval der Walchersche Boeren in Middelburg, 1672. P.J. Beronicii - *quae exstant* P. Rabus *recensuit et Georgarchontomachiae notas addidit. Boeren en overheidstrijd, voor de vuist gedicht door P.J. Beronicius, in 't Nederd.*

overgezet door Petrus Rabus. Nevens andere gedichten, en een Bijvoegsel van 's mans leven in de Voorreden. 4^e Druk, Amst., N. ten Hoove, 1716.

BERTOLOTTI, C. 277. Zie 26.

BESTOVEN (min of meer - vriendenkring), C. 128.

Een der ontelbare verbloemingen, die eene grooter of geringer maat van bedwelming door wijn of geestrijk vocht aanduiden¹⁾. De nieuwe wet, die het misbruik van sterken drank moet tegengaan, heeft haar getal nog weer vermeerderd. ‘Te veel vergunning gebruikt’ is op dit gebied het nieuwste, maar zeker het laatste niet. ‘Den Japoenschen rok dragen’, zei men in de 17^e Eeuw.

BEURSBRUG, C. 245. Zie 90.

BINK (den - steken) C. 118.

Moedwillig de school verzuimen; gaan wandelen in plaats van schoolkomen.

BLAUWGEKIELD, C. 2. Zie 15.

BLAUWE TRAPPEN, C. 21. Zie 87, 88.

BLEEK DRAGEN (Ik verzeker u dat zij (de west-friesche vrouwen) die (de bloedkoralen) niet), C. 347.

1) ‘Ja, vader Ennius greep nooit, dan half bestoven, De Lier’.
Bilderdijk, naar Horatius, die hier *nunquam nisi potus* heeft. (*Rotsg.* II. 13.)

Door ze om den hals te dragen allengs bleek doen worden. Men wil dat de staat van gezondheid invloed heeft op de kleur der bloedkoralen. Hoe frisscher de vrouw die ze draagt, des te frisscher het rood van het halssnoer, dat om den hals der ziekelijke, bleekrood blijft of wordt.

‘Een Rechtleugelig Insect uit Swalmen’ (*Nieuw Schoolbl.* 24 April 1885) heeft een andere verklaring. Op de vraag in het nummer van 1 April: ‘wat beteekent bleek dragen?’ antwoordt hij: ‘niet onaardig afsteken bij de kap’, en voegt er bij: ‘kortom, de bloedkoralen staan haar (de West-Friesche vrouwen) zeer goed.’ Dit is zeker *kort om*.

BLOEMERS A., C. 293.

Bloemschilder. † 1844.

BLOEDZUIGERS, C. 262. *De bloedzuigers hadden des geleerden grijsaards sympathie in geenen deele.*

Het was de bloeitijd der geneeswijze naar het stelsel van Broussais, geb. 1772, overl. 1838, en in 1841 met een standbeeld geëerd in Val de Grâce. Gastroenteritis was hem de basis der pathologie; plaatselijke bloedonttrekking, bepaalelijk door talrijke bloedzuigers, het groote middel. Hij maakte vooral opgang bij de militaire geneeskundigen.

In de hospitalen in Parijs gebruikte men van 1829-1836 jaarlijks 5 à 6 millioen bloedzuigers, tot eene waarde van driekwart tonne gouds.

BLUTSJE (een - van de bijl), C. 217.

Het door de bijl ontschorste plekje, waar het nummer op te staan komt.

BOEIEN (kleuren als), C. 81.

T.w. als de noodwendig schelgekleurde op stroom drijvende ankerboeien, ter afbakening van het vaarwater.

BOEKEN (een paar gouden - aan de slapen), C. 347.

Langwerpig vierkante hoofdsieraden, te zamen op een opengeslagen boek gelijkende; aan de uiteinden van den onder de kap om het hoofd gaande z.g. *beugel* bevestigd, en ter weerszijde van het voorhoofd buiten de kap uitstekende; aan den voorkant met rijzend beeldwerk.

BOEKZAAL DER GELEERDE WERELD, C, 245. Zie 63.

BOLLEBUIZEN (goedige), C. 170.

Bollebuis (niet te verwarren met *bolleboos*, een naam voor uitstekend begaafden) is in eigenlijken zin de noordhollandsche naam voor het bekende bolronde gebak, poffers, en wordt figuurlijk op dikke, welgedane knapen toegepast.

Hoe komt het 'Rechtvleugelig Insect uit Swalmen' er aan om te zeggen: 'Bollebuizen zijn losse knapen. Hun geliefkoosde bezigheid is volgens Hildebrand bollen en buizen, d.i. stoeien, beminnen, zoenen, partijtjes houden, drinken, etc. etc.'? (*Nieuw Schoolbl.* 24 April '85). Met zulke willekeur bederft men den goeden naam van eerbare 'schrijvers op 't stadhuis, kastemakersgezellen, ondermeesters, Hupstra's, Opper's en De Rieten'!

BOLUSSEN (bul en), C. 344. Zie 78.

BONTE KALFJE (het), C. 33.
Herberg van dien naam.

BORD (op het - geschreven), C. 8. Zie 39.

BORGER, C. 140. Zie 22.

Bos op zen borst, C. 325.

Van oudsher het teeken van de waardigheid van bode bij een of ander college van bewind; nu meestal bestaande in een metalen plaat met opschrift.

BOUFFANTE, C. 85. Zie 12.

BRAVE HENDRIK (de -), C. 273.

Schoolboekje, door N. Anslin Nz. Zie N. Beets, *Een woord aan allen die den Braven Hendrik gelezen hebben*, Haarlem 1838; later opgenomen in zijn *Sparsa*, Amst. 1882, bl. 13 en volgg., met een woord vooraf.

BREEZAAP, C. 21. Zie 88.

Duinvallei, tusschen Velzen en Beverwijk.

BRISEMONTAGNE, C. 275.

Ik ben waarlijk vergeten, aan welken sprook- of legendschat deze reus of wildeman ontleend is. Verzoeke opsporing en bericht.

BRÖDER, C. 1. Zie 42.

BROERS, C. 231. Zie 22.

BUIZERO, C. 256. Zie 24.

Diederik Buizero, Heer van Heeraertsheinge, Raad en Secretaris te Vlissingen enz. enz., geb. 1640, overl. 1720, beoefenaar der fraaie letteren,

‘Als hij, belust te dichten
De schouders van het pak der staatszorgh (wou) verlichten,’

als Vondel hem toezong, met vermelding van zijn voornaamste werk, de navolging van Quinaults *Astarte*,

‘De Fransche Astarte in 't Hollantsch kleet.’

Hij schreef echter ook een oorspronkelijk z.g. *Vredespel* en een *Kluchtspel*.

In zijn lofgedicht op Antonides' *IJstroom* doet de volgende regel zoowel zijn kunst als zijn karakter eer aan:

Hij zegt het al, die zegt hetgeen hij meent.

Hoe meende hij het, als hij bij dezelfde gelegenheid den Helicon ‘dat groot tooneel der gekken’ noemde?

BUL en bolussen, C. 344. Zie 78.

BUREAUX (EEN DER), C. 155.

Men meent tegenwoordig, in navolging van de vlaamschen ‘taalbroederen’, niet meer *bureaux* maar *bureelen* te moeten schrijven, en sommige dagbladen zijn daar mooi meê. Het is waar dat men in kanselarij-stijl altijd geschreven heeft: *ten bureele*, en dat men zoo goed *bureel* voor *bureau* zou kunnen zeg-

gen als *kasteel* voor *chateau*. Maar men heeft het niet gedaan, zoo min als *cadeel* voor *cadeau*, hetwelk maar de een of andere Van Naslaan behoeft te beginnen om zich nagevolgd te zien.

‘BIJWAGEN’, C. 33. Zie 64.

CAPRETTEN HANDSCHOENEN, C. 248.

Ook ten opzichte van de *kapretten*, d.i. *capret-* (of *cabret*) *leêren handschoenen* van mevr. Van Hoel is van geachte zijde opheldering noodig geacht. Het zijn wat de Franschen nu *gants de chevreau* noemen, maar even goed *gants de cabrit* noemen konden, daar ook dit een fransche benaming van het geitenboksken is; in het Italiaansch *capretto*.

CAMERA OBSCURA.

De Camera Obscura is tegenwoordig zeer op de spraak. C. 130. Sedert een jaar was Daguerre met zijne kunst voor den dag gekomen, en de *camera obscura*¹⁾, sinds drie eeuwen een physische proef en aardig speelgoed, had eene nieuwe beteekenis gekregen, die nog van jaar tot jaar stijgen zou.

CANDIDAAT IN DE BEIDE MEDICIJNEN, C. 257. Zie 47.

Doctor in de Beide Rechten, t.w. in het *Romeinsche* en in het *Hedendaagsche Recht*, kon men destijds wezen; ook in het *Romeinsche* alleen. (Oorspronkelijk, meen ik, dat onder *de beide rechten* verstaan werden

1) Uitvinding van Giov. Bat. Porta, Napolitaan, helft der 16e eeuw.

het *Canonieke* en het *Romeinsche*.) Sedert 1876 wordt men nu *doctor* òf in de *Rechtswetenschap*, òf in de *Staatswetenschap*; òf wel, het een na het ander, in beiden.

CAQUETS, C. 222.

Gebabbel; praatjes.

CARLOS (DON), C. 129. Zie 23.

CÉPHALIDE, C. 166, 9. Zie 5.

Cetera desunt, C. 266.

De rest ontbreekt. Woorden, die de student Petrus Stastokius Jr. ook niet een enkele maal, de student Hildebrand menigmaal op zijn dictaat te schrijven had.

CHEVAL DE BRONZE, C. 275. Zie 58.

Fransche opera, muziek van Auber († 1871), woorden van Scribe († 1861). Het stuk speelt in China en is gegrond op een verhaal, dat men uit Chaucer's *Squire's-Tale*, en Spencer's *Fairy Queen* zou kunnen kennen, en dat hierop neerkomt. Cambùscan, koning van Sarra, in het land van Tartarije, was een toonbeeld van alle koninklijke deugden. Op den geboortedag zijner dochter Cánace, zond hem de koning van Arabië en Indië het geschenk van een *bronzen paard*, in staat om tusschen zons op- en ondergang zijn berijder, werwaarts die wilde, door de lucht te voeren. Hij had daartoe slechts den naam der plaats in het bronzen oor te fluisteren en een zekere pin om te draaien. Ter bestemder plaats aangekomen, aan een andere

pin gedraaid! - het paard daalde op den grand en stond onbewegelijk. Nog een draai!
en het verdween.

CHINCHILLA, C. 151.

Een zacht en fraai bont, van de vacht eener vrij groote zuid-amerikaansche
wezelsoort (*Viverra Chinche*); wit met zwartbruine kop, ruggestreepen en pooten.
In het Nederlandsch schijnt het den voor bontwerkers waarschijnlijk min gewenschten
naam van Peruviaansch Stinkdier te dragen.

‘CIERAAD VAN FLORA’. C. 28.

Bloemisterij even buiten Haarlem, aan het begin van den Leidschen Heerweg.
Sedert verdwenen.

CLAVIS, Zie 125. Sleutel.

CLOAK, C. 36. Zie 11.

COLLEGE-GELDEN, C. 231. Zie 44.

COMMIES, COMMIEZENHUISJE, C. 107. Zie 96.

COMMILITONES. Zie 52.

Strijdgenooten; hier: mede-studenten.

CONCERTZALEN (niet minder dan drie), C. 238. Zie 89.

CONTICUERE, C. 331. CONTICUERE OMNES, C. 253.

Conticuere omnes, intentique ora tenebant.

Virgilius, *Aen.* II, 1.

Elck zweegh, en zagh hem aen, met aendacht en verlangen.

Vondel, *Virg. in Nederd. dicht.*

COOPER, C. 281.

James Fenimore Cooper (1789-1851), Amerikaan, vruchtbaar schrijver van zee-, heide-, en oirwoudsromans, waarvan de beste: *The Pilot*, *The Prairie*, *The last of the Mohicans*, *The Red Rover*; alle vóór 1830.

CORPUS (van welk DELICT het), C. 8.

Corpus delicti: stoffelijk bewijs van de begane misdaad.

CRINOLINE, C. 358. Zie 6, 7.

CURRICULUM ACADEMICUM. Zie 52.

Academische loopbaan.

DAALDER, C. 166. Zie 101, 2.

DADELIJK, C. 336.

Geen drukfout voor *duidelijk*, gelijk men gemeend heeft (*Hildebrands C.O.* door Joh. Dyserinck, bl. 30), maar het woord genomen in zijn eerste beteekenis van *met de daad*, en niet in de latere van *terstond*.

‘DADEN IN DE VUISTEN’, C. 280.

Met Zeelands moed in 't hart en daden in de vuisten.
Le Francq van Berkhey. *Leidens Ontzet*.

DAGBROER, C. 168, 9. Zie 72, 73.

DANS, NONNEKE, DANS! enz. C. 84, 5.

Dit en het hieraan voorafgaande volksdeuntje (*Klom-*

pertjen en zijn Wijffe) reeds vóór 1839 door mij uit den mond eener familiebetrekking opgeteekend, trof ik na jaren in vlaamsche en fransch-vlaamsche liederverzamelingen aan. ‘Dans, nonneke, dans!’ in de ten jare 1848 in 't licht verschenen *Oude Vlaemsche Liederen, ten deele met de melodiën*, verzameld door J.F. Willems, na diens dood uitgegeven door F.A. Snellaert, en aldaar N°. 123 met opschrift *Het Kwezelken*. Snellaert teekende er bij aan: ‘Een van Willems geliefkoosde deuntjes, die hij dan ook zoo eigenaardig wist voor te dragen. Dit lied wordt nog in verscheidene streken van Brabant en Vlaenderen gezongen.’ ‘Dans, nonneke, dans!’ en ‘Klompertjen en zijn wijfjen’ beide, in de *Chants populaires des Flamands de France, recueillis et publiés, avec les mélodies originales, une traduction française et des notes par E. de Coussemaker*. Het laatstgenoemde, in twee lezingen met verschillende zangwijzen, onder N°. 89, *Jan Plompaert*, en 90, *Plompaert*; de eerste, zooals dit spotliedje op de plompe naïveteit van den vlaamschen boer, te Bailleul, de andere, zooals het te Bourbourg en Bergues nog altijd veelvuldig gezongen wordt. Evenals in de verzameling van Willems en Snellaert, zoo is mijn *nonneke* van ‘*Dans, nonneke dans!*’ ook in 't *Recueil* een *kwezelken* geworden, en luidt bij beiden het refrein: ‘*Begijntjes en kwezelkens dansen niet.*’ Coussemaker teekent aan dat het liedje bij de fransche Vlamingen niet minder populair is dan bij de belgische, gelijk het ook in Nederland en in Duitsche landen nog steeds gezongen wordt.

Zie ook Van Vloten: *Baker- en Kinderrijmen* 1874,

en J.H. Scheltema: *Nederlandsche Liederen uitvroegeren en lateren tijd*, 1885.

DELEATUR, C. 130. Het verdwijne. Het 'gewone' teeken daarvoor op de drukproeven is een D, in dezen vorm:

DELICT, C. 8. Zie CORPUS.

DERTIENDHALF, C. 90. Zie 101.

DE SPOORWEG KWAM, DE SPOORWEG KWAM, C. 97.

Toespeling op

De Koning kwam, De Koning kwam,

aanhef van een gedicht van R.H. van Someren, in de dagen van geestdrift voor koning Willem I, bij diens bezoek aan de stad van 's dichters inwoning, Rotterdam.

DIENST, C. 26.

Verouderde uitdrukking voor hetgeen nu door keuken-, werk- en kindermeiden hare *betrekking* genoemd wordt.

DICHTERLIJKSTE JAGER VAN GEHEEL HOLLAND (de), C. 317.

Zie 108.

Dignum laude virum Musa vetat mori. Zie 31.

Een' man die lof verdient verbiedt de Muze 't sterven.
Horatius.

DOCTORANDUS (een gedegend), C. 228. Zie 47, 48.

DOCTRINA, C. 22. 29.

Doctrina et Amicitia (Weten- en Vriendschap), sociëteit van dien naam in de Kalverstraat te Amsterdam.

DOCTRINAE PRAESTANTIA, C. 228.

Uitnemende geleerdheid.

DOMIG (een - voorhoofd), C. 255.

Een vochtig, min of meer met een zachten wasem beslagen voorhoofd. *Domen* is z.v.a. een begin van zweeten. Taalkundigen zullen u zeggen dat *doom* hetzelfde is als *damp*.

DON CARLOS, C. 129. Zie 23.

DOPJES (voor pijpen), C. bl. 45. Zie 116.

DOUILLETTE, C. 221. Zie 7, 8.

DRAAISTEEG, C. 238. Zie 89.

DREEF, C. 25. Zie 83.

DRUIPEN, C. 229. Zie 44.

DRUKKEN, C. 217. Zich nederleggen. (Jagersterm)

DUBBELE ZUIL (de - van dien broederlijken zin), C. 140.

Zie 79.

DUITEN (voor vier), C. 100. Zie 104, 5.

DWERG (de maat van een befaamden reus en van een niet minder beruchten), C. 288.

De dwerg was Simon Jane Paap, een visscherszoon uit Zandvoort, en deswegen in de wandeling Jaapje van Zandvoort genoemd, die om zich te vertoonen

de wereld heeft rondgereisd, en alsdan gemeenlijk deftig in 't zwart, met korten broek en zijden kousen optrad, of ook in generaalstenuë; bij welke gelegenheden het zijn eerste zorg was, zich met een pieperig stemmetje te informeeren of iemand der aanwezigen te eeniger tijd een zoo kleinen persoon ontmoet had als hij het voorrecht had te zijn; waarop het eenparig antwoord steeds ontkennend uitviel. Van tijd tot tijd echter vertoefde Zijne Kleinheid ook bij zijn familie te Zandvoort, en liet zich dan, wanneer hij het naburig Haarlem wenschte te bezoeken, door zijne zuster, een stevige vischvrouw, op haren rug in de kriel vervoeren, welke hem niet te nauw, en haar niet te zwaar viel. Ook woog hij, om de waarheid te zeggen, volstrekt niet boven de 14 ned. ponden, en mat niet meer dan 76½ ned. duimen, welke ned. duimen inderdaad niet meer dan kinderduimpjes zijn. Zijn voorhoofd en gelaat waren die van een kind beneden 't jaar.

De reus was Daniël Cajanus, gewezen vaandrig in dienst van Augustus II, koning van Polen. Zijn levensgrootte afbeelding (door B. Brand, a^o. 1749) zagen Hildebrands oogen in het z.g., ook niet meer als zoodanig bestaande Proveniershuis, staande en gelegen 'waar Hout- en Gierstraat samenvloeit' en, niet 'van ver', maar van zeer nabij, de schoone, zware iepenboom 'rees', over welks ontijdige rooiïng, tusschen wijlen Dr. J. van Vloten en den Raad der gemeente Haarlem zooveel te doen is geweest. De reus had in dat huis zijn laatste levensdagen als provenier gesleten. Bij eene deftige familie werd te dier stede nog steeds 's mans hemd bewaard, waarmede de bezitter, om het in zijn

gansche lengte door Hildebrand en anderen te doen waardeeren, op een stoel ging staan, als wanneer het, door zijne hand omhoog gehouden, tot op den grond afhing. Van dezen reus werd verhaald dat hij op zijn dooie gemak zijn pijp aan een straatlantaarn opstak, en staat het geschreven, dat hij een knop op een kaarskroon, ruim elf voet hoog, met de hand omvatten kon.

De reus is niet oud geworden, maar heeft toch zeven jaar langer dan de dwerg geleefd, die niet boven de negenendertig gehaald heeft, buiten zijn vaderland overleed, maar in zijn geboorteplaats begraven is. De reus ligt in het koor der Groote Kerk, waar in de Brouwerskapel zijn maat, met die van den dwerg, door een toetssteentje in den muur aangewezen wordt. Ligt?... Ik zeg te veel! Want na jaar en dag, is zijn graf geruimd en zijn sommige zijner grove beenderen naar het leidsch Museum, andere te Haarlem in het Kabinet voor Natuurlijke Historie van de Maatschappij der Wetenschappen overgebracht.

Zie J. Wolff, *Beschrijving van de Groote of St. Bavo's Kerk te Haarlem*, bl. 133 en volg.

EDELMOGENDEN, C. 328, 344. Zie 77.

Een mooie meid zou, in een herberg, eerlijk zijn, C. 333.

Versregel, naar ik meen, uit een der blijspelen van Langendijk, dien ik niet heb kunnen terugvinden.

Een telg der zon in sneeuwkleedij, C. 279.

The snow-clad offspring of the sun.

Byron, *Prisoner of Chillon*.

EGO TE - MAXIMIS LAUDIBUS MEDICINAE DOCTOREM DICO, CREO, RENUNTIO. Zie 53.

Met den hoogsten lof verklaar ik u, verhef ik u, roep ik u uit tot Doctor in de Geneeskunde.

EICHHORNS (de), C. 31. Zie 59.

De jeugdige gebroeders Eichhorn, te zamen optredende violisten. Johann Gottfried Ernst E. geb. te Coburg, 1822; Johann Karl Eduard E. geb. 1823.

□ιδωλα, C. 17.

Eidóla; schimbeelden.

EKLEKTISCH, C. 184.

Met keuze.

EMBLEMATA, C. 327.

Zinnebeelden. - Of echter Joris Krastem, in zijne hooge geleerdheid, voor wat hij bedoelde het rechte woord gekozen heeft, is de vraag.

EPULAE LAUTAE, C. 256.

Tafelweelden.

ERG BEST ('en - maidje), C. 224, 313.

Erg tot versterking, zoowel van het goede als van het kwade, was in Hildebrands jongen tijd nog kenmerkend *boersch*, maar is langzamerhand tot in andere, en nu zelfs tot de beschaafde kringen der samenleving doorgedrongen, en niets is algemeener dan 'erg lief', 'erg prachtig' van de lippen onzer best opgevoede dames te vernemen. Trouwens het is niet *erger* dan 'vreeselijk lief', 'allerijkelijkst prachtig'!

Erger dan de Cholera, C. 41.

Jenever erger dan de Cholera was de titel van een geschrift, waarmede de voortreffelijke Heldring, in hetzelfde jaar dat de *Camera Obscura* geschreven werd, grooten indruk gemaakt had, en waarmeê hier door Hildebrand eenigszins lichtzinnig een loopje wordt genomen. Een veertig jaar later liet Beets er recht aan wedervaren, als aan het, ‘geharnast betoog, dat de oogen wel openen moest voor de schrikbarende verhoudingen, hier in cijfers voorgelegd, die het *gebruik* van sterken drank in Nederland had aangenomen, en dat den stoot gaf tot alle stappen en pogingen, die sedert tot bestrijding van dit kwaad in het vaderland met vereende krachten gedaan zijn.’

Levensbericht van Ottho Gerhard Heldring, in de Levensberichten van de leden der M. v. Letterk. 1876-77; sedert opgenomen in *Sparsa*. Zie ald. bl. 455.

ERNST, C. 31. Zie 59.

Heinrich Wilhelm Ernst, geb. 1814, te Brünn in Moravië, overl. 1865. Vermaard violist.

EVA (haar), C. 38. Zie 10.

Ex auctoritate Rectoris Magnifici, C. 228.

Na machtiging van den Rector Magnificus (Grootbestierder der Hoogeschool).

Ex merâ conjecturâ, C. 243. Zie 125.

Bij loutere gissing.

Expecto crisin, C. 264.

Ik wacht de crisis (de kentering ten goede of ten kwade) af.

EXTRA-KAARTJES, C. 5. Zie 39.

FACETTES (à - geslepen), C. 89.

Met ruitvormige vlakken.

FENELON, IN HET TREURSPEL VAN DIEN NAAM. C. 195.

M.J. Chénier, *Fénelon of de Kamerijksche Kloosterlingen*, vrij gevolgd door P.J. Uylenbroek. Amst. 1797.

FERRONNIÈRE, C. 142, 158. Zie 7.

‘*Festina lente!*’ *Recte, sed festina!* C. 88.

‘Spoed u langzaam!’ Heel goed; maar spoed u.

FICHES, C. 260.

Rekenpenningen (‘t spaansche *fichas*).

FILTRE. C. 184. Zie PHILTRUM.

Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo. C. 295, zegt Juno bij Virgilius, *Aen.* 7. 312.

Indien ik de hemelgoden niet vermurwen kan, ik zal die van den afgrond bewegen.
Vondel heeft hier:

- *slaapt Jupijn om hoogh, ('k) schen Plutoos geesten aen.*

FLEUVE DU TAGE, C. 30.

Fleuve du Tage,
Je fuis tes bords heureux,
A ton rivage
J'adresse mes adieux!

Rochers, bois de la rive,
 Echo, nymphe plaintive,
 Adieu, je vais
 Vous quitter pour jamais.
 etc.

Fleuve du Tage, ou les adieux d'un Troubadour. Woorden van Joseph B. de Meux (1817); muziek van B. Pollet. Zie de zangwijs in *La Clé d'un Caveau* onder N°. 1709.

FLOS IPSE, C. 116.

Juist het bloempje! - Mr. H.J. Bruis is zijn Terentius nog niet geheel vergeten.
Eun. II. 3.

FOEDRAAL, C. 329.

Los overkleedsel van gewast linnen ter bescherming, bij slecht weer, van den kostbaren vilten hoed.

FRANCE (JEUNE), C. 329, 354. FRANKRIJK (een jonge), C. 327.

Barbe à la Jeune France. Zoo heette men een ringbaardje om de kin, in dagen toen, behalve door heeren studenten, die 't eerst onlangs begonnen hadden, knevels alleen door militairen gedragen werden, volle baarden niet dan door sappeurs.

FRANSCH GEBED (het) C. 33. Zie 42.

Frustra cum morte pugnabis, C. 264.

Vergeefs den dood te bekampen!

GAPERSTEEG, C. 245. Zie 90.

GEEST, (Ze zijn nou nog te druk bezig op de -) C. 311.

De geest, geestgronden, heeten de vlakten aan den

voet der duinen, landzijde, die den naam gaven aan menig dorp, gehucht, landgoed; Oegstgeest, Poelgeest, Uitgeest, Watergeest, enz. Tot graanakkers bebouwd, liggen ze niet open voor de jacht, eer de oogst geheel is afgeloopen.

GELEERDE MAN, C. 330. Zie 87.

‘De *Geleerde Man* placht tot voor weinige jaren een beroemde herberg te zijn, aan den straatweg tusschen Haarlem en Hillegom tegenover de Bennebroekerlaan. Daar hing boven de deur vroeger op 't uithangbord, later op 't glas geschilderd, de man uit, die deftig in 't zwart gekleed [met doctorale kap, tabberd en bef] en met een boek in de hand, een *geleerde* voorstelde, doch daar hij het hoofd door de sporten van een *leer* (ladder) stak, dubbel geleerd was. De herberg was des zomers altijd druk bezocht en het keerpunt der equipages, als zij 's Zondags den Heerenweg opreden. Koning Willem II hield er, toen hij nog Prins van Oranje was, altijd stil om zijn paard drinken te geven en maakte dan een praatje met Jan Duin, den alom bekenden kastelein. De herberg was tevens een *rendez-vous* waar advokaten uit den Haag en Amsterdam te zamen kwamen konfereeren - en natuurlijk ook eten en drinken - want. Jan Duin moest er toch ook eenig voordeel van hebben. Eens waren daar eenigen vergaderd, toen Mr. Aart Veder uit Rotterdam aan zijn *confrères* de vraag voorstelde, hoe zij den naam der herberg in 't Latijn zouden vertalen, zoo, dat de woordspeling bewaard bleef. Men keek op en keek rond

En krabde zich den kop,
En gaf het eindelijk op.

Toen hij, met dien fijnen grimlach, die hem kenmerkte, het antwoord gaf: *Scaliger* - van *scala* 'ladder' en *gero* 'ik draag.'

Van Lennep en Ter Gouw, *De uithangteekens in verband etc.* Amst. 1868. Dl. II, blz. 164.

Ik verneem dat er sedert eenigen tijd een *Nieuwe Geleerde Man* in de Bennebroekerlaan is geopend.

GEND EN LOOS (VAN), VELDHORST EN VAN KOPPEN, C. 93.

Zie 73.

GEPALMD, C. 32.

Palmen noemde men zekere figuren, min of meer in navolging van die in turksche sjaals, op de gedrukte omslagdoeken, destijds door dienstmaagden op haar zondags en door burgervrouwen gedragen.

GIDS (DE), C. 245. Zie 61, 62.

GLUNDER, 76, 100.

Helder, glanzig, met een glans van gezondheid of van genoegten.

GOGEL (het ministerie), C. 60. Zie 32.

GOOCHELBOEKEN, C. 276.

Versta: leerboeken voor de goochelkunst.

GORT (waar de - geogst wordt), C. 308.

Een deskundig lezer heeft mij de opmerking gemaakt dat *gort* niet *geogst* wordt, maar wel *gepeld*.

Voor degenen, die in dit bezwaar mochten deelen, beloof ik het te zullen wegnemen, op hetzelfde oogenblik waarin ik bemerk dat de uitdrukking *wijnoogst* niet meer naar hare bedoeling wordt verstaan.

GRAF IN DE KERK (een - onzen grootouders eene ‘dierbare bezitting’. ‘En toch *dat* moest niet zijn’!) C. 287.

Men dacht er echter voor vijftig jaar nog niet aan, de bezorgdheid voor het schadelijk zijn der dooden voor de levenden, over te brengen op het wonen in de nabijheid van begraafplaatsen in de open lucht. Ook hebben chemische onderzoekingen dit later voor ongegrond verklaard, nadat langlevende doodgravers, op het kerkhof huizende, het reeds lang onwaarschijnlijk hadden gemaakt. Met dat al zijn ook onder ons ernstige pogingen om de lijkverbranding in te voeren, of althans te veroorloven, niet uitgebleven, waartegen, op zijn beurt, prof. Harting is opgekomen, omdat wij de voortbrenging van ammonia niet missen kunnen.

Dat men die crematie in het laatst der vorige eeuw in Frankrijk ernstig gewild heeft, en het denkbeeld ook destijds in Nederland ‘eenigen (alschoon zeer kleinen) bijval en aanhang gevonden heeft,’ wordt herinnerd door de eerste der *Aanteekeningen ter opheldering* van Le Francq van Berkhey's *Lijkgedachtenis van Prins Willem V*, op de volgende versregelen aan het adres der ‘ontadelde Bataven’:

Knielt voor uwe Astaroth, sticht Proserpyn altaren,
 En richt een houtmijt op naar Heidnen wijs en aart:
 Schaamt u, bij 't Christendom, der vaad'ren lijkgebaren,
 En acht de Menschlijkheid geen menschlijke eerbied waard!

GRATIAS, C. 241. Zie 42.

Zie hier een z.g. *gratias* (gratiarum actio) van 't jaar 1827.

Magnifici proceres, quibus est tutela Lycaei
 Credita, praesignes nobilitate viri!
 Arma canant alii, funestaque praelia Martis,
 Arridet nobis Pallas amica magis;
 Sciliset, ut veteres bello petiere coronam,
 Sic nobis studio palma parata datur.
 Hinc quoque tranquillae sectabimur otia Musae,
 Unde omnes semper gloria certa manet!
 Hinc indefessis studiis certare juvabit,
 Ut vincam socios usque labore meos, -
 Interea vobis grates, dum vita manebit,
 Pro tanto, Proceres, munere laetus agam.
 Vivite felices, et laude et honoribus auctis,
 Dum claudat serus lumina vestra dies.

D. i. naar de vertaling van een bijzonderen vriend, ongeveer:

Grootachtbre Vaadren, die de School verzorgt en hoedt,
 Voortreflijk door verdienste en adel van gemoed!
 Wien 't lust, bezinge 't zwaard, de heillooze oorelogen
 Van Mars: ons trekt veeleer Minerva's vriendlijk schoon.
 Bevochten de Ouden in den krijg een lauwerkroon:
 Ons steekt op 't studieveld de groene palm in de oogden.
 Ons streelt het kalm genot, dat ons de Muze biedt,
 En de onontroefbare eer, waartoe ze ons op kan heffen;
 Om deze strijden wij een strijd die niet verdriet,
 Tot we elken strijdgenoot bij d'uitslag overtreffen.
 Inmiddels zij mijn dank u blijde toegebracht
 Voor 't heerlijk eergeschenk uit uwe hand verkregen!
 Leeft, rijker steeds in roem, in aanzien en in zegen,
 En zij dat leven lang, en 't late sterfbed zacht.

De 'heerlijke eergeschenken' (tanta munera) bestonden destijds voornamelijk in oude en verouderde uitgaven

van classici, bij voorraad op veilingen gekocht, in een nieuwen, met het stadswapen gestempelden band.

Dat bij zulke gelegenheid, Curatoren en Rector in gala waren, met den z.g. gekleeden rok met staanden kraag, korte broek, en den daarbij vereischten driekanten hoed, werd door tante Vernooy niet vermeld. Zij was te vol van de gele handschoenen van haar gunsteling.

GREVEDON, C. 102.

P.L. Grévedon, gezegd Henri, vermaard lithograaf en schilder, geb. te Parijs, 1782. Van zijne hand destijds voortreffelijke lithografieën, voornamelijk vrouweportretten, in menigte.

GROENEN, C. 90, 227. Zie 43.

HAARLEMMERMEER, C. 344. Zie 76, 77.

Habitus, C. 33. Gestalte.

HAGELZAK, C. 216. Zie 108.

HALFPINTSFLESCHE, C. 19. Zie op AMPLET.

HALLEY, C. 279. Zie op KOMEET VAN HALLEY.

HANDELSBLAD. C. 235, 294. Zie 65.

HATEM, C. 277. Zie 31.

Staat: AT TAHI, *lees*: at-Ta'i; *staat*: HATIM-AT TAHI, *lees*: Hatim at-Ta'i.

HAZEPATERSVELD, C. 32. Zie 83.

HEEL (een *heele* vrouw), C. 247.

Strak, terughoudend, het tegenovergestelde van meêgaande en tegemoetkomende.

HENGELAAR, C. 345.

‘Een hengelaar kan geen goed mensch zijn, heeft Lord Byron gezegd.’

In een vrij uitgebreide aanteekening op de 106de Stanza van Canto XIII van zijn *Don Juan*, waar hij het visschen met den hengel, in den tekst ‘a solitary vice’ (een eenzaamheids-ondeugd) genoemd, voor het wreedste, het koelbloedigste en het domste der zoogenaamde *sports* (landvermaken) uitmaakt, en met deze woorden besluit: ‘No angler can be a good man’. Hij is echter onpartijdig genoeg hierbij de opmerking van een vriend te laten afdrukken, die verklaard had een hengelaar gekend te hebben, die zoo fijngevoelig, zoo edelmoedig, zoo voortreffelijk van inborst was als iemand ter wereld wezen kon; ‘wel is waar’, had die vriend er bijgevoegd: ‘hij hengelde met geschilderde vliegen’.

HESUCHASTEN, C. 181.

Mystieke monnikspartij in de Grieksche Kerk der 14de Eeuw.

l'Heureux temps que celui de ces fables, C. 275.

O l'Heureux temps que celui de ces fables,
Des bons démons, des esprits familiers,
Des farfadets, aux mortels secourables!
On écoutait tous ces faits admirables
Dans son château près d'un large foyer:
Le père et l'oncle, et la mère et la fille,
Et les voisins, et toute la famille

Ouvraient l'oreille à monsieur l'Aumônier,
 Qui leur faisait des contes de sorcier.
 Voltaire.

HEUSCH, C. 151.

‘*Heusch*, ik had het liever niet.’

Voor: ‘Heusch gesproken, ik had het liever niet.’ Heusch (hovesch) beteekent hoffelijk, beleefd, bescheiden, vriendelijk; vervolgens ook welgemeend, oprecht. Bij sterke verzekering of weerlegging gevoegd, wil het een verzet zijn tegen de verdenking van overmoed of driestheid in 't beweren, of van onbeleefdheid bij de noodzakelijkheid van tegenspraak - en zoo is ‘t is heusch waar,’ z.v. als: ‘t is, heusch gesproken’, of ‘in alle heuschheid’ waar. Vandaar dat *heusch* van lieverlede met *werkelijk* of *inderdaad* is gelijkgesteld, ja ook op zichzelf de beteekenis van waar, werkelijk, wezenlijk, echt heeft gekregen, zoodat gesproken wordt van een heusche sabel, een heusch geweer, een heusch paard - maar dit behoort tot de kinderkamer, en moest er, dunkt mij, blijven.

HEUSDE (VAN), C. 44. Zie 21.

HIKKEN, C. 341.

‘Ik denk dat Arie der al menig ientje ‘hikt het’, d.i. geraakt, gesnapt heeft. - Zie Beets, *Noordhollandsch Taaleigen* in het *Taalk. Mag.* van *A. de Jager*, Dl. II, St. 4, 1840; en J. Verdam, *Tijdschr. voor Ned. Taalen Letterkunde*, 3^e Jaarg. 1883. (Over *Twee Spreukenverzamelingen* enz.)

HILDEBRAND (naam), C. 130. Zie 29.

HILDEBRAND (de baardelooze), C. 10.

‘De voorbarige’ was misschien juist geweest. Maar ‘baardeloos’ was indertijd het altijd wederkeerend bijvoegsel voor jonge letterkundigen, weinig naar den smaak van de *Vaderlandsche Letteroefeningen* en dergelijken; en hoe weinig Hildebrand dit worden kon, heeft bij gelegenheid der 13de uitgave zijner *C.O.* (1882) de heer Dyserinck herinnerd: ‘(zijn) boek (zou) bevallen, het zou de aandacht wekken, maar waarschijnlijk voor korten tijd, en de opgang, die het bij zijn intrede in de wereld maakt(e), (zou) hoogstwaarschijnlijk voor vergetelheid plaats maken;’ enz. (Zie *Hildebrands Camera Obscura*, door Joh^s. Dyserinck, Midd. 1882.)

HILDEBRAND muzikaal? C. 31. Zie 59.

HISTORIE (de), niets anders dan een fabel, waaromtrent men overeenkomt. C. 278.

‘Une fable convenue.’ Fontenelle.

HOED (nationale), C. 19. Zie 3.

HOEK (Eén Van der - en een half dozijn Hazenberg), C. 245.

Destijds boekhandelaars te Leiden.

HOLLANDSCHE JONGENS.

Streelend was mij de toejuiching der Hollandsche moeders ten aanzien van de schets harer kinderen. C. 132.

Zie echter omtrent het misbruik van die schets, het gevoelen van Hildebrand, medegedeeld door zijn ver-

trouwen vriend: *Verscheidenheden*, I^{ste} Dl., bl. 242, 3, van de 2^e Uitgave.

HÖLTY (een lief versje van), C. 1. Zie 124.

Die knabenzeit.

1.

Wie glücklich, wenn das Knabenkleid
 Noch ura die Schultern fliegt!
 Nie lästert er die böse Zeit,
 Stets munter und vergnügt.

2.

Das holzerne Husarenschwert
 Belustiget ihm jetzt,
 Der Kreizel, und das Steckenpferd,
 Auf dem er herrisch sitzt.

3.

Und schwinget er durch blaue Luft
 Den buntgestreiften Ball;
 So achtet er nicht Blüthenduft,
 Nicht Lerch' und Nachtigall.

4.

Nichts trübt ihm, nichts in weiter Welt,
 Sein heitres Angesicht,
 Als wenn sein Ball ins Wasser fällt,
 Als wenn sein Schwert zerbricht.

5.

O Knabe spiel' und laufe nur
 Den lieben langen Tag,
 Durch Darten und durch grüne Flur
 Den Schmetterlingen nach.

6.

Bald schwitzest du, nicht immer froh,
 Im engen Kämmerlein,
 Und lernst vom dicken Cicero
 Verschimmeltes Latein!

1770.

De kenner onzer vaderlandsche letteren herinnert zich hierbij de eerste strophen van Willem van Haren's *Menschelijk Leven*; met name de vierde:

Haast zal men u door strenge meesters leeren
 Wat taal Demosthenes verkondde in Pallas stad,
 En Cicero voor 's werelds Heeren,
 Toen Rome nog de kroon op had.

1762.

HONDSBOSCH, HONDSBOSSCHE ZEEWERING, C. 308. Zie 75.

HOOFD (het -) te Rotterdam, C. 237. Zie 89.

HOOGESCHOOLGEBOUW te Leiden, C. 227. Zie 79, 80.

HOOGWOERDSPOORT te Leiden, C. 344. Zie 78.

HORA AUDITUR, d.i.: Het uur is verstreken; juister: de klok slaat. Zie 46, 52.

HOROSCOOP, C. 123.

De *horoscooptrekker*; want zoo heette de vrij onschuldige wichelaar, bij wien men gezegd werd 'zijn horoscoop te trekken'; was, tot dat hem later met 'rijfelaars' en dergelijken bij advertentie verboden werd daar te verschijnen, in Hildebrands jeugd een vaste figuur op de kermis. Hij plantte er zijn tafeltje, schikte daarop zijn geheimzinnigen toestel in orde, beschreef, des aangezocht, met een radde tong en in ééne adem, uw uitwendigen en inwendigen mensch, naar uitwijzen van een der, toen nog maar zeven, planeten, onder welker heerschappij gij bleekt geboren te zijn; vertoonde den jongeling het beeld der toekomstige geliefde, blozend als een appeltje, vrij wat gedecolleteerd, in een hoogrood, hooggeel, of helblauw gewaad, met een parelsnoer om den hals en een goud horloge op zij, en der jongedochter den aanstaanden vrijer - hoe uitgedost,

is mij natuurlijk verborgen gebleven - in een dikken koperen kijker, staande op een voet van hetzelfde metaal; verkondigde met klepelslag het getal kinderen, waarin het echtverbond zich zou hebben te verheugen; en stelde u ten slotte eene omstandige opgave uwer toekomstige persoonlijke lotgevallen in een behoorlijk gedrukt blaadje ter hand. Dit alles voor de onevenredige som van zeker niet meer dan een enkelen stuiver.

HOUT (Haarlemmer), C. 19. Zie 82.

HOUTBRUG (Rotterdam), C. 246. Zie 90.

HOUTEN MANTEL, C. 140. Zie 6.

HOUTEN PLUIM, C. 166. Zie 6.

HUFELAND, C. 261. Zie 22.

HUILEBALK, C. 49.

Vilten rouwhoed met ronden bol en zeer breeden slappen rand, die van voren met een zwart koordje, waarvan de drager het einde in de hand hield, omlaaggehaald, zijn aangezicht, droevig of niet, verborg, en reeds op zichzelf, in zijn langzaam golvende bewegingen, een indruk van treurigheid gaf. In de dagen van Keesje's jeugd werd hij door al de lijkvolgers, later en nog steeds door den voerman van den lijkwagen gedragen. Ook placht, bij het rondzeggen van het overlijden eens aanzienlijken, een der dienaren des huizes, met rouwmantel, rouwbef, en dien hoed op het neergebogen hoofd langzaam voortschrijdende, het midden der straat te

houden. Dit was de eigenlijke huilebalk, naar wien de hoed zijn naam had.

HUMANIORA, Zie 57.

De letterkundige wetenschappen.

HYBRIDISCH, C. 283.

Tweeslachtig. Van tweeërlei afkomst, z.a.b.v. een muilezel. De Romeinen noemden niet alleen het kind van een romeinschen vader bij een barbaarsche vrouw, maar zelfs van een griekschen vader en romeinsche moeder (zie Horat. *Sat.* 1, 7, 1-3) een *hybrida*.

HYDROGENIUM, C. 92. Waterstofgas.

HYDROSTATISCH, C. 103.

Waterwichtkundig.

‘*Ik wil niet dat mijn stervensmaar*’ enz. C. 285.

I would not mar one hour of mirth,
Nor startle friendship with a fear.

Byron, *Euthanasia*.

IMMOBILIS IN MOBILI, C. 186. Onbewegelijk temidden van het bewegelijke,

(‘Gerust in 't woeden van de baren’)

was de spreuk van den Grooten Zwijger, bij het zinnebeeld van den IJsvogel wiegelende op de golven, den ‘Oranje-Halcyon’, als Da Costa zingt.

Incredibile dictu, C. 228.

Ongeloofelijk om te zeggen.

INCROYABLES, C. 125.

Naam in de dagen van het Directoire aan een zeker slag van pronkers gegeven, die zich in hunne kleeding toelegden op het buitensporige en belachelijke, en sedert op huns gelijken toegepast.

‘*Ingenuas didicisse fideliter artes. C. 20.*

Emollit mores nee sinit esse feros.’

Ovidius, *Ep. ex. Ponto*, II, 9: 47, 48.

d.i.:

Zich trouw aan wetenschap en fraaie lettren wijden

Verzacht de zeden en doet al wat ruw is mijden.

IN MEMORIAM, C. 270. Ter gedachtenis.

‘IN OTIO CUM DIGNITATE’, C. 167.

In ruste met waardigheid.

INSTITUUT (4de Klasse van het Koninklijk Nederlandsch), C. 44. Zie 57.

JAAGT UW LOOD DOOR HET VOORHOOFD DER TIJGERS, C. 18.

Slechte raad. Een beter schot, immers waarbij de kostelijke huid het minst geschonden wordt, is achter het schouderblad, door het hart. Onze (en iedermans) zuid-africaansche stamgenooten hebben dat schot vast, als zij jacht maken op den luipaard die, niet zonder door hen als een *kat*, een *laffe ding* geminacht te worden¹⁾,

1) Een leeuw geven zij daarentegen den eernaam van een *trotse skepsel*.

in hunne woeste streken voorkomt. Het komt er maar op aan er, zooals zij het uitdrukken, *korrel op te krijgen* (ze onder 't vizier te hebben).

JABOT, C. 59.

Borststrook van een mans-overhemd.

JACOBIJNENSTRAAT (school in de), C. 5. Zie 40.

JAGER (de dichtstbijzijnde van geheel Holland), C. 317.

Zie 108.

JEAN PAUL, C. 34. Zie 25.

JEUNE FRANCE, JONGE FRANKRIJK. Zie op FRANCE.

JOSAPHATS (dal) C. 341. Zie Joël 3: 2, 12.

JURE MEO. JURE SUMMO. Zie 48, 52.

Uit kracht van mijn recht. Naar mijn hoogste recht.

JUS GLADII ET PILEI, Zie 47.

Het recht van zwaard en hoed.

KAARS, C. 24. Zie 111 en vgg.

KAARTJES (extra), C. 5. Zie 39.

KACHELS (toen er nog zoo geen - waren), C. 279.

Immers niet zoo als men ze later het open haardvuur meer en meer heeft zien verdringen. Die de afbeelding van een kachel wil zien, zoo als onze betoëvergrootvaders die reeds (edoch van aardewerk,

als de naam ook eigenlijk medebrengt) kenden, hale zijn Jan Luyken († 1712) voor den dag en zie ‘Figuur IX’ van zijn *Leerzaam Huisraad*.

KALMINK (een kalminken rok), C. 204.

Kalamink, Kalmink, ‘zekere wollen stof, aan de eene zijde geglansd als satijn, meer gestreept dan gebloemd’. Van Dale, *Woordenb.*

KARREPOETSMUS, C. 324. Zie 11.

KASTIE (Hij speelt), C. 1.

Kastie, een levendig balspel, tusschen, naar mij voorstaat, niet minder dan een viertal spelers. Aan de afleiding van den naam waag ik mij niet (zie *Bilderdijk, Nieuwe Verscheid*. 192, 4); doch wie vraagt er ook naar, onder de heerschappij van *crocquet, cricket, en lawn-tennis*.

KEETJE (Het Noord-Brabantsche Meisje), C. 332 en volgg.

Zie 94, 5.

KETSEN, C. 314. Zie 107.

KIEL (blauwe), C. 2. Zie 15, 16, 17.

KINDERGLAS, C. 49. Zie op AMPLET.

Klap (het onderscheid tusschen een *schoffel* en een), C. 2.

Zie op OOTJE KNIKKEREN.

Klein, klein kleuterke! enz., C. 273 (*Vooruitgang*).

Dit motto plaatste de schrijver boven de tweede

verschijning van dit stukje, ten jare 1840, in *Proza en Poëzie*, na de eerste in 1837 in *De Gids*. De booze wereld, in haar argwaan, wilde er een toespeling in zien op den man, die in 1838 dat stukje wat gehavend had, en niet groot van persoon was; maar hijzelf, in zijn eenvoudigheid, had er niets in gevonden dan een kort begrip van den inhoud en de strekking van zijn opstel.

Het kinderdeuntje, daar het aan ontleend was, vindt men in zijn geheel bij Van Vloten, in de door hem uitgegeven *Nederlandsche Baker- en Kinderrijmen* (1874, 3^e dr., bl. 39).

Trouwens wie is kind geweest of heeft kinderen, die het niet kent? Dat het met geringe wijziging ook nog steeds in Westphalen, in Brandenburg, in België en in het vlaamsch gedeelte van Frankrijk gezongen wordt, zal ieder niet weten, maar blijkt uit de verzamelingen van volksliederen van Kretzmer (*Deutsche Volksl.* N°. 117), Willems (*Vlaemsche Volksl.* N^o. CCLIV), Coussemer (*Chants Popul. des Flamands de France*, N^o. CXL).

KLOMPERTJE EN ZIJN WIJFJE, enz., C. 84.

Zie op DANS, NONNEKE, DANS.

KOCK (Paul de), C. 197. Zie 31.

KOEGRAS (woestijn van het), C. 308. Zie 75.

KOEKAMP, C. 24. Zie 83.

KOEK EN EI, C. 170. Zie 126.

KOEKSMAKKEN, C. 100. Zie op SMAKBORD.

KOMEET VAN HALLEY, C. 279.

De sedert naar Edmund Halley († 1742) genoemde komeet van 1682, door hem 1758 weergewacht en ook verschenen, was overeenkomstig den door hem berekenden omloopstijd, in Nov. 1835 weder aan den hemel gezien.

KONINGSTEEG (Rotterdam), C. 245. Zie 90.

KORNET, C. 25. Zie 9.

KRUISLINTEN (schoenen met), C. 25. Zie 9.

KRUSEMAN (J.A.), C. 293. Zie 58.

Portretschilder, † 1862.

KONST- EN LETTERBODE, C. 294. Zie 64.

KUIFBAL, C. 237. Zie 123.

LAADSTOK, C. 342. Zie 107.

‘Laat hem komen als hij kan’. C. 15.

‘Pietje, zoo gij niet wilt deugen,
Dan verschijnt de zwarte man.’

‘Klaasje, foei! dat is een leugen!
Laat hem komen als hij kan!’

Wie herinnert zich deze regels niet nog uit zijnen, in weerwil van de beschouwingen van den terecht geliefden De Génestet, door het tegenwoordig geslacht nog niet geheel terzijdegestelden Van Alphen?

‘LAAT STAAN UW HUMOR’, C. 34.

Toespeling op de zinspreuk van een matigheidsgenootschap: ‘Laat staan uw glas’.

LADING (gezwinde -; in vier tempo's), C. 87. Zie 106, 7.

LAFONT, C. 31. Zie 58.

Charles Philippe Lafont, geb. te Parijs 1781, overl. 1839. Vermaard violist.

‘LANGE BLONDE JONGEN’ (een zeer), C. 51.

Met deze omschrijving was gemelde Nicolaas kort geleden in het boekbeoordeelend gedeelte van het destijds te Rotterdam uitgegeven *Letterlievend Maandschrift* aangeduid.

LANGE-HOND (een schoone), C. 146.

Windhond.

LANGE LINTEN (schoenen met), C. 11. Zie 9.

LANTAARNVULLER, C. 238. Zie 111.

LAST, MUD, SCHEPEL, KOP, MAAT, C. 78. Zie 37.

LATIJN (het), C. 228. Zie 44, 45, 46.

LEESKABINET (het), C. 245. Zie 63.

LEESMUSEUM (het), C. 244. Zie 90.

LEIDEN in de vergaderzaal der Edelmogenden, C. 344.

Zie 77.

LET SPELEN, C. 220.

Het zelfde als *krijgertje* spelen. Die, waar men 't

zoo noemt, de *krijger* is, is dan de *let*; waarschijnlijk zoo geheeten omdat hij zijne speelgenooten *letten* moet (*beletten*, vg. wat let me?) *honk* te bereiken.

LETTEROEFENINGEN (de), C. 245. Zie 62.

LINKSCHE PEN, C. 8. Zie 38.

De tegenwoordige z.g. penhouders zijn noch linksch, noch rechts; zij handen iedereen of - niemand. Maar de gans, van wie een leesboek van die dagen ons leerde, dat zij 'eens het Kapitoool van Rome had gered, Den mensch een smaaklijk voedsel schonk en veëren voor zijn bed,' en niet noodig had te leeren dat wij met haar slagpennen schreven, had, gelijk al het gevleugeld geslachte, een rechter en een linker wiek, en de pennen aan eerstgenoemde ontleend - wij noemden ze *schachten* - handden menig onzer vrij wat beter dan die uit de andere, daar wij den naam van *boutjes* aan gaven. De *lange schrijfpennen* op den inktkoker van Dr. Deluw's spreekkamer (C. 105), waren zonder twijfel *schachten*, en met de veëren er aan.

LODEREINDOOSJE, C. 171. Zie 105, 6.

'LOGEMENTEN' (de), C. 25. Zie 83.

LUIFEL VAN HAAR HOED, 237, 245. Zie 4.

Wat de LUIFELS AAN DE HUIZEN betreft. Zie 5.

Reeds in Januari 1840 zong van Oosterwijk Bruin in zijn *Liedje* van eenen van eene verre reis terugkeerden Amsterdammer (*Muz. Alm.* 1841):

Waar eens luifels waren
In de winkelstraat,

Zie ik nu pilaren
Groot in tal en maat, enz.

LUSISSE PUDET, C. 267. Ik schaam mij gespeeld te hebben.

‘Had hij moeten weigeren? Dan zou het toch waarlijk geweest zijn: *luisisse pudet*’.

Niettegenstaande deze verklaring, in Oct. 1851 inde derde, *vermeerderde* uitgave, afgelegd, bleef men in zekere kringen steeds beweren dat Hildebrand groot berouw had de *Camera Obscura* geschreven te hebben. In 1854 vroeg men hem in Vlaanderen nog, of het waar was dat hij het voor ‘een bekoring, een tentatie van den booze’ was gaan houden, en in 1871 meende de heer en mr. P.S.A. Limburg Brouwer de Italianen, voor zoover zij in de nederl. letterkunde belang stelden, te zijnen opzichte te moeten waarschuwen: ‘le sue tendenze aliquanto mistiche sembrano avere esercito una funesta influenza sopra il suo spirito veramente umoristico di un tempo’; waartegen Dr. J. van Vloten, boven alle verdenking van mistieke sympathieën verheven, de goedheid had op te komen¹⁾.

LUSTRA, meerv. van LISTRUM. Zie 81. Bij de Romeinen tijdperken van vijf jaar.

LUX LUDO. Licht tot het spel. Zie Titelblad.

LIJN (op en tusschen de), C. 279.

Een schrift op en tusschen de lijn onderstelt *geschept* hollandsch papier, met zichtbare waterlijnen.

1) J. van Vloten, *Nederland aan Italië voorgesteld*. Aan Mr. P.A.J. Limburg Brouwer, ter zake van zijn: *Il movimento intellettuale in Olanda*. Firenze, 1871.

MACAIRE (ROBERT), C. 197. Zie 30.

MACKINTOSH, C. 330. Zie 11 (alwaar ongelukkigerwijze de *k* is achtergebleven).

MACQUELIJN, C. 231. Zie 21.

MAGNA FUNERA, C. 289.

Plechtige officieele begrafenissen.

MAGOTS, C. 141.

Koddige Sineesche figuren van porcelein. (De naam, daar de groote kunstkennis van den grooten Lodewijk XIV de voortbrengselen der hollandsche schilderschool mede vereerde.)

MARABOE's, C. 153. Zie 6.

MARKEN (het eiland), C. 338. Zie 93.

MATHESIS-EXAMEN IN 'T LATIJN, C. 44.

Te Leiden werd het reeds toen in 't Hollandsch afgenomen, gelijk ook de lessen van prof. J. de Gelder in de moedertaal gegeven werden. Maar te Utrecht, waar J.F.L. Schröder van 1816-1844 Matheseos et Philosophiae Naturalis professor was († 1845), hadden Petrus Stastokius Jr. en zijne tijdgenooten dat onderwijs in 't Latijn genoten, om daarvan op hun tijd ook in 't Latijn rekenschap te geven.

‘MATRIBUS PULCRIS FILIAE PULCRIORES’, C. 184.

Nog schooner dochters van zoo schoone moeders.

Zie Horat. *Carm.* L.I. 16.

O matre pulcrâ filia pulcrior.

MÉDECIN MALGRÉ LUI, C. 277.

Molière, *Le Médecin malgré lui*, Act. II, Sc. 6.

Géronte: - Il me semble - que le coeur est du côté gauche, et le foie du côté droit.

Sganarelle: Oui; cela était autrefois ainsi: mais nous avons changé tout cela, et nous faisons maintenant la médecine d'une méthode toute nouvelle.

MEDEKLINKERS (de veranderde uitspraak van de namen der), C. 9.

Volgens de leerwijze van Prinsen: be, de, fe, in plaats van bé, dé, effe, enz.

MEMENTO MORI, C. 320.

Gedenk te sterven.

MÉNAGÈRE, C. 171. Zie 106.

MENNISTE HAARLEM, C. 27. Zie 83.

METROPOLIS, C. 350.

Naar de beteekenis, *moederstad*; naar het gebruik, *stad die hoofdplaats en een middelpunt* is.

MEVROUW (de zeer modieuze gade van den makelaar, de eenige - van de partij), C. 61.

Eigenlijk was het in die dagen voor vrouwen van haar stand nog op het randjen af zich *mevrouw* te laten noemen. De algemeene betiteling was in den burgerkring *juffrouw*; ook de predikantsvrouw werd zoo genoemd, tenzij haar man ook Doctor in de Godgeleerdheid was. *Mevrouw*, eerst na prins Willem III opgekomen, was in 't laatst der 18^e eeuw nog een

zeer voorname titel; *juffrouw*, in de 17^e, nog aan den adelstand verknocht, en de gewone benaming, waarmee men destijds elke burgerlijke vrouw van aanzien begroette, *grootje*; *grootje Bicker*, *grootje Pancras*; burgemeestersvrouwen. De gewone titel voor gehuwde vrouwen in lageren stand was toen *vrouw* of *moêr*. (Zie Bilderdijk, *Verkl. Geslachtl.* op het woord GROOT.)

MILLE ET UNE NUITS, C. 275.

Les Mille et une Nuits, contes arabes, traduits en français par Antoine Galland († 1715), professeur d'Arabe au Collège de France. Paris, 1704-1708.

(Zie het belangrijk opstel van prof. M.J. de Goeje, *De Arabische Nachtvertellingen*, in *De Gids* voor Sept. 1886, bl. 386-418.)

De man, van wien C. 275 vermeld wordt dat hij ze ‘sedert onheugelijke jaren dagelijks las,’ was Van der Palm; na den eten, vóór zijn dutje.

MIMOSA NOLUS MI TANGERE, voor: *noli me tangere*: raak mij toch niet aan! C. 161.

MINGO, MINGAUD, C. 47. Zie 27.

't Misvormde lijk van 't uitgebloeide Schoon, C. 283.

Da Costa. *Voorzienigheid*. Inleiding.

MINIMA.

De allerkleinste hoeveelheden.

MOEDER DE GANZEN, C. 35, 273.

De *Vertellingen van Moeder de Gans*, waren een vertaling van Perrault's *Contes de ma mère l'Oye* (1697);

kleine verzameling van volkssprookjes, zooals er sedert, door de Grimm's en anderen, grootere en betere geleverd zijn.

MORGENROOD EN AVONDSCHMERING, C. 215. Zie 66.

MOUWEN (wijë), C. 322. Zie 7.

MOZART, Zie 58.

J.C.W.A. Mozart, † 1791.

MUILEN, C. 38. Zie 10.

Multis ille bonis flebilis enz. C. 270.

Zijn dood gaf velen braven stof tot weenen,
Met grooter smart dan mij, niet eenen!

Horatius, *Carm.* I, 24, 25, met verandering van *tibi* (u) in *mihi* (mij).

MUNT (de), C. 22, 29. Zie 91.

MUZEN-ALMANAK, Zie 66.

Mijn leeren is spelen, C. 9.

Van Alphen, *Kindergedichten*.

Nagelaar, C. 2. Zie op OOTJE KNIKKEREN.

NAPOLEON BUONAPARTE (woorden van), C. 240.

Il n'y a rien qui refroidit tant que l'enthousiasme des autres.

NATIONALE HOED, C. 19. Zie 3, 4.

NATURA ARTIS MAGISTRA, C. Voorr. V. De natuur, leermeesteresse der kunst. Zie 92, 93.

Naturae se superantis opera, C. 287.

Pronkstukken, waar natuur zich zelve in overtreft. Van Huig de Groot gezegd in het dicht van Petrus Burmannus Secundus op zijn grafteeken in de Groote kerk te Delft.

NEEPJESMUTS, C. 59. Zie 9.

NESKHEIT (het Hooftiaansche), C. 34.

Nut is neskheit bij de maet.

Hoof. Uitg. Leendertz, 2: 238¹⁾.

‘*Neskheit*. 't Geen de Engelschen *humor* noemen. Het beteekent *nat*, *vocht*, en staat over tegen *droogte*! Zie zes regels lager:

[Des met grillen van de gekken
 Wijsheits drooghte wel te spekken,
 Recht is dat men zich verpijn.
 Als z' in reên gepepert zijn.]
 Bilderdijk. (*Aant. op*) *Hoofds Gedichten*, 3: 254.

NEUROSÆ, Zie 51.

Zenuwaandoeningen.

NIEUWE WERK, C. 237. Zie 89.

Non missurae cutem. C. 262.

‘Hier’ - roept de welwillende verklaarder van een kleine vijftig latijnsche woorden en uitdrukkingen in de *C.O.* voorkomende, in de *Kleine Courant: De School-*

1) Leendertz verklaart: ‘melligheid met mate is nuttig.’

wereld van 17 Maart 1887 uit - ‘Hier kan ik niets van maken; *cutem* is geen Latijn, en de geheele uitdrukking is dat ook niet. Hij meent waarschijnlijk: ‘niet aderlaten.’

Maar zie bij Horatius, *Ad Pisones*, den laatsten regel:

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

d.i.:

Bloedzuiger laat niet af tenzij van bloed verzaad.

NOP HEBBEN (de zaligheid van het), C. 345.

Het *beet* hebben, dat door het onderduiken van den dobber verraden wordt. Ook deze uitdrukking bleek mij niet algemeen bekend te zijn. Van Dale vermeldt ze in zijn woordenboek niet. Men is toch, hoop ik, het ‘*Treck als 't nopt*’ van vader Cats nog niet vergeten?

‘*Nu kan ik al lezen, zei kleine Piet.*’ C. 9.

Zoo luidde in Hildebrands schooltijd de eerste volzin van het eerste leesboekje, dat men na de *Spa-a* te genieten kreeg. De titel was: *Nieuw Spel- of Leesboekje, ten gebruike der scholen, door N. Anslin Nz. Derde Stukje*. Het schijnt nog altijd in bloeiend gebruik te wezen. Vóór mij ligt de 36ste druk, 1885.

O. (Het dorpje) - is zoo weinig uitgestrekt, dat het zelfs geen kerk heeft. C. 290.

Wel te weten, geen protestantsche met een toren, in wiens plaats men er destijds nog een houten klokhuis met een uurwerk zag. Maar hoe was het mogelijk dat Hildebrand, dit schrijvende, het zedige roomsche

kerkje kon vergeten, dat er wèl was, en zijn goedhartigen pastoor, die een populair karakter was, vóór wiens pastorie een welonderhouden tuin lag, met meer dan eene aardigheid naar ouden stijl, en een levend aapje op één stok, dat alle voorbijgangers en ook hem, Hildebrand, steeds deed stilstaan! Poenitet eum peccasse¹⁾. Eigenlijk maakt het dorpje O(verveen), vroeger Tetterode, slechts een onderdeel uit van de alles behalve ‘weinig uitgestrekte’ gemeente Bloemendaal (weleer Aalbrechtsberg), in wier kom de protestantsche kerk staat, en omvat deze ook de Vogelenzang, waar ook weer een roomsche kerk gevonden wordt. De kleine roomsche kerk te O. heeft reeds sedert lang plaats gemaakt voor een veel grootere, waarop wèl een toren, die het oude klokhuis overbodig heeft doen worden en doen verdwijnen.

Omnia mea mecum porto. Zie 116.

'k Draag al het mijne bij mij.

ONAGERS (zet uwe tanden in het oor van), C. 18.

De *onager* is de wilde ezel, dien de Tartaren wegens zijn lange ooren *dschiggetei* noemen. Dat hem in die ooren te bijten het middel zou kunnen zijn om het anders ontembare dier te temmen, is een denkbeeld, mij uit de lectuur van *Le Robinson Suisse* (zie ZWITSERSCHE R.) bijgebleven. T. III, 95, 103.

ONDEROM, C. 100. Zie 9.

OORTJESBAND, C. 42. Zie 104.

1) De zonde doet mij leed.

OORTJESBROODJE, C. 345. Zie 104.

OOSTERHOUT, C. 333. Zie 94.

OOTJE KNIKKEREN - EEN SCHOFFEL EN EEN KLAP - NAGELEN - EEN NAGELAAR, C. 2.

Ootje knikkeren. Hierbij is het te doen om elk op zijn beurt, en die duurt voort totdat men mist, zooveel mogelijk knikkers, die in een kleinen kring (○), door de speelgenooten *ingezet* zijn, daar uit te knikkeren.

Een *schoffel en een klap*. Een *schoffel* is de beweging, die men aan een knikker geeft, door hem met den achterkant der aaneengesloten vingers een zet te geven; een *klap*, het gewone raakschieten.

Schoffel en klap komen vooral te pas bij het zoogenoemde *druipen*, een knikkerspel, dat aldus ging, en wellicht nog gaat:

A, overeindstaande, houdt met uitgestreken arm, een knikker van B en een knikker van hemzelve losjes boven elkander tusschen den duim en de twee voorste vingers, en laat ze te zamen op den grond vallen (*druipen*). Zij botsen daar en stuiven wijder of dichter uiteen. Nu moet de eene met den anderen geraakt worden. B vraagt 'in hoe velen?' - A antwoordt, naarmate van den afstand: 'in een klap', of 'in een schoffel en een klap', of zoo de afstand zeer groot is 'in twee, of in drie schoffels en een klap'. Acht B de taak te zwaar, zoo zegt hij: 'Haal op!' en A moet het zelf maar doen. In het andere geval heet het uit zijnen mond: 'Zitten!', en hij onderneemt het. De twee knikkers zijn de prijs van het raken.

Nagelen, een nagelaar. Die naar den eisch knikkert, schiet den knikker met den knokkel van den duim, waarop hij hem, zoo lang hij mikte, met den top van den wijsvinger stevig gekneld hield, op zijn doel af. Die dit niet leeren kan, klemt den knikker tusschen den gebogen wijsvinger en drijft hem met den *genagelden* duimtop, zoo krachtig het op die wijze mogelijk is, vooruit. Het is het rechte niet, en werd in Hildebrands knikkertijd, door die beter kon, met minachting *nagelen*, en hij die 't niet verder bracht, een *nagelaar* genoemd.

OPEN REDEN (uit een), C. 190.

D. i. zonder denkbare reden of aanleiding; zonder dat bleek, waarom; de plaats der reden openblijvende (vaceerende).

OPGAAN, C. 217.

Oprijzen. (Jagersterm.)

OPLEUKEREN, C. 309, 357.

Z. v.a. opvroolijken, wat op doen leven, op doen helderen; eigenlijk wat verwarmen, opwarmen.

OPRUIMING (de groote), C. 49.

Tusschen 1822 en '24; als de stedelijke toelagen ter tegemoetkoming der onder de fransche heerschappij plaats gehad hebbende *tierceering* aan de weeshuizen toegekend, werden ingetrokken, zoodat de administratiën bedacht moesten zijn op middelen van bezuiniging, waarbij het aanbod van de Maatschappij van Weldadigheid ter overplaatsing van verpleegden in hare pas gestichte koloniën welkom wezen moest.

OSSEKOP BIJ RIVÉ, C. 329. Zie 79.

O TEMPORES! O MORA! C. 328.

Aldus Joris Krastem, voor *O Tempora! O Mores!* d.i. O Tijden! O Zeden! Cicero, *In Catilinam*, Or. 1.

O! weggerukte in schoonheids bloei. C. 285.

Oh, snatch'd away in beauty's bloom.

Byron, *Hebr. Melodies*.

Où peut-on être mieux? C. 66.

Er volgt 'Qu'au sein de sa famille?' De muzikale olifant meende daarmee echter niets kwaads, zoo min als het orkest, dat op zeker heeren-diner dezelfde melodie begon te spelen, op het oogenblik dat de *zwijnskop* op tafel kwam. De woorden (voor quartet geschreven) dagteekenen van 1769 uit de *Lucile* van Marmontel, muziek van Gretry. Zij hebben een historische beteekenis gekregen door bij meer dan ééne gewichtige gelegenheid gebruikt te zijn; o.a. te Versailles, 15 Juli 1789. De Restauratie stempelde ze voor de Bourbons tot een koningsgezind volkslied.

Où peut-on être mieux
Qu'au sein de sa famille?
Tout est content, Le coeur, les yeux;
Vivons, aimons
Comme nos bons aïeux!

Zie Grove, *Dictionary of Music*.

OVERRIJWAGENS, C. 238. Zie 88.

OVIDIUS (naar de uitdrukking van), C. 139.

Misschien stonden hierbij (doch dan niet al te nauw-

keurig) de volgende regels uit de *Tristia* (IV, 8, 1, 2) voor Hildebrands geest:

Jam mea cygneas imitantur tempora plumas,
Inficit et nigras alba senecta comas.

PAKJE POEIERS, C. 49.

Vóór het in gebruik komen der tegenwoordige kartonnen schuifdoosjes, werden in de artsenuwinkels de poeiers met voorbeeldige netheid voor de aanzienlijken in z.g. goudpapier, voor de burgerlieden in z.g. sitspapier *gepakt*.

PARTES ESSENTIALES, C. 34.

De gewichtigste deelen; in ‘de kennis der kruiden’: de geslachtsdeelen.

PASSEDIEZEN, C. 295.

Teerlingspel, waarbij het te doen is om met drie dobbelsteenen, waarvan er twee gelijk getal oogen moeten toonen, boven de *tien* te werpen.

PAUKENSLAGERS (onder de -, in dit opzicht de crimineelste), C. 31.

De Lantaarn, 1885 N°. 2, duchtende dat Hildebrand te laag op paukenslagers mocht nederzien, deed hem opmerken dat ook Adolphe Adam paukenslager geweest is.

PAVILJOEN (het), C. 25. Zie 84, 85.

PAXTON (Sir Joseph), C. 360.

Joseph Paxton was opzichter van de vermaarde tuinen van het landgoed Chatsworth in Derbyshire, toebehoorende aan den hertog van Devonshire, waar men

de uitgebreidste van alle perzikboomen, en de ruimste aller in Engeland bestaande *serres* (hothouses) vindt. Dit glazen huis, 200 voet lang en 105 breed en omvattende ongeveer een *acre* gronds, hetwelk, bij haar bezoek aan den hertog, zijn dubbele deuren ter weerszijde voor het rijtuig van koningin Victoria opende, om haar over het breede middelpad tusschen de hooge palmen en boomvarens te doen doorrijden, bracht hem op het denkbeeld van het sedert zoo genoemde *Crystal Palace*, waarin ten jare 1851 de eerste ‘wereldtentoonstelling’ in het Hydepark te Londen gehouden is, en dat nog altijd te Sydenham als een gebouw voor doorloopende tentoonstelling, enz. enz. dienst doet. Het was voor het indienen van het door hem met zoo schitterenden uitslag uitvoerbaar gebleken plan, dat deze hertooglijke opperhovenier door zijne koningin tot *baronet* verheven werd. - Zoowel de serre van Chatsworth en de woning van Paxton als de tentoonstelling in Hydepark en het *Crystal Palace* te Sydenham behooren tot Hildebrands latere reisherinneringen.

Pectus quod disertum facit (een) C. 16.

Een hart dat welsprekend maakt.

PELIKAAN C. 17.

‘Schoon zinnebeeld der moederliefde’, en in het algemeen voor zelfopofferende liefde, bepaaldelijk ook voor die des Heilands, van ouds gebruikt, volgens de fabelachtige voorstelling, waarbij deze vogel zich de borst zou openpikken om zijne jongen te voeden met zijn hartebloed.

PESTALOZZI, C. 9.

Joh. Heinr. Pestalozzi, geb. 1746, gest. 1827, zwitsersch kinder- en volksvriend, wiens opvoedkundige werkzaamheid en geschriften van grooten invloed zijn geweest op de verbetering van het volksschoolwezen in zijn, en in vele landen van Europa.

PHILOZOÏSCHE BOER, C. 224.

Beestlievende boer.

PHILTRUM, C. 184. Minnedrank.

PIETJE (een), C. 90. Zie 101.

PLAK (een ontzettende), C. 6. Zie 36.

PLANTAGE, C. 237. Zie 89.

PLEIN (Haarlem), C. 24. Zie 82.

POP (van de man een), C. 331. Zie 103.

POSTHOORNSTEEG (Rotterdam), C. 245. Zie 90.

POTDEVIN, C. 182.

M.J. Potdevin, geb. te Amsterdam 1798, ald. overl. 1866. Hoornist.

POTGIETER in zijn tweede deel van 'Het Noorden', C. 2.

Het Noorden in Omtrekken en Tafereelen, door E.J. Potgieter. Het 1^e Dl. had in 1836 het licht gezien; het 2^e volgde eerst in 1840.

POTHUIS (een schoenmakers-) *lees*: schoenlappers-, C. 106.

Ook de pothuizen verdwijnen in de steden en in de woordenboeken. Winschootens Seeman heeft: ‘*Pothuis* beteekent in 't gemeen een huisje dat rond en als een *pot* besloten is; gelijk de pothuysen zijn daar de schoenlappers in zitten; *is de schoenlapper niet in zijn pothuis?*’ - Zie o. 't w. Harrebomée, *Spreekwoordenboek*.

POTJESLATIJN, C. 161. Zie 46.

PRANDIUM, C. 330.

Eerste ontbijt.

PRIMUS, C. 241. Zie 42.

PRINCIPIUMS NONCENTIUMS, C. 328.

Verkeerd, voor *principia nocentia*; schadelijke kiemen.

PRINSEN. Zie 38, 39.

PRINSEN (de leerwijze van), C. 3. Zie 40.

PROPAEDEUTISCH examen. C. 233. Zie 44.

Het examen in de tot de vakstudie voorbereidende wetenschappen en talen.

PROPTER MAGNAM DOCTRINAE PRAESTANTIAM, C. 228.

Wegens uitnemende geleerdheid.

PROVINCIALE GENEESKUNDIGE COMMISSIËN, C. 326.

De Provinciale Commissiën van Geneeskundig Onder-

zoek en Toevoorzicht, destijds met het examineeren van chirurgijns, plattelandsheelmeesters, apothekers en drogisten, en het toezicht op de uitoefening der geneeskunde en de artsenuijkwinkels belast.

PROVINCIEËN (toen was 't nog zeventien), C. 7.

Op den 1sten Januari van 't jaar, waarin de *Camera Obscura* voor 't eerst in druk verscheen en het opstel, waarin deze woorden voorkomen, geschreven werd, was het sedert Oct. 1831 voorgesteld tractaat van *Vierentwintig Artikelen*, eindelijk met eenige wijziging aangenomen. De scheiding tusschen Noord- en Zuid-Nederland, sedert Nederland en België, had daarmede haar beslag.

PRUISISCH (niet - in de stad), C. 192.

De bedoeling van de koomenijsvrouw is te zeggen: *niet plus*. Indien Van Dale's verklaring van '*het zal pruisisch zijn*, door *het zal niet goed afloopen*, juist is (Woordenb. op het w. PRUISISCH), dan zegt zij juist het tegendeel van hetgeen zij wil zeggen, hetwelk trouwens zulken lieden meer gebeurt.

PUBERTAS, C. 327.

Manbaarheid.

PUISTJE VANGEN, C. 5, 74.

Hetzelfde als *beldeurtje spelen*, d.i. aanschellen en op den loop gaan.

PUNTJES (schort met) C. 25. Zie 9.

PURPEREN MANTEL, C. 140. Zie 6.

PUT (de), C. 54. HET ALGEMEENE GRAF DER ARMEN, C. 57.

Ik kan niet nalaten hier het volgende uit te schrijven, tot bewijs dat menschen overal en altijd menschen zijn.

‘A l'époque romaine - comme de notre temps - on aimait à songer qu'on ne serait pas jeté aux horribles fosses communes (Hor. *Sat.* I, VIII, 8 suiv.) que le collègue (*collegium*) pourvoira à vos funérailles, que les confrères qui seraient venus à pied au bûcher recevraient un petit honoraire (*Funeraticum*) de 20 centimes (*Inscription de Lanuvium* 1re col. lign. 24, 25, 32). Les esclaves en particulier avaient besoin de croire que si leur maître faisait jeter leur corps à la voirie, il y aurait quelques amis pour leur faire ‘des funérailles imaginaires’ (*Inscript. de Lan.* 2 col. lign. 3-5). Le pauvre homme mettait un sou au tronc commun pour se procurer après sa mort une petite urne dans un *columbarium* avec une plaque de marbre où son nom fut gravé. La sépulture chez les Romains, étant intimement lié aux *sacra gentilitia* ou rites de famille, avait une extrême importance.

Réan, *Les Apôtres*, 359, 360.

PIJPEN (Goudsche), C. 92. Zie 114.

PIJPEMANDEN (in de lucht zwevende), C. 320. Zie 81.

QUID PRO QUO.

Het eene voor het andere.

QUOD FELIX, FAUSTUM, FORTUNATUMQUE SIT, Zie 50.

Wat gelukkig, voorspoedig, gezegend zij!

QUAPROPTER OMNES, etc. Zie 51.

Weshalve ik allen, die met mij zouden gelieven in redetwist te treden, ten nadrukkelijkste verzoek, hunne bedenkingen, bij wijze van sluitredenen en ten duidelijkste in te brengen.

HISCE IGITUR FELICITER PERACTIS, etc. Zie 52.

Deze taak alzo voorspoedig volbracht zijnde, zij daarvoor den goeden en grooten God lof, prijs, en eere toegebracht. Den Rector Magnificus voor de verleende machtiging; den achtbaren Academischen Senaat, voor zijne toestemming; der Medische Faculteit, voor haar Besluit; mijn hooggeachten Promotor, voor zijn raadgevingen, mijnen leermeesters - paranymfen - bestrijders - mijn groote en duurzame dank!

‘RAADGEVINGEN EN ONDERRICHTINGEN’, C. 273.

Schoolboekje in 5 stukjes, door N. Ansljn. Nz.

‘RAAD VAN LOUTER GODEN’, C. 229.

Romeinsche Raad, gij die voorheen
Een raad van louter goden scheen!

zegt Maurits Cornelis van Hall in zijn *Marcus Tullius Cicero*.

De dichter gaat verder dan de gezant van Pyrrhus, wien die Raad een vergadering van *enkel koningen* had toegeschenen.

RAMMELAAR (een gouden - in de eene hand), C. 145.

Rammelaars (rinkelbellen), hetzij gouden of zilveren

of van mandewerk (in het laatste geval, met hetgeen rammelen moet, inwendig), bestaan toch nog? Ik zie ze weinig meer in de hand der zuigelingen, en vermoed dat zij minstgenomen verdwijnende zijn en eerlang, met de laatste der wiegende wiegen, de laatste der rammelaren van de kinderkamer zal verplaatst worden naar het museum. Toekomstige lezers van de *C.O.* lopen gevaar bij het ontmoeten van den naam niet dan aan den mannelijken haas te kunnen denken waarvan op bl. 342 spraak is.

RANG (voor den eersten), C. 3.

De schoolwet van 't jaar 1806 kende onderwijzers van den eersten, van den tweeden, en van den derden rang. *Eerste-rangers*, enz. heetten zij in hunne eigene taal.

RAPPONISCHE KRACHTEN, C. 34. Zie 25.

RAVENZWAAY (Joh. van - Gijsbz.), C. 299. Zie 58.

Landschapschilder, geb. 1810, † 1849.

REDERIJKERSKAMER (die - waarvan 'zoovele genieën' lid waren!), C. 140. Zie 50.

'De Rederijkerskamer voor Uiterlijke Welsprekendheid' werd tegen het einde van 1833 door een twaalftal letterlievende studenten der leidsche hoogeschool opgericht. Weldra voegden zich andere daarbij. In het begin van 1834 werd Hildebrand, sedert September '33 student, er lid van, en vond er o.a. Jonathan, Klikspaan, Vlerk, die zich echter toen nog, zoo min als hijzelf den zijnen, deze hunne schijnnamen gegeven hadden. Het gezelschap hield zijne vergaderingen in

het Heerenlogement op het terrein van den Burg, dien ten gevolge doorgaans De Burg geheeten. Dat er 'zóó veel genieën lid van waren', werd indertijd dezen kring, spottenderwijs en niet zonder toeschrijving van verwaandheid, nagegeven. Maar dat er, met bovengenoemde, jongelieden lid van geweest zijn die sedert in de maatschappij op onderscheiden gebied niet tot de minsten behoord hebben, kan in ernst en met waarheid gezegd worden: Beynen (Dr. L.R.), Boot (Mr. C.H.B.), Wintgens (Mr. W.), Molewater (Dr. J.B.), Foreest (Jhr. Mr. C. van), Dozy (Prof. Dr. R.P.A.) enz. - Zie voor meer bijzonderheden het hoofdstuk 'De Rederijkerskamer', in Klikspaans *Studentenleven*, D. II.

REKENBOEK, C. 7. Zie 37.

REURING, C. 220.

Roering, gewoel. Zie Bouman, *De Volkstaal in N.H. op Reuren*.

REUS (de maat van een befaamden), C. 288. Zie op DWERG.

ROBERT MACAIRE, C. 197. Zie 30.

ROBINSON. Zie ZWITSERSCHE ROBINSON.

ROLLAAG, C. 50.

De gemetselde laag blauwe klinkers tot afscheiding van den tuingrond, werd ten huize van oom Stastok met dien naam genoemd.

ROOD (een leelijk huis met rooie deuren en vensters, en van binnen alles), C. 52.

Vele openbare gebouwen in Holland, ook godshuizen (als b.v. het Weeshuis te Leiden), bleven nog lang met de kleur van het hollandsche wapenschild uitgemonsterd.

De spreekwijze ‘voor de roode deur te moeten komen’, d.i. ten stadhuize ter verantwoording geroepen te worden, is nog niet vergeten.

ROTTING, C. 43, 301. Zie 60, 61.

RUMOR IN CASA, C. 331.

‘Leven in de brouwerij.’

Benaming van het 4de tafereel van de vijf, onder den naam van *Nelri*, beroemde pastel-teekeningen van Troost (geb. 1697), in het haagsche museum bewaard, die de vijf bedrijven van een heeren-maaltijd voorstellen. Het eerste daarvan heet *Nemo loquebatur* (Niemand sprak), en ware hier beter voorafgegaan dan het virgiliaansche *Conticuere omnes* (zie onder C.) waarmee Hildebrand het verwarde.

Nelri.

Nemo loquebatur.	Vrij vertaald:	Plechtige stilte.
Erat sermo inter fratres.	Vrij vertaald:	Broederlijk onderhoud.
Loquebantur omnes.	Vrij vertaald:	Allen tegelijk.
Rumor in casa.	Vrij vertaald:	Leven in de brouwerij.
Ibant qui poterant, qui non potuere cadebant.	Vrij vertaald:	Met vallen en opstaan.

RUY BLAS, C. 245.

Drama van Victor Hugo, te dien jare (1839) in 't licht verschenen.

RIJKSDAALDER. Zie ZEEUWSCHE RIJKSDAALDER.

RIJNSBURGERPOORT (Leiden), C. 330. Zie 78.

RIJNTJE (het), C. 64 en volgg.

Het onvergetelijk *Aan den Rhijn*, van E.A. Borger.

SABEL (een halsbekleedsel dat den naam van - draagt), C. 151.

Sabel (fr. zibeline), is een langharig donkerbruin bont van de vacht van een zeer kloeke wezelsoort (*Martela Zibelina*), in Siberië en 't hooge noorden van Amerika tehuis. Hiervan werden *pelisses* gemaakt, die den naam van dit bont op eiken bonten vrouwenkraag met breede op de borst nederhangende slippen overbrachten.

SABOT, C. 321.

Voor klomp, holtsblok, te Leiden, in Hildebrands tijd, de gebruikelijke naam. Prof. De Gelders groene sabotten, op welke hij, getabberd, het groot auditorium inkwam en onder de collega's plaats nam, waren vermaard.

SAKKEN (de - onzer grootmoeders), C. 292.

Ruime vrouwenkleederen, van den hals af met een wijden plooi, los langs den rug neerhangende.

SAMIEL, C. 275. Zie 58.

De 'Zwarte Jager uit het Wolfsdal', met wien 'der Freischütz' in de opera van dien naam (muziek van Weber, woorden van Fr. Kind) een verbond gesloten had, waardoor hij in 't bezit gekomen was van zeven kogels, die allen, op éénen na, onfeilbaar raken zouden.

SANDIFORT. Zie 22.

SANS FAÇON, C. 91.

Zonder zich aan iets of iemand te storen.

SATIJNHOUT, C. 145.

Een fijn citroenkleurig meubelhout.

SAKSEN-WEIMAR, C. 25. Zie 10.

SCALIGER, C. 140. Zie 6, 22, 157.

SCHANSLOOPER, C. 88, 322, 325. Zie 11.

SCHEMERUUR - dat bij uitstek drukke uur, waarin de werklieden en schoolkinderen naar huis gaan, C. 190.

Ja, destijds ook de schoolkinderen. De schooltijden waren toen van 9-12 of van half 10-half 1, en des namiddags (na *den*, of althans *hun* maaltijd) van 3-5. Vele van Hildebrands tijdgenooten hebben, met hem, niet de aangenaamste herinnering van dat, onder den naam van ‘vooraf eten’, gespijzigd worden met de restanten van den huislijken maaltijd van gisteren.

SCHENDEL (P. VAN), C. 293. Zie 58.

Genre-schilder, † 1870.

SCHIETBLAASBALG, C. 321, 357 en volgg. Zie 7.

SCHILDERBOEK (het groot), C. 294.

Het Schilderboeck, waarin voor eerst de leerlustighe jeught den grondt der edel vry schilderconst in verscheyden deelen wordt voorgedraghen. Daerna in dry deelen 't leven der vermaerde doorluchtige schilders des ouden en nieuwen tijds. Eyntlyck enz. 1604. 4°., door Carel van Mander († 1604).

Hier nog in te komen was voor Punter te laat, maar voor een plaatsje in de werken van een Immerzeel en een Kramm bestond nog kans.

SCHOFFEL, C. 2. Zie op OOTJE KNIKKEREN.

SCHOOL (de), C. 9. Zie 35 en volgg.

SCHORT met puntjes, C. 25. Zie 9, 25.

SCHOTEL, C. 307. Zie 58.

J.C., Zeeschilder, † 21 Dec. 1838.

SCHOTSCHE ENGEL, C. 299, 300. Zie 15.

SCHOTSE DRIE, C. 101.

Noord-Hollandsche boerendans. *Schots*, hier zooveel als *schuin*, *schuin-uit*. (Vg. scheef en schots.)

SCHREUDER (bij juffrouw), C. 233.

Zij had een prentenwinkel op de Botermarkt te Leiden.

SCHRIJFPENNEN, C. 105.

Verouderd schrijfgereedschap, aan vatbaren voor schrijfkrimp boven de stalen z.g. pennen aan te bevelen; maar niet goed meer te bekomen. Zie op LINKSCHE PEN.

SCHUTTERIG, SCHUTTERIGHEID, C. 104, 146, 118. Zie 126.

‘*Schutterig*, b.n. (er, st), van personen, meest van vrouwen; beweeglijk, druk, zich telkens heen en weer wendend.’ Aldus Van Dale, *Nw. Woordenb. der N.T.* op het woord.

Het is bij gebrek van een woordenboek geweest dat

sommige lezers mij gebleken zijn met dit woord verlegen te wezen.

SCOTT (De Gedenkschriften van Walter), C. 253.

Memoirs of the Life of Sir Walter Scott, Bar^t. by J.G. Lockhart, *Esq. his Literary Executor.* 7 volumes, 1837.

SECUNDUM LEGUM ARTUM, C. 326.

Verkeerd, voor *secundum legem artis*, d.i. naar den eisch van de kunst.

SEEMAREMIN (EDAMMER), C. 277.

‘Een *Enckhuysen* Seemaremin’ als waarvan vorige uitgaven gewaagden, heb ik in de geschiedenis niet kunnen terugvinden; wel ‘het verhaal van de *Edammer*-Meermin, ons door den geleerden Hadrianus Junius naar Van Lennep's luimige bekorting nagenoeg op de volgende wijze medegedeeld:

‘t Is gebeurd “in 't jaer nae Christi geboorte 1403”, dat een zeer zware storm een Meermin met éenen ruk [uit den Oceaan] in de Zuider-Zee en met een tweeden ruk uit deze in 't Purmermeer gesmeten heeft. Natuurlijk had dit aan haar persoon en toilet geen goed gedaan; althans zij was er “seer vuyl en ongaeylyck” van geworden. Toen s' anderen morgens de boerenmeiden de koeien kwamen melken, en die Waterjuffer zagen, was haar eerste beweging op den loop te gaan, “meynende dat het een gespoeck was;” maar, na rijp beraad, begrepen zij malkaar te helpen om 't rare ding te vangen. Dat gelukte, en zij brachten de Meermin naar Edam, waar zij allereerst als een mensch heeft leeren eten. Daarna heeft Haarlem een “Legae-

schap ghesonden”, verzoekende zich met de verdere educatie te mogen belasten. En daar heeft de Meermin 't zoo verre gebracht, dat ze niet alleen het spinnen, maar ook haar katechismus geleerd heeft, en als een christenmensch gestorven en op 't kerkhof begraven is. - Voor weinige jaren nog kon men op de (nu gesloopte) Purmerpoort te Edam het origineele konterfeitsel der Meermin binnen het verwulfsel zien, met het rijm er bij:

Dit beelt hier opgerecht tot een gedachtenis,
Wat in het Purmermeir voorheen gevangen is.
Anno 1403.’

Zie Van Lennep en Ter Gouw, *De Uithangteekens*, Amst. 1868, Dl. I, bl. 395.

Volgens dezelfde geleerden is ‘de Meermin een heraldieke figuur, waarvan de voorstelling in nauw verband staat met die van den Meerman, - den Oud-Germaanschen *Mereman*.’

‘Wat deze betreft’ - zeggen zij - ‘zijn oorsprong is uit het noorden. Hij is de zeeridder, die, niet te land, maar ter zee uitgaat op avontuur, en 't schip dat hem over de baren voert, wordt, in de dichterlijke voorstelling, zijn staart. De Meerminne of 't Meerwif (in 't Eng. *mermaid*) is zijn *minne*, zijn liefje, in wier armen de zwerver komt uitrusten van zijn moeitevollen tocht. En daarom zijn de attributen der heraldieke Meermin spiegel en kam, met behulp waarvan zij zich opknapt om haar held te ontvangen.’ Ald. 396.

SIEBOLD (de Sineesche en Japaneesche inboedel bij den heer), C. 140.

Jhr. Dr. Philip Franz von S., arts en natuurkundige,

die door zijne reizen en verblijf op Japan, wetenschap en handel gewichtige diensten bewezen heeft; toen nog in leven en woonachtig op het Rapenburg. † 1866.

SILHOUETTEMAKERS, C. 139.

Men kent, in weerwil van de algemeene verdringing door de photographie, de door den teekenaar naar de op een wit veld geworpene schaduwbeelden verkleinde, met zwart ingevulde omtrekportretten nog wel, waarvan juffr. Noiret (C. 202) zich gelukkig achtte er een paar ‘aan den witten muur’ te hebben hangen, van welke het eene dat van een predikant scheen te zijn, waarschijnlijk haar overleden mans vader. Maar weet men ook nog algemeen waar zij *silhouetten* naar heetten? Niet naar een uitvinder, die er niet voor noodig was geweest, maar naar een franschen minister van financiën, Etienne de Silhouette, zóó zuinig, dat men te Parijs onder zijn bestuur, 't was omstreeks het midden der vorige eeuw, alles wat goedkoop te verkrijgen was (de bedoelde omtrekportretten waren het, en juist in dien tijd sterk in de mode) *à la Silhouette* noemde.

SIMMA CUM LAUDIS, C. 232.

Verkeerd, voor *summâ cum laude*. Het was de gelukkige tijd dat er bij de examens aan de hoogeschool drie graden gegeven werden: *simpliciter*, niet meer dan recht toe; *cum laude*, met lof; en het sedert de jongste wet op het H.O. voor niemand meer bereikbare *summâ cum laude*, met den hoogsten lof.

SIMSONSVERZUCHTING (een), C. 82.

Om nog eenmaal kracht! Zie Richt. XVI, 28.

Sire, ce n'est pas bien, etc. C. 16.

Victor Hugo, *Le Roi s'amuse*, A. I, Sc. V.

SIT VENIA VERBO, C. 356.

Veroorloof mij de uitdrukking!

SMAKKEN (KOEK-), C. 100. SMAKBORD, C. 220.

In N.-H. zegt men koek*smakken* voor hetgeen elders koek*gooien* genoemd wordt. De houten *bak*, waarin de worp met de dobbelsteen geschiedt, heet er het *smakbord*.

SMALLENBURG, C. 44. Zie 21.

SMELFUNGUS, C. 96. Zie 28.

SNORREPIJPERIJ, C. 146, nesterijen, beuzelingen.

De *snorrepijp* is een straatjongensspeeltuig, een soort van rommelpot, waaruit met een, door een gespannen blaas gestoken pijpsteel, een snorrend geraas wordt voortgebracht.

SNUITER, C. 60. Zie 112.

SPA (met de - werken) C. 10. Zie 40.

SPAANSCH SPEKSNIJDEN, C. 171.

Die veroordeeld werd op deze wijze zijn verbeurd pand te lossen, moest zich met den rug tegen den muur plaatsen, en mocht van daar een juffer zijner keuze uit het gezelschap tot zich roepen, die zich dan met den rug vóór hem plaatste; deze weder eenen heer, en zoo vervolgens. Als de gansche colonne gevormd was,

klapte de persoon bij wie het pand gelost werd in de hand, moest ieder manspersoon zich omdraaien en mocht kussen wat of wie hij voor zich zag. Min of meer algemeene teleurstelling, maar vooral voor nummer 1! Waarom heette dit *speksnijden*? En waarom *spaansch*? Het eerste weet ik niet. Het laatste, waarschijnlijk omdat men in Nederland, sedert de spaansche verdrukking, al wat verkeerd ging, pijnlijk of noodlottig was, *spaansch* noemde. ‘Het gaat er spaansch toe,’ ‘het ziet er spaansch uit,’ ‘hij heeft het spaansch,’ enz.

Het mag geenszins verwonderen dat men in Zuid-Afrika bijzondere belangstelling heeft getoond in, en van dáár navraag gedaan heeft naar de beteekenis van dit *spaansch speksnijden*; want dat men in de Kaapkolonie den naam van *spaansch spek* aan een meloen geeft, is bekend.

SPANDONK (de poffertjeskraam van de beroemde firma), C. 339.

Zij had te dien tijde den naam, en ik geloof ook de daad, van de betrouwbaarste aller poffertjeskramen te zijn, waar men de beste waar voor zijn geld kreeg. Trouwens men betaalde er een stuiver meer op ‘het bordje’; de twee dozijn.

SPENCER (een), 76. Zie 8.

SPES PATRIAE, C. 2.

De hope des vaderlands.

SPIERGULDEN, C. 161. Zie 103.

SPOOKGESCHIEDENISSEN, C. 229. Zie 44.

SPOORWEGEN (*komt! komt, heerlijke*), C. 97. Zie 72.

En zij kwamen. Reeds in het volgend jaar de eerste, tusschen Amsterdam en Haarlem. Acht jaar vroeger (1830) had de eerste personentrein tusschen Manchester en Liverpool geloopt, en zulks tot groote verbazing van George Stephenson zelf, die toen hij in 1824 te Stockton de eerste proef genomen had, niet had durven hopen den dag te beleven dien hij toch beleefd heeft: ‘when railways [would] come to supersede almost all other methods of conveyance, - mailcoaches [would] go by railway and railroads [would] become the great Highway for the King and all his subjects.’ ‘I know’ - had hij er bijgevoegd - ‘I know there are great and almost insurmountable difficulties that will have to be encountered, but what I have said will come to pass as sure as I live. I only wish I may see the day, though that I can scarcely hope for, as I know how slow all human progress is, and with what difficulty I have been able to get the locomotive adopted notwithstanding my more than ten years experiment at Kellingworth.’ (*Engl. Essays*, III, 143.)

George Stephenson, in 1824 drieënveertig jaar oud, heeft het voorrecht gehad, daarna nog ongeveer het vierde eener eeuw te leven, om zijne schoone voorzeggingsaloom vervuld te zien. Hij overleed 1848.

STAARTPRUIK, C. 325.

Pruiken, met het achterhaar tot een zoogenaamd ‘schorzeneeltje’ bijeengebonden, dat over den kraag van den rok hing, werden in Hildebrands jeugd nog

door enkele particulieren gedragen, nu nog maar door hofkoetsiers in groot livrei.

STEENEN BLOEMEN, C. 166. Zie 6.

STEVELS (geen blinkende - meer), C. 329.

Te Leiden lagen toentertijd kurassiers in garnizoen. Tot hun uniform had tot kort te voren behoord een witte hertslederen broek en hooge stevels, van voren tot boven de knie.

STIKVOL (stikvolle zalen), C. 217.

Vergeten uitdrukking, waar men tegenwoordig het smakelijk *eivol* voor gelieft te gebruiken. Wel zeide men ook vroeger 'zoo vol als een ei', maar niet van 'zalen'.

STILLSWIJGEN IS EEN VLOECK enz., C. 296.

Huygens, *Korenbl.* B. XIX, *Sneld.* 26.

Spijtig swijgen.

Komt ghy mijn Huys besien, en meldt ghy noch gebreken,
Noch deughden van 't Gebouw: wat will dat seggen, Jan?
Of seght my goed, of quaed, of bey, of blijfter van:
Stillswijgen is een Vloeck die meer bijtt als quaed-spreken.

STOOTEN (de - der boomen) C. 335. *Lees*: haken.

STROP, STROPJE, C. 23, 59. STROPDAS, C. 60. Zie 12.

STUMILUS, C. 326.

Verkeerd, voor *stimulus*: prikkel.

SWEDENBORG, C. 275. Zie 22.

SYLLOGISMUS. Sluitrede. Zie 51.

TABEL (die zekere -, waarop men in zachte overgangen den Apollo van Belvédère in een kikvorsch veranderen ziet), C. 261.

Naar de prenten in Lavaters *Essai sur la Physionomie*, T. IV, Amsterdam 1803, 4°., op voorgang van onzen Petrus Camper († 1789) in zijne, ook in 't fransch vertaalde, verhandeling: *Over het Natuurlijk verschil der Wezenstrekken der menschen*. Amst. 1791, met pl. 4°.

Het is Hildebrand een lust, hier het getuigenis te herinneren door Lavater aan dezen arbeid van onzen Camper gegeven: 'Plusieurs hommes de génie, Albert Durer, Winkelman, Buffon, Sommering, Blumenbach, Gall, les uns comme dessinateurs, les autres comme naturalistes ont acquis déjà sur cet objet de grands titres à notre reconnaissance - mais rien dans ce genre ne mérite autant d'être relu qu'une dissertation de Camper, pleine de profondeur et de sagacité, sur la différence naturelle des linéamens du visage. *Essai IV*, p. 329.

TABLIER van diamanten, C. 217. Zie 10. (*Staat*: borststuk, *lees*: voorstuk).

TALISMAN, C. 184.

Toovermiddel.

TEMPUS ACTUM, verleden tijd.

TELEGRAPHISCHE DUIDELIJKHEID (een zenuwachtig lachje dat met - - zegt), C. 31.

Men ziet dat men nog in den tijd is van geene andere dan *zichtbaar seinende telegraphen*, als wij nog langs onze spoorweglijnen zien, waarvan een Meer-

man, a°. 1812, toen wij fransch waren, met opgetogenheid gewaagde als van een werktuig ‘van nieuwe verzinning’:

naar 't schrijven van verre geheeten,
 Dat weer op andere werktuigen slaat. Slechts enkele minuten,
 En het verhaalt, over berg, over dal, aan den boschrijken Elzas,
 Dat er een Koning van Rome ontsproot. Weer enkele minuten,
 En men verneemt, over berg, over dal, in de wachtende hoofdstad
 Welke lauwwren het heir op Duitschlands velden behaalde.
 (*Montmartre.*)

TESSELSCHADE (de), C. 34. Zie 66.

THORBECKE, eerste stuurman op het schip van Staat, C. VI.

Toen dit in 1864 geschreven werd, was hij Minister van Binnenl. Zaken en Hoofd van het Kabinet; ten dage van het verschijnen van Geel's *Onderzoek en Phantasie*, nog altijd hoogleeraar in de Rechten te Leiden.

TOER ('t Is een - om der op te komen), C. 306.

Een uithangbord met de voorstelling in den tekst vermeld, zag men indertijd o.a. te Heemstede, bij de kerk. Andere voorstellingen met hetzelfde of dergelijk onderschrift ('t Is een deun o.d.o.t.k.) elders. Zie Van Lennep en Ter Gouw, *Uithangteekens* II, 37.

TOETERLOOF, C. 310.

Toeter noemt men in N.-H. de in N.-Nederland aan alle wegen en in alle bosschen overvloedig groeiende schermplant met witte, sterk naar honig riekende bloemen (*Chaerophyllum sylvestre*) die anders ook *fluitekruid* en *pijpkruid* genoemd wordt, dewijl de steelen hol zijn en de jeugd, door in een stuk er van een spleetje te

maken, zich een eigenaardig muziekinstrument weet te verschaffen.¹⁾

TOQUE, C. 177. Zie 5.

TOUSSAINT, (mejuffrouw - heeft dezen vorm der ouderliefde uitstekend geschetst.) C. 159.

In de novelle *Een Vader*, eerst geplaatst in den *Almanak voor het Schoone en Goede*, voor 1840, (Amst.) later herdrukt in de *Guldenseditie* van Thieme, en in de *Kompleete Werken*.

TRANEMONTANE, C. 137.

Tramontana is de italiaansche benaming van de pool-ster, waarschijnlijk door onze zeevaarders in onze volkstaal overgebracht. *De tramontane kwijt te zijn* is dus hetzelfde als 'geheel van streek te zijn'. De Italianen zeggen in dien zin 'perdere la tramontana'.

TROMMIUS, C. 83. Zie 24.

TROU MOET BLIJCKEN (de Sociëteit), C. 26. Zie 86.

TUINMAN's Nederduitsche Spreekwoorden, C. 60.

Een kwartijn, in 1726 te Middelburg in 't licht verschenen en binnen de twee jaren herdrukt. De schrijver (Carolus T.) was er predikant.

TUNICA. Zie 4.

1) *Toeterschouw* heet bij de bewoners van de Beemster, in de wandeling, de schouw, jaarlijks door het Dijkbestuur over de onkruiden aan den dijk gehouden.

TUYAU, C. 301.

Kijkbuis, waardoor een bezoeker de schilderij, die hij ongehinderd wil beschouwen, van de haar omringende afzondert.

TWIJFELAAR, C. 32.

Namelijk, tusschen een rok met lange panden en een jas.

ULTIMA THULE, C. 338.

Hier zooveel als: 'het eindje van de wereld'.

Thule was het verstaafgelegene van de den Romeinen bekende eilanden benoorden Britannia. Men weet niet zeker welk. - Zie Virg. *Georg*: 1. 30.

'VADER JACOB en ZIJNE KINDERTJES', C. 273.

Vader Jacob en zijne kindertjes, Vervolg op de Kleine Kindervriend, een schoolboekje, door M. van Heyningen Bosch († 1821). Groningen 1805.

VALHOEDJE (baleinen), C. 25. Zie 14, 15.

VEETE TEGEN DE BELGEN, C. 2. Zie 15.

VELDHORST EN VAN KOPPEN, C. 93. Zie 73.

VELZEREND, C. 21. Zie 87.

VERJAARDAG (die hun negentienden - nog niet hebben beleefd), C. 338. Zie 97.

VERWIKKELDE, (het woord dagteekent van 1830) C. 252.

Immers zijn destijds veelvuldig gebruik, van onze z.g. 'verwickelingen' met België. Weiland had het nog niet. De Vries en Te Winkel geven het nu op. Van Dale zegt er van: 'Dit woord is, ten onrechte, door sommigen als een germanisme afgekeurd'. Tot die sommigen be-

hoorde Hildebrand niet. Ook Kinker denkelijk niet, bij wien hij het sedert heeft aangetroffen, in de Voorrede van het 3^e Dln. zijner *Gedichten*. Amst. 1821.

VICE VERSA, C. 36.

Heen en weêr. Schipper Rietheuvel maakt er *vicie versie* van. C. 321.

VISCHSTEEG (Rotterdam), C. 245. Zie 90.

VLERK, C. 336.

B. Gewin, schrijver van *Reisontmoetingen van Joachim Polsbroekerwoud*, Amst. 1840 (zeldzaam).

VOERWEG (Nijmegen), C. 269. Zie 95.

VOOR DE ARMEN, C. 290. Zie op ARMEN.

VRAAGSTUK (tegenwoordig het - naar de mode), C. 34.

Op de spraak gekomen door Geel's 'Nieuwe karakterverdeeling van den Stijl' (*Onderzoek en Phantasie*, Leiden 1838). Wie er destijds in 't Latijn over gehandeld heeft, is mij ontgaan.

VROLIK (ten opzichte van 'Een Beestenspel'), C. 132. Zie 22.

W. Vrolik, *Redevoering ter opening van dierkundige voorlezingen, gehouden voor de H.H. Leden van het genootschap Natura Artis Magistra. Op Maandag den 9^{den} Dec. 1839 op het Theatrum Anat. te Amsterdam*, bl. 14.

WAGENAAR EN - DE VERVOLGEN OP WAGENAAR. C. 60.

J. Wagenaar († 1773) *Vaderlandsche Historie*, 21 Dln. *Vaderlandsche Historie - ten vervolge van Wagenaar's Vaderlandsche Historie*, 48 Dln. *Onmiddelijk Vervolg op Wagenaar; loopende van 1752-1774*, 3 Dln.

Beide deze vervolgwerken worden met zekerheid aan P. Az. Loosjes († 1813) toegeschreven.

WAP in het tweede deel van zijne 'Reis naar Rome', C. 2.

Mijne reis naar Rome, door Dr. Jan J.F. Wap, 1^e Dl. Breda 1838. Het 2^e Dl., met een Album van 18 bladen, verscheen een jaar later.

WASKAARSEN, C. 222. Zie 114.

WATERSTAAT.

'Het zijn de deugden en gaven van den krijg, der geleerdheid, van het kabinet, der kunst, der nijverheid' .... C. 287.

Hier volgden bij de eerste verschijning van dit opstel, in *De Gids* (1838) en bij de tweede in *Proza en Poëzy* (1840) de woorden: 'tot van den waterstaat toe'. Zij wekten, door de minachting die zij schenen aan te duiden voor een vak van wetenschap en practijk, in een land als het onze zoo dubbel belangrijk, de billijke verontwaardiging op van den ingenieur Frederik Willem Conrad, die er tegen opkwam in een brief, geplaatst in den *Vriend des Vaderlands* (Jg. 1840) onder den pseudoniem Hydraulicus, en met het motto: 'Ma bile alors s'échauffe et je brûle d'écrire (Boileau, S. IX)'. En deze verontwaardiging was te grooter omdat de woorden, in dit verband, alles hadden van eene (trouwens niet bedoelde, maar onbedacht daarheen geschrevene) persoonlijke hatelijkheid, vermits destijds nog voor geen waterbouwkundige eenig gedenkteeken was opgericht dan alleen (1829) dat te Haarlem, voor den in allen, ook godsdienstigen, opzichte, zoo voortreffelijken Christiaan

Brunings † 1806¹⁾. Toen dan ook in 1854 de *Verspreide Stukken* van Hildebrand, in een nieuwen (den 4^{den}) druk der *Camera Obscura* werden opgenomen, en daaronder ook het opstel onder den titel *Begraven*, waren de schuldige woorden daaruit verdwenen, en zouden, daar geen enkele der volgende uitgaven ze terugbracht, vergeten zijn geworden, indien de heer Fijnje het *Levensbericht* van F.W. Conrad voor het *Tijdschrift van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs* (1869-70) schrijvende, daarop acht geslagen, en de oude, rechtmatige grievende niet opgehaald had. Het kostte echter aan Hildebrand slechts een paar regels schrifts, om zich door den waardigen man in dezen recht te doen wedervaren.

Zie *Tijdschrift voor het Koninklijk Instituut van Ingenieurs*, 1869-70, bl. 166-167 en de daaraan toegevoegde *Verbeteringen, behoorende bij de Levensbeschrijving van F.W. Conrad*.

WATTEN (boekhouders met), C. 26. Zie 13.

Wat vreugd, het schooluur heeft geslagen, enz. C. 7.

Aanvang van een schoolgezag, naar ik meen, uit de *Zangoefeningen voor de lagere scholen* (Amst. 1819) door Dirk van Dapperen. Deze Haarlemmer was indertijd door Prinsen, en ook gedurende een paar jaren door Pestalozzi aan diens inrichting te Yverdun, voor de school opgeleid, en maakte zich als onderwijzer in de zangkunst verdienstelijk. Nog zie ik hem in zijn groenen rok op Prinsen's school verschijnen, en op zijn viool den toon voor 't zingen aangeven. † 1822.

1) Eerst in 1843 zou dat voor Frederik Willem Conrad († 1808) volgen, hem door zijne drie zonen opgericht.

WEBER (C.M.F. VON), overl. 1826. Zie 58.

WEYTINGH, C. 1. Zie 42.

J.S. Weytingh, *Themata of Opstellen ter vertaling in 't Latijn*, 2^e druk, Zwolle 1825.

WIND (DE) - reus der geheimenis, C. 302.

Nu nog maar gedeeltelijk, schoon voor een aanmerkelijk gedeelte. Maury had de 'wet der stormen' nog niet aan 't licht gebracht en de ter algemeene kennis komende meteorologische waarnemingen bepaalden zich nog tot die, genomen op het huis Zwanenburg (halfweg Haarlem en Amsterdam, thans een fabriek, toen een der Rijnlandshuizen) en wekelijks door den *Konst- en Letterbode* medegedeeld.

WINTERGEWAAD (zijden), C. 246. Zie 8.

WIT PAK, C. 67. Zie 8.

WIJË MOUWEN, C. 322. Zie 7.

WIJNGAARDSLAKKEN, C. 21. Zie 88.

ZEEMEERMIN. Zie SEEMAREMIN.

ZEEUWSCHE RIJKSDAALDER, C. 147. Zie 101, 2.

ZENUWZINKINGKOORTS, C. 135.

Wat de tegenwoordige wetenschap *typhus* of, bij goedaardiger vorm, typhoïde noemt, en waaromtrent zij gansch andere beschouwingen koestert en gansch andere geneeswijzen beproeft dan in de dagen van William Kegge.

De dag der bacteriën, mikroben, bacillen, en hoe

de oneindig kleinen en onberekenbaar machtigen verder heeten of zullen worden geheeten, was nog verre.

ZOCHER, C. 26. Zie 86.

ZOETEN INVAL (de bekende geschiedenis van den), C. 166.

Te weten die van een persoon, die hals over kop in een stroop- of honigvat komt te buitelen; indertijd een zeer algemeen onderwerp voor uithangborden van winkels waar *koek* of wel z.g. *zoet goed* (balletjes, kokinjies) verkocht werd. Zie Van Lennep en Ter Gouw, *Uithangteekens* I, 420, II, 16.

ZOMERZORG (Bloemendaal), C. 21, 330. Zie 87.

ZOYA, C. 147.

‘Japansche Zoya’, als men op de witte steenen kruikjes leest, waarin dit geurig, ter toemaking van menig gerecht aangewend nat, voorkomt, hoofdzakelijk bereid uit de boonen van de van Cochin-china tot Zuidelijk Japan en Java in 't wild groeiende *Soja hispida* (*Clycine Soja*; Bentham).

ZWARTE MAN, C. 274. Zie op ‘*Laat hem komen als hij kan*’.

ZWAVELSTOKJES (die nieuwmodische), C. 92. Zie 117.

Voor zooveel de zwavel er af is, is het zuid-afrikaansche *vuurstokjes* voor de tegenwoordige lucifers niet kwaad.

ZWEETKAMERTJE, C. 228. Zie 43.

ZWITSERSCHE ROBINSON, C. 82.

Le Robinson Suisse, ou Journal d'un père de famille naufragé avec ses enfants, traduits de l'Allemand de M. Viss,

par Mme. de Montolieu, 4 volumes. 3e edit., Paris 1824, was een lievelingsboek van Hildebrands jeugd, ettelijke malen gelezen en herlezen. De *Robinsons* behooren tot die bevoorrechte boeken, die alle landen doorwandelen, alle eeuwen doorleven, en door elk nieuw geslacht met nieuwe belangstelling worden opgenomen. Het eigenaardige van dezen *Zwitserschen* is, dat men daarin niet met een enkelen, maar met een gansch gezin van schipbreukelingen te doen heeft, waardoor het verhaal rijk wordt in allerlei avontuur. Ook heeft de Schrijver zijn werk op boeiende wijs dienstbaar weten te maken aan de kennis der natuur¹⁾.

□ τερε □, □ ν □ ι τις, enz. C. 292.

Alsof, wanneer iemand, middenop den bodem der zee wonende, zich inbeeldde bóvenop de zee te wonen en, door het water heen, de zon en de andere hemellichamen ziende, de zee voor hemel hield, enz. Plato, *Phaed.* C. 18.

Wat Hildebrand indertijd bewogen hebben mag, bij een opstel als dit, met deze geleerde aanhaling te pralen, durft hij niet meer nagaan.

1) Nog dezer dagen kwam mij in Routledge's *Sixpenny Series* een wie weet hoeveelste uitgave voor van de engelsche vertaling van den Zw. R. (*Swiss Family Robinson, with 40 Illustrations.*)

